داستانی حەسەن و حوسەین

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر

س. پ. ژمارە: ١

www.araspublisher.com

داستانی

حەسەن و حوسەین

داستانێکی فۆلکلۆری کوردییە

ساخکردنەوە و لێکۆڵینەوەی:

هەردەوێڵ کاکەیی

پێشکەشە:

بەو ڕۆشنبیر و بنووسانەی لەپێناوی کەلەپووری نەتەوەکەیاندا وەک مۆم دەتوێنەوە

بەوانەی مرۆڤ و ئاشتی و نیشتمانیان خۆش دەوێ

بەهاوسەری خوا لێخۆشبووم دایکی گۆران

ناوی کتێب: داستانی حەسەن و حوسەین – داستانێکی فۆلکلۆری کوردی
ساخکردنەوە و لێکۆڵینەوەی: هەردەوێڵ کاکەیی
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٢٢٨
دەرهێنانی هونەری: بەدران ئەحمەد حەبیب – دلاوەر صادق ئەمین
دەرهێنانی بەرگ: ئاراس ئەکرەم
نووسینی سەر بەرگ: محەمەد زادە
پیت لێدان: تریسکە ئەحمەد
هەڵەگری: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل
سەرپەرشتیی کاری چاپخانە: ئاوڕەحمانی حاجی مەحموود
چاپی یەکەم: هەولێر- ٢٠٠٣
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر
ژمارە ٣٩٥ی ساڵی ٢٠٠٣ی دراوەتێ

پێشەکی

ئەدەب جیهانێکی فراوانە مێژووی دەگەڕێتەوە بۆ بەرەبەیانی پەیدابوونی ئادەمیزاد، بێگومان هەر میللەتێک لە میللەتانی سەر ڕووی زەمین خاوەنی سامان و کەلەپووری نەتەوایەتی خۆیەتی. ئەگەر بێتو ئەو ئەدەبە پاک و بێ گرێ و خاوێن و پڕشنگدار بوو ئەوە دەگەیەنێ کەوا ئەو میللەتە هۆشیارە و زمانەکەی خۆی ساڵەهای ساڵە بەپوختەیی پاراستووە و خەمی پێشکەوتنیشی خواردووە، بەپێچەوانەی ئەمەوە ئەوە دەسەلمێنێ کەوا ئەو نەتەوەیە خۆی دوورەپەرێز گرتووە لە ڕەورەوەی پێشکەوتنی هاوچەرخدا.

شایانی وتنە میللەتی کوردی ئێمەش شوکر وەک هەموو گەلانی تر خاوەنی سامان و کەلەپووری نەتەوایەتی خۆیەتی، بەدرێژایی مێژوو هێناویەتییە کایەوە و وردە وردە لەگەڵیا هاتووە و پاراستوویەتی.

بنووسان و ڕووناکبیران درێغیان لە ڕاژەکردنی ئەم گەنجینەیە نەکردووە، هەمیشە قۆڵ و بازووی خۆیانیان لێ هەڵماڵیوە و نووکی قەڵەمەکانیان تیژ کردووە و هەرچییەکیان زانیبێ و هاتبێتە خەیاڵ، تۆماریان کردووە و خستوویانەتە بەردەستی نەتەوەکەیان، بێگومان گەلێ بەرهەمی ڕەنگاوڕەنگیشمان فەرامۆش کراوە و چووەتە خانەی نەمانەوە و لە تەک خاوەنەکانیاندا چوونەتە ژێر گڵەوە و بوونەتە خۆراکی خاک و مار و موور...

ئەوەشمان لە بیر نەچێ لە سەرەتای هەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە کۆمەڵێ لە بەرهەمی فۆلکلۆری و بەرهەمی شاعیرە کۆنەکانمان کەوتنە بەرچنگی ڕۆشنبیران و بنووسانی دڵسۆزی نەتەوەکەمان و چالاکانە بەچاپیان گەیاند و کەوتنە نامەخانەکانی کوردییەوە و بەدەیان کەلێنی گەورە گەورەی پێ پڕ کرایەوە. وا بەندەیش لەم ڕۆژانەدا کە سەرتاسەری کوردستان بەگەرمیان و کوێستانەوە لە چنگی بەعسی دیکتاتۆر ڕزگار کراوە، بەسەربەرزییەوە ئەم داستانە کوردییە دیلکراوە ئازاد دەکەم و دەیخەمە بەردەستی خوێنەرانی ئازیز... کە بەسەدان ساڵە یەخسیری کون و قوژبن و سەندوقە کۆنە ڕزیوەکانە.

جا خۆزگە هەر بەرهەمێکی دیلکراوی کەلەپووری بەم جۆرە ئازاد دەکرا... لە پێناوی زیندووکردنەوە و بووژانەوەی کەلتووری نەتەوەکەمان.

ه . کاکەیی ۲۰۰۳/۸/۱

چەند وشەیەک دەربارەی نووسین و دۆزینەوەی داستانەکە

خوێنەرانی هێژا:

لە ساڵەکانی هەفتای سەدەی ڕابردوودا لەپاش تەقەلا و کۆششکردن بەدوای کۆکردنەوەی سامان و کەلەپووری نەتەوایەتی، خۆشبەختانە کۆمەڵێ کەشکۆڵ و دەسنووسی کۆنمان لای دۆست و ئاشنا و خزمەکانمان بەدەس هێنا، لەوانە ناوەڕۆکی سێ دەسنووسیان ئەم داستانەیە (داستانی حەسەن و حوسەین) کەوا لە بەر دەستی ئێوەی بەڕێزدایە.

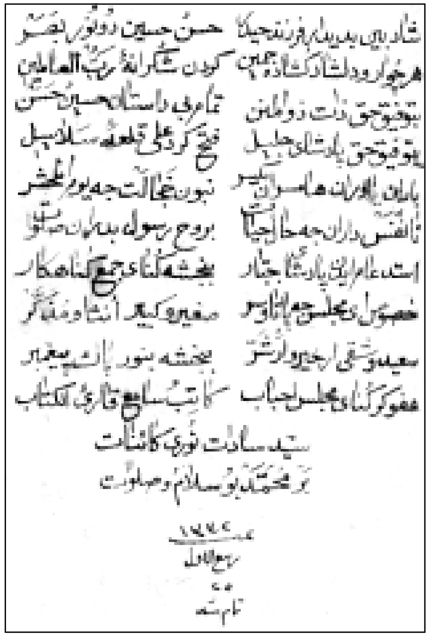

دەسنووسی یەکەم:

قەوارەکەی (۱۸,۵ × ۱۱,۵سم)ە و (۸۲) لاپەڕەیە بەدەس شاعیری نەمر میرزا خەلیل منەووەری کاکەیی (۱۸۷۸– ۱۹۲۳ی ز) لە (۲۵ی ڕەبیعولئەوەل ساڵی ۱۳۳۲ی ک) بەرامبەر بە(۹/٤/۱۹۱٤ی ز) نووسراوە، لە پێشەوە دوو پەڕەی لێ ڕزیوە و لەگەڵیدا (۳۹) خشتی لێ ون بووە، بۆ ئەم دەسنووسە پیتی (خ)مان کردووە بەنیشانە و جوداییەکانیمان لەگەڵ ئەو دوو دەسنووسەکەی تر لە پەراوێزدا نووسیوە، لە ساڵی (۱۹۷۲ی ز) مام حەمەی دەروێش عەلی (۱۹۱٤ – ۱۹۸۱ی ز) دانیشتووی شاری کەرکووک – گەڕەکی ئیسکانی تازە ئەم دەسنووسەی بەدیاری پێشکەش کردین.

دەسنووسی دووەم:

قەوارەکەی (۱۸ × ۱۳,۵سم)یە و (۱۳۲) لاپەڕەیە، بەدەس و قەڵەم شاعیری سۆفیگەری مەلا سەیید عەباس حیلمی (۱۸۸۲ – ۱۹٦٦ی ز) لە ساڵی ۱۹٤۱ی ز

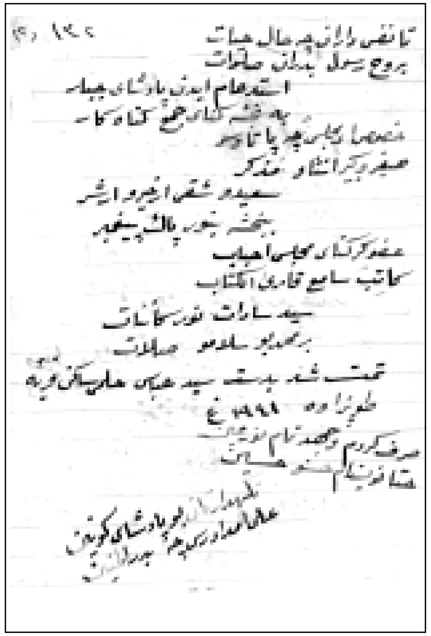

لە ئاوایی (تۆپزاوە)ی سەر بەشارۆچکەی (تاوغ) نووسراوە، ئەمیان پیتی (ع)مان کردووەتە نیشانەی، لە سەرەتای ساڵی (١٩٧٩ی ز)دا مام عەلی حەلیمەی کاکەیی دانیشتووی شارۆچکەی (داقوق/ تاوغ) گەڕەکی (خۆرز) بۆی هێنایین.

دەسنووسی سێیەم:

ئەم دەسنووسە تازەترین نووسراویانە، قەوارەکەی (٢٠ × ١٦سم)ە، (١١٩) لاپەڕەیە، نووسەرەکەی کاک وادی ئەمین جۆڵای کاکەییە، لە ڕۆژی هەینی ڕێکەوتی (١٩٧٣/١/١٢ی ز) دەستی بەنووسینی کردووە و لە ڕۆژی پێنج شەممە (١٩٧٣/١/١٨ی ز) کۆتایی پێ هێناوە، بۆ ئەم دەسنووسە پیتی (و)مان کردووەتە نیشانە، دەسنووسەکەی میرزا خەلیلمان بەسەرچاوە و بناخەی ئەم کتێبە داناوە، چونکە دێرینترین نووسراویانە و زیاتر وشەی دیالیکتی (گۆران)ی کۆنی ڕەسەنی پاراستووە، لەپاش ئەم نووسراوەیە ئنجا دەسنووسەکەی مەلا سەیید عەباس حیلمی دێ.

لە دەسنووسەکەی سەیید عەباس و کاک وادیدا زۆربەی وشەی (جە) کراوە بە(چە) کە واتای (لە) دەبەخشێ، وشەی (بە)یش کراوە بە(وە)، لە دەسنووسەکەی میرزا خەلیلیش ئەم کارە کراوە بەڵام گەلێ بەدەگمەن بەرچاو دەکەوێ.

ئەم دوو دەنگە (جە، بە) لە کەشکۆڵ و کتێبە کۆنەکانی زاراوەی (گۆران) بەزۆری بەرچاو دەکەون و هەورامی زمانیش بەکاریان دێنن، دەڕوانین هەردوو دەنگەکە لە شێوەی زاراوەی (ماچۆ)دا بەرگێکی دیکەی پۆشیوە، (جە) بووە بە(چە)، (بە)یش بووە بە(وە). هەرچەندە بناخە و سەرچاوەی (ماچۆیش دەگەڕێتەوە بۆ سەر زاراوەی (گۆران) کە ئەم هۆزە کوردانە لە ناوچەی گەرمیانی کەرکووکدا پێی ئاخافتن دەکەن: (کاکەیی، زەنگنە، شێخانی، باجەلان، ڕۆژبیانی، جموور) هەروەها شەبەک و

کاکەییەکانی دەڤەری شاری موسڵیش. من پێم وایە هۆی ئەم چەشنە گۆڕانە لە وشەدا ڕەنگە ئەوە بێ کە (ماچۆ) زمانەکان لەگەڵ هۆز و تیرە و بەرەبابەکانی کرمانجی خوارووودا هەزارەها ساڵە پێکەوە لە یەک دەڤەر و نیشتماندا دەژین و تێکەڵاوی یەک بوونە و ژن و ژنخوازی یەکن، جا سۆرانییەکە کاری بەسەر ماچۆکەدا کردووە و گەلێ وشەی کرمانجی خواروو تێکەڵاوی بووە، ئەویش هەندێ وشەی لە ماچۆکەوە وەرگرتووە.

بۆ نموونە: لە دەسنووسەکەی (میرزا خەلیل)دا ئەم خشتە بەم جۆرەی خوارەوە نووسراوە:

(جە) هەیبەت دەنگ زەرب زولفەقار
(جە) نەعرەی عەلی شای دوڵدوڵ سوار

هەمان خشت لە دەسنووسەکەی مەلا عەباس و کاک وادیدا بەم جۆرە هاتووە:

(چە) هەیبەت دەنگ زەرب زولفەقار
(چە) نەعرەی عەلی شای دوڵدوڵ سوار

ئەم خشتەیش لە دەسنووسەکەی (میرزا خەلیل)دا بەم جۆرەی خوارەوە داڕێژراوە:

(بە) ئەمر خالق پادشای بێ باک
کافر چون گەڵا مەڕێزا نەخاک

هەمان خشت لە دەسنووسەکەی سەیید عەباس و کاک وادیدا بەم جۆرە نووسراوە:

(وە) ئەمر خالق پادشای بێ باک
کافر چون گەڵا مەڕێزا نەخاک

وەکو لەپێشا وتمان دەسنووسەکەی کاک وادی تازەترین نووسراویانە، جا لەبەر ئەوەی لە نووسینەوەیدا هەندێ هەڵەی هەمەجۆری تێدا کەوتووە بۆیە بەتەواوی پشتمان پێی نەبەست و هەموو هەڵە و کەموکورییەکانیشمان لە پەراوێزدا تۆمار نەکردووە، بەڵام تا ڕادەیەک سوودمان لێ وەرگرتووە.

ئەم داستانە داستانێکی فۆلکلۆری ئەفسانەیی کوردییە، پاڵەوانی داستانەکە حەزرەتی ئیمامی (عەلی)یە چوارەم خەلیفەی موسڵمانان، بەشێوەزاری (گۆران) بەشیعری کوردی دە بڕگەیی داڕێژراوە، سەرگوزشتەی جەنگێکی گەورە دەگێڕێتەوە، گوایە لە کاتی محەممەد پێغەمبەردا (د. خ) لە نێوانی موسڵمانان و بێ باوەڕەکاندا ڕووی داوە لەسەر دزین و ڕفاندنی حەسەن و حوسەین لە تەمەنی (٨-٩) ساڵیدا لە مەککە لە لایەن بتپەرستەکانەوە، لە ئەنجامدا ئیمامی عەلی لە پاش جەنگێکی زۆر هەردووکیان ئازاد دەکات و تێکڕای موسڵمانان لەو جەنگەدا سەرکەوتن بەدەس دەهێنن و لەشکری کافرەکانیش دەشکێن و گەلێ زەرەر و زیانیشیان لێ دەکەوێ.

ئەم داستانە لە دەڤەری کەرکووکدا تەنیا لەناو هۆزی کاکەییدا بەرچاو دەکەوێ، زووتر بەشەوانی زستان ئەم دەنگخۆشانە: (میرزا خەلیل منەووەر، مەلا سەیید عەباس، مام حەمەی دەرویش عەلی، سەیید وەهاب کاکەیی، ڕەفعەت ئەحمەد) بەئاوازەوە کۆڕی ناو دیوەخان و بەرئاگردانیان پێ زیاتر جۆش داوە، کاکەییەکان بەشێوەیەکی گشتی زۆر ئارەزوویان لە خوێندنەوەی هەیە و بەشەوقیشەوە گوێی بۆ شل دەکەن، چونکە بەشێوەزاری ماچۆی خۆیان تۆمار کراوە و ئیمامی عەلی و حەسەن و حوسەین و فاتیمەی زەهراشیان گەلێ خۆش دەوێ کە ناویان لە داستانەکەدا بەپرشنگداری هاتووە. هەرچەندە داستانەکە، داستانێکی ئەفسانەییە بەڵام لە ڕووی مێژووی داستان و زمان و کەلەپوور و ئەدەبەوە گەلێ سوودی هەیە، چونکە ئەم بەرهەمە بەکەلەپووری نەتەوایەتی خۆمان دەدرێ لە قەڵەم.

داخەکەم نووسەری ئەم داستانە نازانرێ کێیە و کام کەڵەشاعیری کورد بۆ یەکەم جار دایڕێژاوە و تۆماری کردووە...؟، هەندێ کەس بەبیروڕای خۆیان دەڵێن: میرزا ئەڵماس خانی لوڕستانی (١٠٧٢-١١٣٨ی ک.) دایناوە، هەندێکیش دەڵێن: نووسەرەکەی گوایە سەی یاقو (یەعقووب)ە (١٢٢٨-١٣٠١ی ک.)، هەندێ دیکەیش دەیدەنە پاڵ میرزا خەلیل منەووەری کاکەیی (١٨٧٨-١٩٢٣ی ز.)، بەبۆچوونی ئێمە هی خەلیل منەووەر نییە، چونکە لە ڕووی ڕوخسار و داڕشتنەوە لە هی ئەو ناچێ و لە یەکەوە دوورن، جا ئێمە بەڵگەیەکی ئەوتۆمان بەدەستەوە نییە کە هی ئەوان بێ یان هی کەڵەشاعیرێکی تر بێ، ئەمە دەهێڵینەوە بۆ مێژوو مەگەر هەر ئەو بتوانێ چارەنووسی ئەم شتە نادیارەمان بۆ دەسنیشان بکات.

بۆیە بڕیاری ئەوەمان دا ئەم بەرهەمە پرشنگدارە بەناوی فۆلکلۆری نەتەوایەتییەوە بڵاو بکەینەوە. هیوامان سوود بەخشیەتی.

هەردەوێڵ کاکەیی

داستانی حەسەن و حوسەین*

ئیبتیدا بەنام پادشای عەزیم
واحد بەرحەق غەفوورون ڕەحیم
قەیووم قەهار قائیمون قەدیم
دانای (ذو الجلال) سەمیعون عەلیم
قادر قودرەت کارساز کاران
قەرار دادەی سونع سان ستاران
فیدای نامت بام زات (ذو الجلال)
ئاگاهدار بورج ڕۆز و ماه وساڵ
بەخشندەی ئەفسەر شاهان دارا
نیگاهدار جەمع وەحشی نەسارا
پادشای شاهان کەریم موتڵەق
ئاگاهدار سڕ سەمای موعەللەق
زینەت دەهندەی هەفت تەبەق زەمین
کەرەم بێ شومار (رّب العالمین)
دمای حەمد زات دانای کردگار
بکەرین تەعریف ڕەسووڵ نازدار
بدین سەڵەوات ڕەسووڵ ئەحمەد
تەحقیقەن نامش ماچان موحەممەد
ڕەسووڵ نازدار (خَتم المُرسلین)
شای قاب قەوسەین (رّب العالمین)
جە ڕۆی قەیامەت جەلای کردگار
مەوازۆ شفای جەمع شەرمەزار
ئەعداد قەترات باران بوهار
سەڵەوات بەدیدار شای بوراق سوار
بەڵێ ئەی یاران ساحێب عەقڵ و فام
گۆشدەن وە داستان ویردەی ئەیام

بواچۆن داستان (علي المُرتضی)
جه قەوم کوفار چەنێ کەرد غەزا
ڕۆژێ شای مەردان لوا پەی شکار
مەگێلا نە دەشت سەبزەی میرغوزار
مەکەردش شکار نە پشت دوڵدوڵ
(علي المُرتضی) وێنەی دەستەی گوڵ
موکەمەل سیلاح تەمام ئیستوار
سەمسام و قەمقام جەنی زولفەقار
ناگاه دوو سوار کافر بێ دین
ئامان بەرابەر عەلی وەیەقین
ئەوەڵ یەکێشان پانیا وەپێش
جەولاندا فەرەس گەور کینە کێش
غوڕا وەعەلی واتش ئەی ڕاویار
تۆ نامت چێشەن مەکەری شکار؟
موڵک بابۆمەن ئی دەشت کۆهسار
تۆ چ تەور نیجا مەگێڕی قەرار
کارێ پێت کەرۆن پەی ڕۆزگاران
هەر شەهنامە بۆ پەی شەهریاران
ساکە ئێد شنەفت (علي المُرتضی)
واتش: ئەی کافر شووم ناسزا
نامم حەیدەرەن ساحێب زۆر و سام
جەلاد قاتل کافران تەمام
نامم (عەلی)[1] یەن ئەی گەور فوزوول[2]
خودا من وەشێر وێش کەردەن قەبوول
من ئەسەدوڵڵا ساحێب زولفەقار
بن عەم ڕەسووڵ جە (مەککە)[3] دیار
خەلیفەی بەرحەق جاگەی ڕەسوولم
وەلی وە وەسی (زَوْجَ البَتولم)[4]

دامادە ڕەسوول شێر سەفدەرم[6]
دەرکندەی قاپی قەڵای خەیبەرم[7]
سەڵساڵ[8] ناپاک من کوشتم وەتیر
ئەژدیهام بەستەن وەسەر تەنگ شێر[9]
مارم دوو شەق کەرد نەگەهوارەوە[10]
قەمەرم بەخشا وەقەتارەوە[11]
سەلمانم نە چنگ ئەسەد[12] ڕەها کەرد[13]
خاکم پەرێ کۆر وەتوتیا کەرد[14]
(موڕە)ی[15] بن قەیس من کەردم دوو شەق
منم جا نشین ڕەسووڵ بەرحەق[16]
(مەرحەب مەعدی)[17] دوو پارە کەردم
(جەمشید)[18] نە خاودا ئاوارە کەردم
چەند هەزار دێوان کەردم سەرنیگوون
چەند پەهلەوانان کەردم غەرق خوون
نامم مەنشوورەن نە ڕووی ڕۆزگار
(عَلیُ المُرتَضی قاتل الکُفّار)[19]
بۆ موسڵمان بەر وە گیان و وە دڵ
خودا شوناس بەر وێت مەکەر خەجڵ
شەفیعت مەبۆ ڕەسووڵ سەروەر
سەر ئازاد مەوی نە رۆژ مەحشەر
خودا واحیدەن شەریکش نییەن
ڕەسووڵش حەقەن خیلافش نییەن
ئەر موسڵمان بی جەنەت مەبۆ جات
پێغەمبەر مەبۆ هەم وە شفا خوات
مەبەخشان پەنەت (جناة النعیم)
حەرام مەبۆ لێت عەزابون عەزیم
هاواتم وەتۆ نەسیحەت تەمام
ئەختیار وە تۆن (باقي والسلام)

ساکە ئێد شنەفت مەلعوون بێ دین
جۆشاو خرۆشا پێچ ئاورد وەقین
واتش: یە تونی ئیمام حەیدەر؟
ئارۆ جە دەستم نمەشی وەبەر
نامم عەنتەرەن هەم فرزەند شاه
ئینە چەند سالەن مەگێلۆم نیجاه
عەلی بگێرۆن دەست بەستەی زەلیل
بەرۆش پەی بابۆم چون ئەسیر و دیل
بابۆم مەلیک حەرب پادشای قابیل
مەکان مەئوام قەلعەی سەلاسیل
ئێستە تۆ عەلیت بۆ وە ڕووی مەساف
نمەیۆ وە کار گەزاف و خیلاف
خرۆشا وە قار ئیمام حەیدەر
وات: وەسەن ئی لاف مەلعوون کافەر
کێشا زولفەقار شێر ڕووی غەزا
داش نە کەمەربەند عەنتەر مورتەزا
کەردش وە دوو نیم بەوێنەی خەیار
جودا کەرد جە تەن سەرش بەو قەرار
جە زۆر بازووی ئیمام ئەکرەم
ئەرواحش لوا پەریٚ جەهەننەم
سواریٚ دیگەر ئێدش دی وە چەم
جۆشاو خرۆشا چون مار ئەرقەم
جەولاندا مەرکەب وێنەی شێر نەڕ
غوڕا وە هجووم پەی قەتل حەیدەر
وات: ئەی ڕاویار ئەبلەی بێ خەوەر
مەگەر نەشنەفتی نامم چەی وەرتەر
مەلیک خەنجەرەن شوهرەت نامم
شاهان مەلەرزان نە خەوف سامم

برای مەلیک حەرب پادشای قابیل
مەکان مەئوام قەلعەی سەلاسیل
کاریٚ کەرۆن پێت نە عەرسەی خەتەر
بستانۆن چەنەت قەساس عەنتەر
برادەرزادەم غەرق خوون کەردی
نە عەرسەی مەیدان سەرنیگوون کەردی
وەنێش ئەڵماس جودا کەردی سەر
نە تەرسای نە خەوف شەهزادە خەنجەر
جە تەنخوای عەنتەر کاریٚ پێت کەرۆن
مەساف مەردان جە یادت بەرۆن
هەنی نەوینی مەئوای وێت وە چەم
سەرت جوداکەم وە تیغ دوو دەم
ساکە ئێدش وات شەهزادە خەنجەر
دەستش بەرد پەریٚ گورز گاوسەر
کەردش حەواڵەی ئیمام حەیدەر
عەلی وە تەعجیل قەڵغاندا نەوەر
داش نە ڕووی قەڵغان مەلعوون بێ دین
لەرزە نیشت نە جەرگ ئیمام موبین
جە زۆر بازووی لەعین[20] ناپاک
دوڵدوڵ یەک ذراع غەرق بی نەڕووی خاک
مەهمیزدا دوڵدوڵ ئیمام ڕەهبەر
برئاما نە خاک چون مورغ تیز پەڕ
زولفەقار تیز کێشا نە کەمەر
داش نە کەمەربەند شەهزادە خەنجەر
کەردش وە دوو نیم حەیدەر کەڕاڕ[21]
جودا کەرد جە تەن سەرش بێ قەرار
جە زۆر بازووی ئیمام ئەکرەم
ڕۆحش داخل بی وە ڕووی جەهەننەم

سوار دولدولّ بی عەلی شای مەردان[٢٢]
ڕوو نیا بە دەشت چۆڵ بیابان
ناگاه جە تەقدیر پادشای کەرەمدار
یەکێ جە کوفار ڕاش کەفت بەو دیار
دیش کە دوو لاشە کەفتەن نە زەمین
نیگاه کەرد وە نەش مەلعوون بێ دین
زاناش وە تەحقیق لاشەی عەنتەرەن
هەم لاشەی بێ سەر مەلیک خەنجەرەن
هەردۆ نە مەیدان تەمام بێ سەرەن
تالّب عەلی مەیدان چۆڵ کەرەن
دەست کەرد بەزاری مەلعوون بێ هۆش
ساتێ پەی ئەوان دلّ ئاورد بە جۆش
سەر هەردۆشان هورگرت ئەو بەزار
بەردش وە تەعجیل وە لای شەهریار
نیاش نە ڕووی تەخت ئالای زەڕنیگار
دەست کەرد بە فیغان بە فەریاد و زار
واتش: یە عەلی کوشتەنش بە قەست
مەر عەلی ئێشان باوەڕۆ بە دەست
هیچ کەس نە کەردەن کار کەس نییەن
ئی شوجاعەتە چە حەیدەر بییەن
وەرنە جە ئافاق کێ دارۆ هونەر؟
جودا کەرۆ سەر خەنجەر و عەنتەر[٢٣]
مەلیک حەربشنەفت ئیبەحسو خەبەر
سیاه بی جە دەرد جە داخ عەنتەر
کێشا ئاه سەرد بە داد و بێ داد
چەپ چەپ ڕیش وێش کەندش داش وەباد[٢٤]
ئاما بە فەریاد چون گاو کۆهسار
ڕیشەی جەرگ و دلّ سوزنا وە نار

بێزار بی نە تەخت مەلعوون بێ دین
کەردش وە سەردا خاک ڕووی زەمین
بەوێنەی قەقنەس سوزیاش جگەر
گاه مەوات عەنتەر گاه مەوات خەنجەر
سان سەرداران خرۆشان جە دەرد
کێشان جە دەروون هەناسان سەرد
بی بە واوەیلای زاری بێ شومار
خرۆش کەفت وەناو قەلعەی سابت شار
دەستکەرد وەشیوەن مەلیک حەرب خەر
گاهێ پەی فرزەند گاه پەی برادەر
مەوات: ئەی بێ داد برادەرم ڕۆ
سالارسوپا و سەر عەسکەرم ڕۆ
دوشمن خودا و پێغەمبەرم ڕۆ
بێخەوف چەعەزاب ڕووی مەحشەرم ڕۆ
پڕ سام و هەیبەت پڕ هونەرم ڕۆ
شەهزادەی خەنجەر هەم عەنتەرم ڕۆ
دوو شێر پڕ زۆر ڕووی مەیدانم ڕۆ
عەدوی تایفەی موسلّمانم ڕۆ
مەردان مەنشوور پەهلەوانم ڕۆ
وە ناحەق کوشیای بێ تاوانم ڕۆ
مونکیر و سیرات هەم میزانم ڕۆ
بێ باک نە غەزەب موستەعانم ڕۆ
بێ خەبەر نە خەوف ڕووی قیامم ڕۆ
بێ ڕۆزە و نماز بێ سیامم ڕۆ
شەهزادە عەنتەر دلّ پەسەندم ڕۆ
عەزیز نازدار هەم فرزەندم ڕۆ
دوشمن عەلی و موحەممەدم ڕۆ
مەلعوون مەردوود هەم مورتەدم ڕۆ

شێر هونەرمەند سەربیساتم ڕۆ
بێ فترە و بێ حەج بێ زەکاتم ڕۆ
مەحرووم مەئیووس شەفاعەتم ڕۆ
بێ خەیر و ئیحسان بێ تاعەتم ڕۆ
دلێران داو دیلاوەرم ڕۆ
شەهزادە خەنجەر هەم عەنتەرم ڕۆ
مەلیک حەرب ویتەور مەکەردش زاری
مەدا وەسەردا جە بێ قەراری
جە شار کوفار پەیدا بی فەریاد
یەقە کەردن چاک بە داد و بێ داد[25]
مەرد و توفڵ و زەن ئونثا و موذەککەر
خاک چەنی خاشاک مەکەردن وە سەر
زەنان بڕیشان گیسوان وە تیغ
زوڵفان چین چین هورکەندن جە بیغ
کەمەند گیسوان کەردن وە بەیداغ
بەرگ قەترانی سیای سیا زاغ
سوورەت خراشان وە نێش ناخوون
نازک جەمالان غەڵتان بی جە خوون
سەوادی لیباس کەردشان نەوەر
بی وەڕستاخێز چون ڕۆژ مەحشەر
دڕین بەرگ بەژن تەمام بین عوریان
کۆتەڵ[26] ئاراستن بە زاری و گریان
مەلیک حەرب وێنەی دێوانەی مەجنوون
نەڕووی تەخت زەڕ وێش کەرد سەرنیگوون
یەقەی وێش دڕی کەلب زەمانە
هورێزا لوا وە تەویلەخانە
دەم نیا نە گۆش جەمع مادیان
واتش: شەرح حاڵ بە زاری و فوغان

خەنجەر و عەنتەر چ تەور بین مەقتوول؟
بەدەست کامین کەس[27] مەحزوون بین مەلوول؟
پەوسە مەزانۆن نە ڕووی ڕۆزگار
فەنا بین بە دەست عەلی جادوگار
ئەو مادیان کەبۆتر پەرواز
گەردن پێچ مەدان گۆش کەردن دراز
یەکسەر مەلەرزان بەوێنەی ئینسان
ئەسرین مەڕێزان مەکەردن فوغان
شار سەلاسیل جە پاتا وە سەر
کەردشان فوغان وە چۆپی و چەمەر
هەفت ڕۆز زایەڵەی شیوەن بی وەپا
تەعزییەی دوو کەلب ئاوردن بە جا
نە ڕۆز هەشتەم جەم بی بەگلەران
کەردشان خەیرات هەفتم و قوربان
ڕەهبان و کەشیش نەودەم بی حازر
ئاخوون و عالم وەزیر و نازر
میر و سەروەران بوزرگان شار
تەمامی جەم بین سیغار و کیبار
شین وە بوتخانە نەجس ناپەسەند
سەربڕین نەودەم سەد سەر گوسفەند
دوو هەزار بەتمان ئەنەگبین زەرد
کەردن وە شەربەت وە خۆشاب سەرد
موهەیا کەردن ڕەنگ ڕەنگ تەعامان
کێشان بەمەجلیس زاد بێسامان
داشان بەمسکین بێ نەوا و هەژار
وە میر و سەرهەنگ سەرداران شار
هورگرتن سفرە تەمام بی تەعام
ئاوردن ئیبریق شوستن دەست عام

نەودەم مەلیک حەرب ئاما بە گفتار
واتش: بە میّردان وە بەگلەران شار
لازمەن بشین گشت وە بوتخانە
پەریّ دوعای عەفو ئی دوو جوانە
بەشەرت ئەدەب بە سوجدە و سەلام[28]
بە سەد تەواضع گفتوگۆی کەلام[29]
نە حزوور پاک بوتان ڕەنگین
گشت ببۆسین خاک سیای سەر زەمین
تەمامی یەکسەر شیّران هەیجا
پەی عەفوی یاران بکەن ئیستیرجا
بەڵکە جە هیممەت بوتخانەی ئازەر
عەفو ڕەحمت بۆ خەنجەر و عەنتەر[30]
حەسبلفەرموودەی کەلب یەگانە
یاران گشت لوان وە تۆی بوتخانە
هەفت ڕۆژ بیّدەر بی بە داد و بیّ داد[31]
چون کەلب دیّهات مەکەردن فەریاد
هاوار بیّ شۆ وە زاری و خرۆش
ئەسلا جە بوتان دەنگ ناما بە گۆش
نە نیدای سکووت نە ئەمر جەواب
هیچ حاسڵ نەبی نە حوکم حیساب
مەئیووس بین یاران[32] مات و پەریشان
دووبارە ئامان وە یانەی ویّشان
مەشغووڵ بین وە شین زار گریانی
تەعزیەی تەعزیم لیبس قەترانی
مەلیک حەرب چەنی میر و بەگلەران
مەکەردشان[33] فوغان زایەڵەی گریان
نەودەمدا ئوشتەر ئیبن مەلیک حەرب
واتش وە بابۆش گەور بیّ ئەدەب

بەڵیّ ئەی پدەر ئی زاری چیّشەن؟
پەی جەنگ عەلی دەروونم ڕیّشەن
لەشکریّ عەزیم مەوەرۆن وە سەر
مەککە و مەدینە مەکەم موسەخەر
نمەبۆ هەنی بنیشی غەمگین
حەیفەن بمانی جەی دەرد پڕ قین
مەبۆ من بشۆن عەلی کەم نیگوون
هەم ئەهل عەرەب کەرۆن تون وەتوون
ڕەسووڵ و حەیدەر کەرۆن دەربەدەر
بستانۆن قەساس عەمو برادەر
کاریّ بسازۆن نە عالەم مەنشوور
ئەمما بە شەرتیّ بدەریم دەستوور
هاواتم وە تۆ ئەحوالان تەمام
ئەختیار وە تۆن (باقي والسلام)
چونکە مەلیک حەرب شنەفت ئی گفتار
دەست کەرد وە شیوەن بە داد و هاوار
واتش: بەو مەکان مەشی با سوپا
سەر بەرنمەکەی نەو مولکو مەئوا
بە دەست عەلی تۆ مەوی نیگوون
دڵم جە حەسرەت پڕ مەبۆ جە خوون
ئوشتەر وات: ئەگەر مەردی نەبۆ پیّم
بەڵکەم چە[34] بوتان یاریّ بۆ چەنیم
کلیسا و بورهەن هەلات و مەنات
هوبەل ئەعلای ساحیّب کەرامات
یەغوث و یەعووق عوزاو سەنەم
ئیمداد ئیبلیس ئوستاد ئەکرەم
نفووس ئیّشان ئەر بەیۆ وە کار
مەککە و مەدینە مەکەم یەختەسار

ئەر تۆ نارەزای بشۆن با سوپاه
بە فەند و تەدبیر مەشۆن بەو مەئواه
مەبۆ تۆ ئیمشەو جەمکەی بەگلەران
تا ڕاه و تەدبیر پەرێم بکەران
هیممەت مەوازۆن جە شاه بوتان
وە حیلەی ئەفسوون مەشۆن بەو مەکان
تاکە بزانۆن چەرخ گونا گوون
چ تەور مەدۆ ڕەنگ گەردانای گەردوون
ساحێب تەدبیران ئەو شەو کەردن جەم[۳۵]
وە لای مەلیک حەرب تەمامی وە هەم
غوتە بەردشان نە بەحر دەروون
چەند فەند و تەدبیر کەردن ڕەهنەموون
کەردن مەشوورەت عارف و عاقڵ
دەوای دەردشان کەردشان حاسڵ
ئەهل عارفان ئامان بە جەواب
واتن:مەلیک حەرب شای عالی جەناب
فرزەندت ئوشتەر وە عەزم توجاڕ
بەرۆ چەنی وێش دانەی[۳۶] مایەدار
کەرۆ توجاڕی چەو موڵک و مەسکەن
حەسەن و حوسەین بگێرۆ وە بەن
هەزار و دوو سەد مەخلوقات چەنیش
بشۆ بەو مەکان بێ خەوف و ئەندێش
وە بازرگانی بشۆ بەو مەکان
خەیلێ جەواهێر چەنیشان بەران
مەگەر وەی دەستوور بشان بەو وڵات
هەر ئێدەن تەدبیر نییەن دەستەڵات
ها واتم وە تۆ ئەحواڵان تەمام
ئەختیار وە تۆن (باقي والسلام)

نە مەجلیس گەزاف مەکەردش ئوشتەر
من مەشۆن مەککە مەکەم موسەخەر
مرادم چێشەن بارن وە ئەنجام
ئەگەر دەستوور بۆ جە لای خاس و عام
تەمام کافران ئی تەدبیر کەردن[۳۷]
خەیلێ جەواهێر و تەڵا ئاوردن
چەند ڕەنگ جەواهێر چەند لوئلوی قوماش
چەند عەبد زەنگی چەندێ قەراواش
حازر کەردشان گەوران کافر
پەرێ مەککە شار بکەران سەفەر
سەحەر کە ئوشتەر بێدار بی نە خاب
شی وە بوتخانە وە تەعجیل و تاب
چەنی چەند نەفەر کوفار بێ دین
ڕوو ماڵان نە خاک سیای سەر زەمین
خاک کلیسا مەلێسان وە دەم
مەکەردن زاری بە دیدەی پڕ نەم
عیجز و ئیلتیماس وەلات و مەنات
مەکەردن یەکسەر پەرێ ڕای نەجات
چون کەلب دێهات دڕندەی مردار
دەم مەدان وە یەک مەکەردن هاوار
هەرچەند کەردشان فەریاد و نیدا
جە کلیسای نەجس هیچ ناما سەدا
ئیچر ناعیلاج بەرلوان وەبەر
پەرێ مەککە شار بەستشان کەمەر
وە عەزم توجاڕ کێشاشان قەتار
ڕوو نیان وەشەهر ڕەسووڵ نازدار
چەند شەوان و ڕۆژ قەترەدان وە جەخت
نەکەردن مودار بە وەخت و بێ وەخت

یاوان بە مەککە ئەهل کافران
نەو دەشت مەککە هوردان چادران
ئەوسا جەو دما هورێزان وە پاھ
هورگرتن سۆقات گەوران گومڕاھ
بەردن پەی ڕەسووڵ جەواهێر و لاڵ
ڕاهی بێن وە ڕاھ چون باد شەماڵ
یاوان بە خزمەت ڕەسووڵ نازدار
نیان نە پێشش دانەی بێ شومار
دەستشان هورداشت واتن یا ڕەسووڵ
حەرف تۆ مەبۆ پەرێمان ئسووڵ
وە بازرگانی ئامایـن بەی وڵات
فروخت کەریم ماڵ مەعلووم بۆ جەلات
دەستوور دەر پێمان فروخت کەریم ماڵ
کەس ستەم نەکۆ وە جەستەی ئەحواڵ
ها عەرزت کەردیم ئەحواڵان تەمام
مروەت مەند وە تۆ (باقي والسلام)
ڕەسووڵ چون شنەفت گفتەی تاجران
کەردش ئافەرین وە جەمع یاران
واتش: چەند قەتار هەنەن ماڵتان
بەیعکەن بە مەقسەد کەیف حاڵتان
ئینە من بە سدق ڕوخسەت دام پێتان
فروخت کەران ماڵ وە کەیف وێتان
کافران تەمام شنەفتن ئەحواڵ
سەندشان دەستوور دەروون پڕ خەیاڵ
نەودما یاوان وە خەیمەی وێشان
بار کەردن تەمام قەتاران کێشان
تا یاوان وە شار گەوران مردار
جە کاروان سەرا گرتشان قەرار

خەبەر شنەفتن سەڕافان شار
یەک بازرگانێ ئاوردەن قەتار
هورێزان وە پا سەڕافان تەمام
شین وە لای توجاڕ ساحێب عەقڵ و فام
کەردشان سەوادی دانەی لەعل دێز
چەند تۆپ ئەتڵەس قوتنی قەناوێز
تا چەند ڕۆز کەردن بەیع زەبەرجەد
کەردشان سەوادی فراوان بێحەد
هەم بەردن سۆقات پەرێ ئەسحابان
چەندێ دانەی دوڕ خەیلێ بێ پایان
گەنج و جەواهێر بەخشنا پێشان
ئەتڵەس و کیمخا و سوف و قوماشان
کەردن زیافەت هەر شەو ئەسحابان
پێشان مەواتن ئێوە خۆش ئامان
یەک ڕۆژ هەم عامر زیافەت کەردش
توجاڕ و ئەسحاب تەمامی بەردش
جە شار[٣٨] مەککە جەمع ئەسیران
نە یەتیم هاشتن وە نە فەقیران
تەمامی یەکسەر عالەم بی حازر
پەرێ زیافەت تەکلیف عامر
واردشان بە شاد تەعام جەننەت
مێوەی ڕەنگاوڕەنگ واردن بە لەززەت
تەمام مونعیم بین جە تەعام و نان
هەرکەس پەی خانەی وێشان بین ڕەوان
چونکە ئەو سەردار عالەم موستەفا
ئاما بە مەسجید بە سیدق و سەفا
فەرز مەغریب کەرد ڕەسووڵ ئەنام
ئاوردن سوفرە وە مابەین تەعام

یەک ئەفلەح نامێ خزمەتگوزار بی
هەم جە لای ڕەسووڵ خەیلێ نازدار بی
ڕەسووڵ وات: ئەفلەح بواچە پێشان
جە زوبان من سەلام کەر لێشان
واچە وەتەعجیل بەیان غەریبان
جە لام عەزیزەن ئەو باش بازرگان
ئەفلەح چون شنەفت کەردش تەمەناه
وە تەعجیل لوا وە لای ئەو گومڕاه
وات: وە تاجیران ئەفلەح وە ئەدەب
ڕەسووڵ وە تەعجیل ئێوە کەرد تەڵەب
کافران وەی تەور شنەفتن ئەحواڵ
جە شەوق شادی شانان پەڕ و باڵ
وە یەک مەواتن فرسەتەن ئیمجار
حەسەن و حوسەین کەریم گرفتار
ئیمجار بۆ بشنەو جە فیعل ئوشتەر
گشت ئامان وە لای ڕەسووڵ سەروەر
یەکایەک بۆسان دەست پێغەمبەر
وە حیلەی ئەفسوون تایفەی کافەر
نیشتن نە مەجلیس عەیاران سەخت
گەوران مەلعوون بێ ڕای ناشونەخت
ڕەسووڵ هەم پێشان کەردش مەرحەبا
فەرما ئاوردن تەعام ئالا[٣٩]
واردشان بە شاد خەیلێ تەعامان
شوستن دەستشان وێنەی مەهمانان
هورێزان ئامان عەیاران سەخت
شین وە قەسرشان وە تەعجیل و جەخت
تا سەحەر کە نوور خورشید بی ئاشکار
گەوران مەلعوون ئامان وە بازاڕ

حەسەن و حوسەین دیشان جە بازاڕ
بە مەکتەب مەشین توفاڵان نازدار
جەو دما ئوشتەر خەندە کەرد وە یاد
حەسەن و حوسەین بۆسا وە دڵشاد
مەواتش وە عەشق خودا و هەم ڕەسووڵ
تۆ ڕەجای ئێمە بکەرە قەبووڵ
بۆسا دیدەشان ئەو مەلیک ئوشتەر
مەوات تۆ ئێمە پەشیمان مەکەر
گا مەوات پێشان جەمین نازەنین
گا مەبۆسا دەست گاهێ هەم زەمین
هەردۆتان بەیان چەنی من وە هەم
بشین وە ئەیوان گشت وە خاتر جەم
ساتێ نە خزمەت بنیشین بێ غەم[٤٠]
بەرشۆ چە لامان کۆی دەرد و ئەلەم
شنەفتن ئەحواڵ توفاڵان حەیدەر
کەردن مەشوورەت چەنی یەکدیگەر
حوسەین وات: حەسەن بشین بەمەکتەب
ڕوخسەت جە خواجە بوازین ئەدەب
ساکە ئی حەرفە شنەفتن کافەر
کەفت نەخاک و پاش ئەو مەلیک ئوشتەر
ڕەجا کەردشان کافران تەمام
چەند وە ئیلتیماس ئیلحاح و ئیبرام
حەسەن وات: چەنی ئێشان با بشین
حوسەین وات: بشین نمەز چێش کەرین
حوسەین وات: بشین چەنی مەهمانان
چونکە جە ئێمە ئەوەن مەلالان
چارەشان نەوی ئەو هەردۆ پاک دین
ڕەوان بین چەنی گەوران بێ دین

یا ڕەب تۆ هیچ کەس خوار و زار مەکەر[41]
غەمین و غەمناک غەم کۆسار مەکەر
حەسەن و حوسەین کافران بەردن
ئیمجار بژنەون بزان چێش کەردن؟
بەشادی کەردن واردشان تەعام
جەمین پڕ جە نوور مەدرەوشان چون جام
هەردۆ وە تەعام مەشغووڵ کەردشان
وێشان پەی گوریز تەدبیر بەردشان
هەرچەند پارچەی خاس حازر جە لاشان
ئاوردن کەردن وە خەلاتشان
وێشان وە تەعجیل کەردشان حازر
تەمام بار کەردن ئوشتر و قاتر
زەڕەیە جە داروی بێ هۆشی ماتەم
داشان نە دەماغ توفلان پڕ غەم
حەسەن و حوسەین دەردەم شین نەهۆش
گەوران مەلعوون جۆشیان بە جۆش
دوو سەندووق وەتاو زود ئاوردشان
دوو نازدار تێدا پەنهان کەردشان
وەستن نە سەندووق چەند زەڕین زەنگ
توفلان بگرەوان کەس نەشنەوۆ دەنگ
ئەو شەو کەردن کۆچ گەوران مەلعوون
حەسەن و حوسەین بەردن وە ئەفسوون
جە شار مەککە بەرشین وە تەعجیل
دوو توفڵ نازدار ئاوردن وەدیل
ڕاگەی چار ساعەت تەی کەردن وە تاو
حەسەن و حوسەین بێدار بین نە خاو
وێشان دین جە ناو سەندووق و زەڕکار
ئاه و واوەیلا کەردشان وە زار

هەردۆ شەهزادە چەند دادشان کەرد
سەداشان نە چەرخ هەفتەمین وەیەرد
تەمام فریشتان داد کەردن نەفەرش
خرۆشان وەهەم مەلائیک نە عەرش
ئینس و جن و وەحش تەیرو موور و مار
پەی ئەو دوو نازدار گرەوان وەزار
سە ڕۆژ و سە شەو ڕانان وە تەعجیل
ئەهل کافران قەوم عزرائیل
نەکەردن مودار گەوران مەلعوون
حەسەن و حوسەین بەو دڵەی پڕ خوون
یەک نمەدیشان هەردۆ وە یەکبار
دەنگشان یەک بی دڵان بێ قەرار
زاری مەکەردن هەردۆشان وەهەم
جە ئاه و زاری دنیا بی وە تەم[42]
هەردۆشان غەرق بین نە سەیل چەمان
مەواتی کەفتەن ئاهیرشان وە گیان
دەنگ داشان وە هەم هەردۆ نازەنین
دیدە پڕ جە نەم دڵان پڕ جە قین
چەند کەردن فوغان چەند کەردن زاری
ڕێزاشان نە چەم ئەسر مرواری
گا سکووت مەوین گاه مەکەردن زار
گا گا وە مەخفی مەکەردن گوفتار[43]
ئەگەر بابۆمان بزانۆ وەی حاڵ
یاخود دایەمان بپەرسۆ ئەحواڵ
هەردۆشان وەی حاڵ ئێمە بوینان
بە وێنەی مەجنوون مەشان وە هەردان
ئەگەر نەخاودا بابۆمان زانۆ
چون مەبۆ وەی حاڵ ئێمە بوینۆ

وەی تەور مەکەردن هانا وە بابۆ
زاری و شۆڕشین فەریاد و ڕۆ ڕۆ
حەسەن وات: بابۆ هاوار سەد هاوار
جە دەست گەوران من بکەر قورتار
حوسەین وات: فیراق نیشت نە دلێمان
کەی مەبۆ بابۆ بیاوۆ پێمان؟
حەسەن وات: بابۆم بوینۆن یەکجار
من مەویم ڕاحەت نە دەست کوفار
حوسەین وات: خەراب بییەن شارمان
یا ڕەب تۆ بکەی جە نۆ ئابەدان
حەسەن وات: بابۆم هەم چەنی دایەم
دیدە نە ڕاهەن هەردۆشان پەریەم
حوسەین وات: هەم عەرش هەم کورسی زەمین
پەی حاڵ ئێمە گشت ماتەن غەمین
حەسەن وات: ببۆ وە خواجام سەلام
جە دونیا جە ئەو هیچ نەدیمان کام
حوسەین وات: ببۆ وە مەککە سەلام
ئابەدان بییەن جە میحنەت تەمام
ئاه واوەیلا مەکەردن هەردەم
سەدای هەردۆشان وەیەرد نە هەفتەم
بەو تەور مەکەردن زاریشان مەنشوور
ناگاه یەک گەردێ دیاردا جە دوور
سەعد وەقاس بی ئەو گەرد وە یەقین
ڕاگەش کەفت وە سەر کوفار لەعین
جە تەقدیر حەق ئاما جە عێراق
یاوا بە گەوران تایفەی نیفاق
تاریکە شەو بی ڕاش نەدی وە چەم
قەمچی شەند[٤٤] وە ئەسپ بەحری نیشت وەڕەم

یاوا بە گەوران پەهلەوان دین
دیش دوو دەنگ مەیۆ بە زاری و غەمین
زاناش کە سەدای دوو نازەنینەن
هەریەک نەیەک سەندووق حەزینەن
ڕیکابدا نە ئەسپ ئاما وەمابەین
دیش هانە سەندووق حەسەن و حوسەین
زاناش کە گەوران هەردۆ کەردەن زار
هەردۆشان کەردەن نە یەک شوتر بار
سەعد پەرسا لێشان ئەی کاروانی
بواچۆن وە من ڕاز نیهانی؟
یە جە کۆ مەیۆن جە کامین مەکان
بارتان چێشەن وەنەم کەن عەیان؟
سەدای موسڵمان مەیۆ جە ئی بار
دەنگشان جە دڵ من مەکەرۆ کار
وێنەی زەنگ مەیۆ سەدای هەردۆشان
بە زاری و گرین خاتر پەریشان
نەداشان جەواب گەوران بێ دین
جۆشا پەرێ جەنگ سەعد سەهمەگین
کێشا نەعرەی سەخت چەنی سەڵەوات
بزان جەو دەربەند چەند کەرد کەرامات
دەست بەرد یەک تێرێ نیا نەکەمان
پێشانی ناقە گرتش وەنیشان
دا نە پێشانیش ناقە کەفت بە وار
حەسەن و حوسەین جەو ناقە بی بار
حەسەن و حوسەین ژنەفتن خرۆش
زانان کە سەعدەن مەجۆشۆ بە جۆش
چریشان وە سەعد ئەی بەدرەلمونیر
کافران ئێمە گرتەن وە ئەسیر

سەعد واتش گەوران ئێوەش[45] چۆن ئاوەرد
جە ناو سەندووق ئەسیرتان کەرد
واتشان وە سەعد ئێمە وە بێ غەم
ئامایین وە ئەیوان چە نیشان وەهەم
زەڕەیە جە داروی بێ هۆشی سەرسام
داشان بە دەماغ ئێمە جە ناکام
نیان جە سەندووق گەوران گومڕاه
چون دیل و ئەسیر ئاوردن وە ڕاه[46]
وەقاس چون شنەفت جە توفلاّن خەبەر
جۆشیا وێنەی ئەژدیهای هەفت سەر
دەسدا وە شمشێر بەور سەرفراز
فرسەتش دەرۆ بینای کارساز
بزانە چێش کەرد نەو دەربەند تەنگ
دەسدا وە شمشێر نیا بینای جەنگ
کەفت وە نامشان وێنەی شێر نەڕ
وە زەرب شمشێر سەعد پڕ هونەر
سەد جە کافران غەڵتان کەرد نەخاک
وە زەرب شمشێر ئەو سەعد دین پاک
جە زۆر بازووی ئەژدیهای ئەرقەم
ڕۆحشان شاد بی بە ڕووی جەهەننەم
خرۆشان وەهەم گەوران بێ دین
هەم کوشتشان ئەسپ سەعد سەهمەگین
ئەسپ سەعد وە تیر، کەردشان زامەت
دونیا نە دیدەش بی وە قیامەت
سەعد نامدار مەند وە پیادە
تیرش گرت بە دەست مەرد ئیفتادە
خەدەنگ باران کەرد مەرد نامدار
تیر وێنەی تەزرە[47] ئاوردش وە کار

پەنجا هەم وە تیر غەڵتان کەرد نەخاک
جۆشان خرۆشان گەوران ناپاک
وە تیر و شمشێر گەوران مردار
سەعد وێنەی نگین قەبڵیدان وەقار[48]
هەڤدە زام کەردن جە سەعد وەقاس
تاقەت پێش نەمەند پەهلەوان خاس
چەمش تاریک بی شێر جگەر خوون
زەلیل بی بە دەست گەوران مەلعوون
نە چەهار جانب وەستشان کەمەند
پەهلەوان دەور ئاوردن وە بەند
سەعد نامدار کەردن گرفتار
بشنە و کافران چێش کەردن ئیمجار؟
یەکێ مەواتش سەرش بوڕیم
سەرش بە گەردەن ئوشتور بەند کەریم
یەکێ وات بنین لاشەش وە ئاهیر
یەکێ مەواتش بوەزین نە بیر
یەکێ وات: پۆستش بکەنین تەمام
پڕ کەریم جە کاه پەی واتەی ئەیام
ئوشتەر وات: عوریان کەن ئی موسڵمان
ڕەهاشدەن نی دەشت چۆڵ و بیابان
بشۆ وە حەیدەر خەبەر بدەرۆ
تا دڵەی عەلی پڕ جە دەرد کەرۆ[49]
گەوران شنەفتن جە ئوشتەر جەواب
سەعدشان ئاورد وە تەعجیل و تاب
کەندن جە بەدەن تەمامی ڕەخشش
پاک کەردن جە بەرگ شاخ درەختش
وە ئاهو زاری عوریان کەردشان
پەڵاسێ پەی سیتر پێش سپەردشان

چونکە نەبی مەیل کارساز بێچوون
جە دەست گەوران[٥٠] نەوی سەرنیگوون
مەلیک ئوشتەر وات: بشوو وە لای حەیدەر
واچە کەردەمان تەمام سەراسەر
چێش مەیۆش نە دەست نەکەرۆ تەقسیر
ئێمە ئەولادش بەردین وە ئەسیر
ئیمجار بەو بشنەو بە حاڵ سەروەر
وە سەرو پای عوریان ڕاگە گرت نەوەر
ڕاهی بی وە ڕاه سەعد سەهمەگین
پەی حەسەن حوسەین مەکەرد شۆڕشین
مەواتش غەرقم من جە بەحر غەم
چێش دەرۆن جەواب ڕەسووڵ ئەکرەم؟
ئەر عەلی پەرسۆ من جە حاڵتان
چێش دەرۆن جەواب جە ئەحواڵتان؟
ئەگەر فاتیمە بپەرسۆ ئەحواڵ
چێش دەرۆن جەواب من جە قیلوقال؟
گەر جە من خواجە پەرسۆ کەیفتان
من چێش بواچۆن ڕاگەی حەیفتان؟
دیدە پڕ جە خوون مەکەردش فەریاد
سەر لوخت و پا لوخت بە داد و بێ داد[٥١]
وە ئاه و فەریاد سەعد سەهمەگین
مەکەردش فوغان بە دیدەی نەمین
دوود هەناسەش یاوا بە گەردوون
مەشی بە ڕاوە دەروون پڕ جە خوون
سەعد نامدار بە زاری و زگار
تەی مەکەرد زەمین چۆڵ ناهەموار
با ئەو ڕەوان بۆ وە مەککە مەقام
بەر موحەممەد بۆ سەڵات[٥٢] و سەلام

ئیمجار بشنەوین جە گەوران خەبەر
دەردەم ئەمرش کەرد ئەو مەلیک ئوشتەر
هەردۆ سەندوقان ئیفتادەی زەمین
بەستشان مەحکەم وە حەبلولمەتین
وە پشت ناقە دەردەم کەردن بار
ڕەوان بین وە ڕاه نەکەردن مودار
مەشین بە ڕاوە چون تەیر تێژ پەڕ
نە سوب تا وە شام، نە شام تا سەحەر
چەند شەوان و ڕۆز مەشین وە تەعجیل
یاوان وە نزدیک شار سەلاسیل
تەمام ئەهل شار شنەفتن خەبەر
بەرشین جە قەلعە تەمامی کافەر[٥٣]
خرۆشان وە شاد ئەهل شار تەمام
لوان وەپێشواز ئوشتەر بێڕام
ڕێزان جەواهێر نە پێش ئوشتەر
کەردن پایەنداز خەیلێ سیمو زەڕ
تاکە داخل بین بە مەجلیس شاه
ئامان وە سەیران گەوران گومڕاه
شاه مەلیک حەرب تەمام بی خۆشحاڵ
جە شەوق شادی شانا پەڕ و باڵ
فەرما ئاوردن سەندووق موار
ئوشتەر برئاورد کلیت زەڕکار
ئەو هەردۆ سەندووق گوشاد کەردشان
حەسەن و حوسەین بەرئاوردشان
توفلان جە سەندووق بەر ئامان وە بەر
چون یوسف نە چاه زوڵمات بێدەر
بەرئامان وەبەر چون عەکس خورشید
جە پەردەی نیهان ئاماشان پەدید

مەجلیس گەوران سەراسەر تەمام
گشت دیشان جەماڵ توفلاّن ئیمام
ئەهل ولایەت ئامان وەسەیران
جە مەحبوبیشان پاک[٥٤] مەندن حەیران
مەلیک حەرب فەرما هەردۆش کەن وە دار
سەرشان جودا کەن وەتیغ ئاودار
تەمامی مەجلیس ئامان بە جەواب
واتن:مەلیک حەرب شای عالی جەناب
ئەگەر ئی توفلاّن بکەی سەرنیگوون
ئێمە جەی ولاّت مەوین تون وەتوون
عەلی شای مەردان مەزانۆ خەبەر
ماوەرۆ وەی جاه فراوان لەشکەر
پا مەنیۆ وە پشت دولّدولّ وە تەعجیل
مەیۆ پەرێ جەنگ[٥٥] قەلعەی سەلاسیل
بە زۆر بازووی مەودای زولفەقار
موڵک و ئەقلیمت مەبۆ یەختەسار
مەوی وە داستان واتەی ڕۆزگار
نامەی بەد نامیت مەشۆ شار وە شار
ئی[٥٦] هەردۆ توفلاّن نەداران تاوان
بابۆشان دارۆ گونای فراوان
هەردۆشان نە چاه بەند کەر بە زەنجیر
بادا نەو زیندان بمانان ئەسیر
هەردۆ نە زیندان بابۆ مەحبووس
بەرش نمەکۆ عیلم جالینووس
هەر کەس بە زیندان تۆ گوزەر کەردەن
مەمانۆ تێدا تا وە ڕۆی مەردەن[٥٧]
مەلیک حەرب ئی ڕاز چون شنەفت بەگۆش
جە گفتەی مەجلیس تەمام بی خامۆش

فەرما هەردۆشان چون دانەی عەقیق
وەستن نە زیندان هەفتاد گەز عەمیق
هەردۆ چون ئەسیر بە زاری کەردن
چون دیل دوستاغ بە زیندان بەردن
حەسەن و حوسەین بە زاری و زگار
نەو چاه پڕ غەم کریان گرفتار
چل نەفەر کوفار بی وە پاسەبان
کێشک مەکێشان جە بان زیندان
هەردۆ نەزیندان گیر بەند دام
بەر موحەممەد بۆ سەلاّت[٥٨] و سەلام

خَبَر شُدَن حضرة فاطمة رَّضي اللّهُ عَنها[1]

ئێشان بمانۆ نەو چاه بێدەر
ئیمجار جە مەککە بشنەوە خەبەر
بدین سەڵەوات وە دین ئەحمەد[2]
بەر نوور و جەماڵ پاک موحەممەد
ئەورۆ نەمەککە فاتیمەی پەری
چەمەڕای مەکتەب ماه موشتەری
خەیلێ تەعامات حازر کەردەبیش
پەی حەسەن، حوسەین نوور دیدەی وێش
وات: ئێستە مەیان توفاڵان نازدار
نەزاناش بەردن تایفەی کوفار
دڵ وە غایەڵە حۆر خۆش نەسەب
حەسەن و حوسەین نامان جە مەکتەب
ئارامش نەمەند فاتیمەی نازدار
بڕیا نە دەروون هەم سەبر و قەرار
واتش: وە توفلێ ئەو پەری ڕوخسار
بشوو وە مەکتەب مەکەرە مودار
بزانە پەی چێش حەسەن و حوسەین؟
نامان جە مەکتەب هەردۆ نوور عەین
لوا وەمەسجید توفڵ پڕ ئەدەب
ئەحواڵش پەرسا جە مەڵلای مەکتەب
واتش: ئەی خواجەی دەور زەمانە
حەسەن و حوسەین نامان وە یانە
منش کیاستەن حۆر سەوڵ ئەندام
بەخزمەت تۆ ئوستاد پڕ فام
خواجە ئی ئەحواڵ چون شنەفت بە گۆش
پەی حەسەن، حوسەین دڵ ئاوەرد بەجۆش

دیش نادیارەن توفاڵان حەیدەر
زاناش کە بەردەن گەوران کافەر
هورێزا وە پا خواجەی خۆش کەلام
زوود ئاما وە لای حۆر سەوڵ ئەندام
وات: وە فاتیمە نوور هەردۆ عەین
نامان بە مەکتەب حەسەن و حوسەین
ئاما بە گوفتار فاتیمەی نازدار
واتش: ئەی خواجە بشوو وە بازاڕ
یا جە بازاڕەن هەردۆ باوەران
یا هەردۆ شییەن وە لای تاجیران
خواجە بە گوفتار ئەو بنت ڕەسووڵ
لوا وە بازاڕ بە خاتر مەلوول
کەردش جستوجۆی توفاڵان نازدار
نەکەردش پەیدا خواجای نامدار
شی وە لای توجاڕ ئوستاد پڕ فام
دیش کە نەمەندەن تاجیران تەمام
کێشا ئاه سەرد خواجەی هونەرمەند
زاناش دوزدیان ئەو هەردۆ فرزەند
ئاماوە وەپێش وە داد و بێ داد
وات: وە فاتیمە توفاڵان شین وە باد
نەمەندەن نە جا توجاڕان شار
حەسەن و حوسەین کەردن گرفتار
مەزانۆن ئەوان ئامابین بە فەند
حەسەن و حوسەین باوەران وە بەند
ئەهل کافران گەوران مەلعوون
حەسەن و حوسەین بەردن وە ئەفسوون
ئێستە تاجیران نەشار نەمەندەن
توفاڵانت بەدەست کافران بەندەن

هاواتم وە تۆ ئەحوالآن تەمام
ئەختیار وە توەن (باقي والسلام)
فاتیمەی نازدار شنەفت ئی خەبەر
ئەسرش ئەسەردا جۆشیا جە سەر[٣]
خرۆشا بە زار دەروون پڕ جە دەرد
پەیاپەی کێشا هەناسان سەرد[٤]
جە داد و بێ داد سەوڵ سیم ئەندام
شنەفتن خەبەر ئەهل شار تەمام
ئەحواڵ شی وە لای ڕەسووڵ نازدار
حەسەن و حوسەین بییەن گرفتار
ڕەسووڵ ئی ئەحواڵ چون شنەفت بە گۆش
پەی حەسەن، حوسەین دڵ ئاورد بە جۆش
کێشا ئاه سەرد دەست کەرد بە زاری
مەنالآ وە سۆز جە بێ قەراری
جەودەم فاتیمە خێزا پەی تەحقیق
لوا وە یانەی عایشەی سەدیق
پەرسا جە ئەحواڵ هەردۆ فرزەندان
جگەرگۆشەکان ڕیشەی دڵبەندان
عایشە شنەفت دەست کەرد بە زاری
ڕێزا بە گۆناش ئەسر مرواری
واتش: فاتیمە بە زات یەکتەن
نامان وە ئیجا حوسەین و حەسەن
ئیمشەو دیم نەخاب وە عەین زاهر
هەردۆ گرفتار بە دەست کافر
جە تۆی سەندووق بین هەردۆ نوور عەین
زاری مەکەردن حەسەن و حوسەین
جەهدم کەرد سەندووق پێم نەبی[٥] گوشاد
دوودێ جە دەروون کەللەم بەردش[٦] باد

من کەردم زاری بە دیدەی پڕ خوون
ئەوان جە مەککە[٧] بەرشین وە بەیروون
فاتیمە شنەفت وێش کەرد سەرنیگوون
گۆنای گوڵنارش هورکەند وە ناخوون
ئەهل شار تەمام گشت مات و غەمین
پەی هەردۆ نازدار کەردن شۆڕ و شین
کەردن جوست و جۆ ئەورۆ تا ئێوار
نەدین نیشانەی توفلآن نازدار
سەیید سەروەر وێش پەرسا ئەحواڵ
کێ دییەن هەردۆ نازەنین جەماڵ؟
هەر کەس کە خەبەر توفلآن بدەرۆ
من جە پەژارەی ئێشان بەرکەرۆ
ئەو کەس چەنی من مەیۆ وەجەننەت
جە مەحشەر ئازاد مەبۆ جە میحنەت
سەرافێ شنەفت گوفتار ڕەسووڵ
کەردش تەکەللوم بە خاتر مەلوول
واتش: ڕۆژێ شیم وە لای تاجیران
پەی عەزم خرید لەعل پەیکەران
تا شیم وە مەنزڵ توجاڕان شار[٨]
نیگام کەرد وە بورج دەروازە و حەسار
دیم کە دوو سەندووق نە تۆی حوجرەشان
بەڵێ هیچ کامین حازر نەویشان
من کەردم سەیرش تا وە یەک درەنگ
دیم کە تاجیران ئامان وە بێ دەنگ
هەم جەنیشان بی توفلآن نازدار
تا ئامان وە قەسر ئەیوان زەڕکار
من کەردم سەودای دوڕ دیاری
یاقووت و زەمرووت لەعل و مرواری

هورێزام وه جەخت جەو قەسر زەڕکار
وه تەعجیل و تاو ئامام وه بازاڕ
بەڵێ وه تەحقیق مەزانۆن یەقین
تاجیران بەردن هەردۆ نازەنین
وه ئەفسوون ئامان کەردن مەکر و فەند
توفڵان نازدار ئاوردن وه بەند
ها واتم وەنەت یەکایەک خەبەر
مەعلووم بۆ جه لات یا خەیرەلبەشەر
ساکه ئێد شنەفت ڕەسووڵ مورسەل
واتش: یا خودای بینای لەمیەزەل
پەناه هەر وه تۆ (رَّب العالمین)
ببی ئاگاهدار توفڵان مسکین
ڕەسووڵ وەی دەستوور کەردش موناجات
قەبووڵ بی جه باب (قاضي الحاجات)
مەزهەر ئیمان فەخر کائینات
بەر موحەممەد بۆ سەلام و سەڵەوات
دڵ نەتەشویشه هەردەم موستەفا
مەکەردش دوعا به سیدق و سەفا.

آمَدَن جناب أمیر المؤُمنین أز غزا گَوَیدْ[١]

بشنەون به گۆش یاران دیندار
کەرۆن حیکایەت شای دوڵدوڵ سوار
ناگا جەو دەمدا عەلی مورتەزا
به ئەمر یەزدان ئاما جه غەزا
ئاورد چەنی وێش ئەمیر پڕ سام
ئەسپ و ئەستر و جارییه و غوڵام
ماڵ غەنیمەت تایفەی کوفار
ئاورد وه مەککه بێ حەد و شومار
تەشریفش یاوا وه دەوڵەتخانه
بێ خەبەر جه کار کەردەی زەمانه
پەیا بی جه زین ئیمام حەیدەر[٢]
بۆسا دوو دیدەی بنت پێغەمبەر
پەرسا جه ئەحواڵ حەسەن و حوسەین
باوەر وه لای من هەردۆ نوور عەین
خاتوون جەننەت وه زاری و زگار
واتش: یا عەلی بێ خەبەر جه کار
ئاما عەیاران گەوران مەلعوون
حەسەن و حوسەین بەردن وه ئەفسوون
ئێد وات فاتیمه جەمین پاره کەرد
نه دەروون کێشا هەناسان سەرد
کەردش واوەیلا وه دڵگرانی
پەنجەدا نه دڵ دەست بەزرانی
نەو جۆش دەروون عەلی شای مەردان
ڕەنگش تەغیر بی مات و سەرگەردان
ڕێزا ئەسر گەرم به گۆنا و جەمین
تەمام بی مەحزوون مات و دڵ غەمین

فاتیمە زانا عەلی بی مەلوول
دامان گرت بە دەست خاتوون بەتوول
لەرزە نیشت نەجەرگ فاتیمەی پەری
نالا وە دەرگای حەیی ئەکبەری
شی نەقار قین عەلی شێر دین
فەرما وە قەمەر دوڵدوڵ بکەر زین
حەسبەلفەرموودەی ئیمام موبین
قەمەر دەرساعەت دوڵدوڵش کەرد زین
سوار بی وە پشت دوڵدوڵ وە تەعجیل
ڕوو نیا وەسەمت قەلعەی سەلاسیل
عەلی هیچ نەکەرد ڕوو بە دماوە
چون بەرق بەهار مەشی بە ڕاوە
وە تاک و تەنها عەلی مورتەزا
وە کەس نەواتش لوا پەی غەزا
ئەوسا جەودما ڕەسووڵ نازدار
فەرما وەبیلال جاڕشدا وە شار
ئەسحابان تەمام خرۆشان یەکسەر
ئەسپاب ڕووی جەنگ پۆشاشان نەوەر
کێشان ساو تیغ سوپای موسڵمان
تەنگ ئەسپ کێشان توند گرتن عەنان[3]
بوراق ئاوردن ئەسحاب سەراسەر
سوار بی وە جەخت ڕەسووڵ سەروەر
کووسو گەبورگە ژەندشان بە قەست
لیوای پێغەمبەر گرتشان بە دەست
تەمام ئەسحابان یەکسەر بین سوار
جە شۆن عەلی کەردشان یەلغار
نەودەم غازیان ڕاهی بین وە ڕاه[4]
تەمامی بەردن پەناه بە خوداه

ئیمجار جە عەلی بشنەوین[5] ئەحواڵ
مەشی بە ڕاوە چون باد شەماڵ
هەی کەرد وە دوڵدوڵ وێنەی کەبۆتەر
هەفتاد زەرع زەمین پەرواز کەرد جە سەر
نە یەک گومەتە هەفتاد گەز پەرواز
مەکەردش دوڵدوڵ بە وێنەی شەهباز
جە ناکاه عەلی شێر کردگار
وە سەعد وەقاس کەفت نە پێش گوزار
عەلی دیش کە سەعد نە ڕاگەی گوزەر
تەن لوخت و عوریان جە پا تا وە سەر
مەیۆ بە ڕاوە دیدەی دڵنەمین
مەڕێزا نە چەم سەیلاب ئەسرین
وەختێ پەهلەوان عەلی دی وە چەم
شی وە لای عەلی دەروون پڕ نە غەم
کەفت نە خاک و پای شای دوڵدوڵ سوار
واتش: یا عەلی چێش کەرۆن گوفتار؟
من جە دوور ئیمام چون باد سەڕ سەڕ
وە سەر توجاڕان[6] ڕاگەم کەفت نەوەر
چون یاوام وە لای تاجیران شار
شنەفتم بە گۆش فەریاد و هاوار
دیم نە سەندووق بەرمەیۆ فەریاد
زاری شۆڕ و شین بە داد و بێ داد
شوناسام زاری شۆڕ شینشان
فەریاد و فوغان هەم گرینشان
دەردەم زاریشان شنەفتم بە گۆش
نەعرە دام نە دڵ جۆشیام بە جۆش
هەی کەردم وە ئەسپ پرندەی بێ پەڕ
خرۆشام جە سەر پەرێ شۆڕ شەڕ

ئەوەڵ بە خاسی ئامام بە جەواب
ئەحوالّم پەرسا وە تەعجیل و تاب
واتم: جە سەندووق ئی زاری چێشەن؟
کێن وەی دەستوور خاترش ڕێشەن؟
نەداشان جەواب گەوران بێ دین
هەی کەردم وە ئەسپ جۆشیام بە قین
کەردم جەهد و جەخت وە تاک و تەنها
سەد سەر وە شمشێر من کەردم جودا
قاو کەردن وەهەم گەوران مەلعوون
وە تیر و باران من کەردن زەبوون
جۆشیان بە جەنگ تایفەی کوفار
تیر وێنەی باران ڕێزنان بە وار
من هەم جۆشیام وە تیر و پەیکان
ناقەی سەندووق بار کوشتم نە مەیدان
بە ئەمر فەرمان پادشای بێچوون
پەنجا گەور وە تیر کەردم سەرنیگوون
ئاخر سەرئەنجام گەوران پڕفەن[٧]
گرتن ئیحاطەم بە حەڵقەی کەمەن[٨]
من وەستن نە ئەسپ گەوران مەلعوون
بە حەڵقەی کەمەند من کەردن زەبوون
من کەردن عوریان جە پا تا وە سەر
ڕاگەی سەلاسیل گرتشان نەوەر
ها واتم وە تۆ ئەحوالان تەمام
ئێدەن شەرح حاڵ (باقي والسلام)
ساکە ئێد شنەفت شێر کردگار
زاری کەرد نە دڵ مەرد ڕۆزگار
بۆسا هەردۆ چەم وەقاس دین پاک
وە زاری مالا نە جەمینش خاک

سەعد هونەرمەند ئاورد چەنی وێش
ڕوو نییا وە ڕاه بێ خەوف و ئەندێش
وەقاس نە فیتراک دوڵدوڵ وە تەعجیل
ڕاهی بین وە ڕای قەلعەی سەلاسیل
دەشت بیابان گرتشان نەوەر
وێنەی بەرق باد هەوای هەی نە سەر
بەو دڵەی پڕ قین شێر کردگار
مەشی بە ڕاوە چون ڕەعد بوهار
سەعد مەگرەوا چەنی شای مەردان
وە ئاهو زاری پەرێ فرزەندان
قەمچیدا وە قار ئیمام حەیدەر
دوڵدوڵ نیشت نە باڵ وێنەی کەبۆتەر
ڕاهان مەکەرد تەی وێنەی گەرد و باد
عەلی نە هیجران مەکەردش فەریاد
وای نوور عەینم حەسەن و حوسەین
زیادی زەینم حەسەن و حوسەین
ئارام جانم حەسەن و حوسەین
ڕۆح ڕەوانم حەسەن و حوسەین
نە دەست کافر چونەن حاڵتان؟
کەی بۆ بەموونس جای ئەحواڵتان؟
کەی بۆ بشنەوۆ قیل و قالتان؟
ئەی میهرەبانم حەسەن و حوسەین
ڕەسووڵ پەرێتان بییەن بێ قەرار
فاتیمەی مادەر مەگرەوۆ بە زار
عایشەی سەدیق نەغەم گورفتار
ویرد زوبانم حەسەن و حوسەین
سوپای ئەسحابان مەندەن نەدما
عەلی چەنی سەعد چون باد سەبا

نەهیبدا دوڵدوڵ حەیدەر بێ مودار
هەردۆشان یاوان بەو مەئوا و دیار
نەزدیک بی وە شەهر عەلی مورتەزا
بدین سەڵەوات وە ڕووی موستەفا
وەخت سوب سەحەر عەلی شێر دین
یاوا وە قەلعەی سابت وە یەقین
کێشا نەعرەی سەخت شێر کردگار
لەرزا نە هەیبەت دنیا وە یەکجار
غەوغا کەفت وە ڕووی ئەرز و ئاسمان
جە نەعرەی پڕ زۆر عەلی شای مەردان
واتت قەیامەت ئەو ڕۆژ بی عەیان
گێجیا جیهان چون باد تۆفان
چەند هەزار کوفار مەلعوون بێ دین
پەی جەنگ عەلی خرۆشان بە قین
بلووک بلووک بین سوپای بێ ئیمان
بەعزێ شی وە بورج قەلعەی بێ سامان
بەعزێ نە بارو بەعزێ نە خەندەق
ئامادە و تەیار کوفار دڵڕەق
دیشان کە حەیدەر مدران نە مەیدان
نەعرە مەکێشۆ شێر بێ ئامان
واتشان عەلی ئامان پەرێ جەنگ
هەنی جەی حەسار نییەن جای درەنگ
جە قاپی قەلعە گشت ئامان وەبەر
چەنی شای مەردان مدران بەرابەر
دەسدان وە شمشێر گەوران بێ دین
کەردن وە مەیان عەلی چون نگین
کێشا زولفەقار شای مەردان نەودەم
وە زەربێ هەفتاد مەکەردش قەڵەم

یەک نەعرەی هەنی کێشا نە دەروون
پەنسەد جە کوفار تەمام بی نیگوون
نەداشتن تاقەت شێر ساحێب سام
هەم شین وە قەلعە کافران تەمام
خێزا جە کوفار زایەڵەی عەزیم
دەروازەی قەلعە گرتشان جە بیم
ئیمجار بدەن گۆش بە شاه کوفار
دوشمن ئەولاد حەیدەر کەڕاڕ
مەلیک حەرب گەور سەگ بێ شوعوور
بیناش کەرد بە قەتل توفلان پڕ نوور
فەرما بە جەلاد گەور بەد گەوهەر
حەسەن و حوسەین بکەرە بێ سەر
وەختێ بەگلەران دیشان ئی غەزەب
کەردن ئیلتیجا جە شای مەلیک حەرب
تەمام ئەهل شار کەردن ئیلتیماس
نە کەردن چارەی گەور حەق نەناس
ئاخر سەرئەنجام کەردشان تەدبیر
ئامان بە گوفتار دانا و مودەبیر
واتن شەهریار بگێرە قەرار
سەبرت بۆ پەرێ سەرئەنجام کار
بزانین چونەن، چون مەبۆ ئی کار
مەکەرە هیلاک توفلان هەژار
ئەر تۆ فرزەندان بکەری بێ سەر
قەسەم وە کەشیش کلیسای ئەکبەر
وە گاو کۆساڵ تەلەسم تەلبیس
وە زونار زوڵف عەینییەی ئیبلیس
عەلی مەردێوەن شێر کارزار
هەمتا نەدارۆ نە ڕووی ڕۆزگار

وەختێ بجۆشۆ دەست بدۆ وە تیغ
ڕیشەی لەشکرت ماوەرۆ جە بیخ
وە زۆر مەودای زەرب زولفەقار
مەکەرۆ خاپوور ئی قەڵا و ئی شار
مەوی بە داستان واتەی ڕۆزگار
نام بەدنامیت مەشۆ شار وە شار
هاواتیم وە تۆ ماجەرای ئەیام
ئەختیار وە تۆەن (باقي والسلام)
ساکە ئێد شنەفت لەعین بێ پیر
دەردەم دەرساعەت ڕوو کەرد بە وەزیر
واتش: بە وەزیر ئەی پیر کۆهەن
تۆ چێش مەواچی جەی بەحس و سوخەن؟
وەزیر وات: ئەی شاه، وەنەت بۆ عەیان
حەسەن و حوسەین بوەز نە زیندان
ئەولاد حەیدەر مەکەر ڕەنجەڕۆ
بزانین ئەنجام ئی کار چۆن مەبۆ
مەسڵەحەت ئێدەن ئەر قەبووڵ کەری
هەنی خەیاڵان وە دڵ ناوەری
مەلیک حەرب شنەفت گوفتار وەزیر
پەسەند کەرد تەدبیر دانای دڵپەزیر
بەوسە فەرماندا مەلعوون زەندیق
هورکەندن چاهێ سەد زراع عەمیق
هەردۆ شەهزادە بە زاری و فوغان
وە سەد زوڵم سەخت وەستن نە زیندان
چل نەفەر کوفار بی وە پاسەبان
بشنەوە قودرەت پادشای یەزدان
مەلیک حەرب واتش: فەردا سوب سەحەر
مەسۆزۆن وە نار توفلان موزەففەر

بکەرۆن کەباب من جەرگ حەیدەر
بستانۆن قەساس عەنتەر و خەنجەر
ئەو شەو بە فەرمان حەیی لامەکان
ئەو چل نەفەر گەور کێشکچی زیندان
نە خاودا ڕەسووڵ لێشان بی عەیان
تەعلیمدا پێشان ئەرکان ئیمان
هەر چل وە یەقین بیشان موسڵمان
جە بوت پەرستی گشت بین پەشیمان
ڕای دین ئیسلام کەردشان قەبووڵ
ئیمان بە خودا و شادەت بە ڕەسووڵ
(آمَنتُ بالله واحِدُ الأحَدْ)[9]
بە مەلایکان هەم بە موحەممەد
نەودەم ئەمرش کەرد جەبار، جەلیل[10]
فەرمان عیززەت کەرد وە جبرەئیل
بشۆ بە زیندان کافران دەرحاڵ
حەسەن و حوسەین مەحفوز کەرد وە باڵ
چون حەڵقەی نگین بدەره حەسار
زەرەر نەوینان جە دەست کوفار
بە ئەمر فەرمان پادشای جەلیل
نازڵ بی جە عەرش ئەخی جبرەئیل
لوا بە زیندان تایفەی کافەر
باڵ کێشا وە سەر ئەولاد حەیدەر
جە سەهم جبریل وە ئەمر داوەر
هیچ کەس بە زیندان نەکەردش گوزەر
ڕۆژ چەهارەم بە ئەمر یەزدان
پەیدا بی ناگاه سوپای ئەسحابان
دوازدە هەزار مەرد دلێران دین
سەردارشان بی (فخر المرسلین)

سەنجەق و عەلەم بەنی هوەیدا
نوشتەی ئایەت (نَصرٌ من اللّه)
(نصرٌ من الله وفتحٌ قَریب)[11]
بەشارەت بەتۆ رەسووڵ حەبیب
تەشریفش یاوا فەخر دوو جیهان
مەلایەک نە عەرش مەکەردن سەیران
سەف سەف مونتەزەر پەی سەیر و سەفا
مەکەردن سەیران سوپای موستەفا
وەئەمر رەسووڵ هورداشان چادر
وەستن بارەگاه جیمال و قاتر
گرتن چار ئەتراف قەلعەی کوفاری
هوردان سایەبان تەخت زەرکاری
چەند چەتر و خەیمە تەجیر و تەناب
جە عەکس بەرقش خورشید کەرد نیقاب
نە رووی سەر زەمین خەیمە هورداشان
نیشتن وە راحەت تەمام سوپاشان
هەزار ماشەڵڵا بەو سوپای ئیسلام
بەر موحەممەد بۆ سەڵەوات و سەلام

جَنگ کردَنْ شاه مَردان با سُپای کُفّار[1]

ئیمجار بشنەون عەجەب غەزاوات
رەزم کافران و حەیدەر پڕ زات
مەلیک حەرب شووم جەم کەردش لەشکەر
وە رەئی و تەدبیر وەزیران یەکسەر
مەشوورەت کەردن وەزیر و ئەعیان
گوزیدە کەردن هەزار پەهلەوان
یەکسەر بەهادەر جەنگی نامدار
شێران مەنشوور عەرسەی کارزار
سەردارشان بی شەهزادە ئوشتەر
ئامان بە مەیدان مەدران بەرابەر
موقابیل وە رەزم لەشکر ئیسلام
کێشا یەک نەعرە ئوشتەر پڕ سام
واتش: ئەی سوپای بەدگۆی بەد رەفتار
موحەممەد پەرست جەمع جادوگار
مەعلووم بۆ لێتان بزانن یەکسەر
بە من مەواچان شەهزادە ئوشتەر
ئیمرۆ یەک کارێ بکەرۆن پێتان
زیرۆح لە بەشەر بەرنەشۆ لێتان
یەک یەک هیلاک کەم نە مەوج مەیدان
کێیەن ئەو حەیدەر عەلی شای مەردان؟
بەربشۆ بەرەزم پا بنۆ وە بەر
تاکە بوینۆش وە عەین نەزەر
چەنەش بستانۆن تیغ زولفەقار
هەم چەنی دوڵدوڵ بەرق باد رەفتار
ئەوسا جەو دما حەیدەر جەنگی
بدەرۆن بە دەست یەک عەبد زەنگی

چون گوناهکاران گەردن وە ڕەسەن
بکێشۆش نە خاک بکەرۆش وە پەن
وە سەد سیاسەت بەرۆش وە بازاڕ
بفرۆشۆش چون عەبد وە زەڕ و دینار
جیهان نە دیدەش کەرۆن وە مەحشەر
بستانۆن قەساس عەم و برادەر
وە ئیسلام کەرۆن هەزار مسیبەت
مەککە بە کوفار بکەرۆن قیسمەت
هاواتم پێتان گفتوگۆم تەمام
حازر بن پەی[2] ڕەزم (باقي والسلام)
حەیدەر چون شنەفت خرۆشا بە قار
سوار بی وە پشت دوڵدوڵ ڕەهوار
واتش ئەی مەلعوون ناپاک بێ پیر
چیت مەیۆ نەدەست مەکەرە تەقسیر
یە ڕۆژ جەنگەن مەعرەکەی خەتەر
هەتا مەتاوۆن بنمانۆن هونەر[3]
لەشکر کوفار شنەفتن گوفتار
حازر بین بەجەنگ تەمام وە یەکجار
قەرەقوش نامێ شووم بێ ئیمان
ڕیکابدا نە ئەسپ ئاما بە مەیدان
دوو شمشێر تیز گرتەبی بە دەست
ئاما بە جەولان گەور بوت پەرست
کێشا نەعرەتە بێ دین[4] کافەر
مەرد موباریز تەڵەب کەرد نەوەر
موحەممەد فەرما وە ئیسلام سوپاه
کێ بۆ بخێزۆ نەڕووی ڕەزمگاه؟
بکەرۆ نیگوون گەور ڕوو سیاه
ئەرواحش بدۆ وەباد فەناه

ساکە ئێد شنەفت لەشکر ئیسلام
هەی کەرد وەمەرکەب عەبدولڕەحمان نام
یاوا بەمەیدان ئەسحابەی ڕەشید
مەلعوون وە یەک زەرب بکەردش شەهید
یەک نەپەی دیگەر مەلعوون پەلید
هەفت نەفەر ئەسحاب غازی کەرد شەهید
واسڵ بەڕەحمەت (رَّب المجَید) بین
داخل وە دەفتەر جەمع شەهید بین
لەرزە نیشت نە جەرگ سوپای موسڵمان
بە دەرگای داوەر کەردن ئەلئامان
ئاما بە مەیدان فەزڵ بن عەباس
جەولاندا فەرەس مەرد حەق شوناس
وەختێ قەرەقوش فازڵ دی وە چەم
جۆشا و خرۆشا چون مار ئەرقەم
هەی کەرد وەمەرکەب ئاما بە مەیدان
مدرا موقابیل مەرد موسڵمان
فەزڵ دلاوەر نەکەردش مودار
نێزەی هەوادا پەی گەور کوفار
سوپەردا نە ڕاش گەور بەد گەوهەر
یاوا وە قەڵغان نێزەی پڕ جەوهەر
جە ئیسپەر وەیەرد بەوێنەی ئەژدەر
بەرشی جە سینەش جەولاش کەرد گوزەر
کەفت وە ڕووی زەمین لەعین کافەر
ڕۆحش ڕەوان بی وە نار سەقەر
پەیا بی جە ئەسپ فەزڵ بن عەباس
سەرش جودا کەرد وە تیغ ئەڵماس
دووبارە چون شێر سوار بی وە زین
پەنا بەرد بە زات (رَّب العالمین)

غەلغەلە خێزا جە سوپای کوفار
تەرسان لەرزیان نە ڕووی کارزار
لەشکر ئیسلام دان نە تەپڵ کووس
بەشارەت بادەی چون عەیش عەرووس
دووبارە فازڵ جۆشا وە غەزەب
مەکەرد نەمەساف موباریز تەڵەب
جە سوپای کوفار یەک شاتر نامێ
ئاما بە مەیدان کەلب بێ ڕامێ
پانایی[٥] گۆشش بە وێنەی قەڵغان
کەس نەبی هەمتاش جەو عەسر و زەمان
گەور نابەکار باڵا چون ستوون
هەفتاد گەز بوڵند زیاتەر فەزوون
نەوەد زەرع شاه نەدەستش یەک گورز
سەد مەن سەنگین تەر چون کوه ئەلبورز
وە خەسم و یەقین ئاما بە مەیدان
لەرزان جە هەیبەت سوپای موسڵمان
فەزڵ بن عەباس نە مەوج مەیدان
کەردش تەوەکەل بە زات سوبحان
دەسدا وەنێزە مەلعوون ناپاک
هەوادا پەرێ فەزڵ سەهمناک
فازڵ شمشێرش گرت وە ڕووی نێزە
نێزە کەفت جە سەیف بی ڕێزە ڕێزە
مەلعوون دەست پێکا بەو گورز گران
کەردش حەواڵەی فازڵ پەهلەوان
سوپەردا نە ڕاش شێر پڕ هونەر
ڕەد نمانا گورز مەلعوون کافەر
بەو تەور سەنگین بی ئەو گورز پڕ زوور
ئەر بداش وە کۆ مەکەردش خاپوور

ئیمجار نۆبە کەفت بە فەزڵ پڕ زات
بەر موحەممەد بۆ سەلام و سەڵەوات
دەسدا وە نێزە فەزڵ پەهلەوان
کەردش تەوەکەل بە زات یەزدان
کەردش حەواڵەی مەلعوون بێ دین
داش وە ڕووی سینەی شاتر لەعین
بەرشی نەپوشتش نێزەی ئاهنین
کنیا نە مەرکەب کەفت بە ڕووی زەمین
پەیا بی جە ئەسپ فەزڵ بن عەباس
سەرش جودا کەرد وە تیغ ئەڵماس
جە زۆر بازووی ئەژدیهای ئەرقەم
ڕۆحش داخل بی بە ڕووی جەهەننەم
غەوغا کەفت نە تیپ تایفەی مەلعوون
ئوشتەر دوو دیدەش بی وە تاس خوون
تەڵەب کەرد قاقول پەهلەوان کار
وات: بشوو بە ڕەزم ئی[٦] تەنها سوار
قەساس شاتر چەنەش بستانە
زەرب گاوسەر پەنەش بنمانە
وە ئەمر ئوشتەر قاقول بێ دین
جەولاندا وە ئەسپ بە قار[٧] و بە قین
ئاما بە مەیدان نەعرەدا بە جەنگ
غوڕا وە ئیسلام بە وێنەی پڵنگ
وات: من قاقولم بزانن[٨] وە کار
کەس نییەن هامتام نە ڕووی کارزار
هەر کەس کە مەردەن مەنازۆ بە وێش
یە ڕەزم مەساف پا بنۆ وە پێش
تاکە بزانیم گەردانای گەردوون
کێمان مەکەرۆ غەڵتان چەنی خوون

فازڵ نە مەیدان جۆشا وە غەزەب
مەکەردش مەساف موباریز تەڵەب
ساکە ئێد شنەفت ئاما بەرابەر
مدرا موقابیل چەنی ئەو کافەر
وە زەرب یەک گورز قاقول عەنید
فەزڵ بن عەباس غازی کەرد شەهید
یەک نە پەی دیگەر ئەو گەور پەلید
دە هوود و موئمین نەودەم کەرد شەهید
واسڵ بە ڕەحمەت (رَّب المجید) بین
داخل وە دەفتەر جەمع شەهید بین
جە سوپای ئیسلام خالد بن وەلید
ئاما بە مەیدان ئەو شێر شەدید[9]
جەولاندا وە ئەسپ دلێر قاتیل
مدرا موقابیل ئەو چەنی قاقیل
بە گورز و شمشێر وە نێزە[10] و سەننان
کەردشان دەعوا نە مەوج مەیدان
ئاخر کە خالد شێر هونەرمەند
گەردن مەلعوون گیردا نە کەمەند
کێشاش نە مەیدان پەهلەوان یەل
مەلعوون هانا کەرد وە عوزا و هوبەل
هەرچەند هانا کەرد گەور پەتیارە
جە بوت و هوبەل هیچ نەدی چارە
مەلعوون بە وێنەی غوول بیابان
زەلیل بی بە دەست خالد پەهلەوان
ئاخر سەرئەنجام پەرێ چارە سەر
کەمەند خالد بڕی وە خەنجەر
قەمچیدا نە ئەسپ دەردەم کەرد[11] فیرار
کەفت وە شۆن ئەو خالد نامدار

هەرچەند جەهدش کەرد خالد پەهلەوان
نەیاوا وەنەش بەرشی نە مەیدان
مەلوول بی خالد جەی کار و کردار
ئاما وە دما چون باد باڵدار
قەرار گرت نە قەلب لەشکر ئیسلام
بەر موحەممەد بۆ سەڵەوات و سەلام
جە سوپای ئیسلام عامر پەهلەوان
ئاما بە مەیدان مەرکەبدا جەولان
شێر پڕ هەیبەت عەجەب سەهمەگین
موباریز واز کەرد جە سوپای بێ دین
جە سوپای کوفار تالووخ مردار
ئاما وە مەیدان شووم بەد کردار
هورکێشا شمشێر ناپاک کافر
کەردش حەواڵە پەی قەست عامر
هجووم بەرد عامر بە وێنەی پڵنگ
شمشێر مەلعوون بر ئاورد نەچنگ
وە شمشێر وێش داش نە کەمەربەند
بی وە دوو پارە گەور ناپەسەند
جە زۆر بازووی عامر ئەرقەم
ڕۆحش داخل بی وە ڕووی جەهەننەم
سالووخ براش مەرکەبدا جەولان[12]
پەی قەتل عامر ئاما وە مەیدان
نەکەردش درەنگ عامر وێنەی شێر
شمشێردا نە فەرق سالووخ بێ پیر
تا وە کەمەرگاش جیا کەرد جە هەم
ئەرواحش لوا پەرێ جەهەننەم
دووبارە عامر مەرکەبدا جەولان
موباریز واز کەرد نە مەوج مەیدان

ئەو ڕۆژ تا وە عەسر شێر چنگ بە خوون
هەفتاد پەهلەوان کەردش سەرنیگوون
یەک نە پەی دیگەر پارە پارە کەرد
پەی نار دۆزەخ گشت ئاوارە کەرد
دیسان هەم عامر جەولاندا جەڵەب
مەکەرد جە کوفار موباریز تەڵەب
یەک سەمرەق نامێ جە سوپای کوفار
ئاما بە مەیدان عامر نامدار
بە دەستێ خەنجەر بە دەستێ سوپەر
ئاما پەرێ ڕەزم ئەژدیهای ئەژدەر
نەبی میسالش نەو مەرز و نەو بووم
پەی هەزار سوار مەکەردش هجووم
عامر و سەمرەق نەمەوج مەیدان
مدران موقابیل هەردۆ پەهلەوان
گاهێ وە شمشێر گاهێ وە خەنجەر
کەردشان دەعوا هەردۆ دیلاوەر
تا وە دوو ساعەت جۆشیان بە جەنگ
یەکێ وێنەی شێر یەکێ چون پڵنگ
ئاخر کە عامر وە شمشێر کین
پەیکا نە کەللەی سەمرەق بێ دین
بی وە دوو پارە ئەو گەور لەعین
جە باڵای فەرەس کەفت وە ڕووی زەمین
جە زەرب بازووی شێر دیاری
غەڵتان بی نە خاک خوونش بی جاری
جە زۆر مەودای شمشێر دوو دەم
ئەرواحش لوا وە ڕووی جەهەننەم
مەغریب ئاماوە خورشید بی پێوار
تەپڵ باز گەشتن کۆبان نە ڕووی کار

جیا بین جە هەم سوپای بێ ئەندێش
هەر کەس ڕوو نیا پەرێ خەیمەی وێش
نە هەردۆ سوپا بی وە غەلغەلە
مەلائیک نە عەرش مەکەرد وەلوەلە
بەرشی وە سەما سەدای ئەسپ و فیل
جە زاری کوفار بی وەقالوقیل
سەندن دەست نماز سوپای موسڵمان
بە زیکر یەزدان گوشادە زوبان
سفرە وەستشان واردشان تەعام
کەردن حەمد حەق حەیی لایەنام
کێشکچی لەشکر بەر کەردن وە بەر
ڕاحەت بین سوپای ئیسلام و کافەر
سەر نیان نەخاب تا وە سوب سەحەر
نەزانان فەردا چێش مەیۆ وەسەر
بدەر سەڵەوات بە زەوق و سەفا
تا شەفیعت بۆ فەردا موستەفا
ئیمجار بشنەون عەجەب غەزاوات
بەر موحەممەد بۆ سەد هەزار سەڵەوات[١٣]
سەحەر بە تەوفیق دەهندەی داوەر
سەر کێشا نە ئەوج خورشید خاوەر
بە ئەمر فەرمان پادشای وەهاب
ئیسلام و کوفار بێدار بین نەخاب
سوار بین وە ئەسپ شێران سەروەر
ئەژدەر ئەژدەران ئەژدیهای ئەژدەر
دان نە تەپڵ کووس نە هەردۆ تەرەف
سوار بین وە ئەسپ دلێران سەف سەف
دوو سوپای پڕ قین چون بەحر عومان
مدران موکەممەل نە مەوج مەیدان

مەلیک حەرب گەور غوڕا وە لەشکەر
هجووم ئاوردن کافر سەراسەر
کەردن مەغلووبە وە سوپای ئیسلام
وە تیر و شمشێر وە تیغ بێ ڕام
جەو تەرەف سوپای ئیسلام سالار
هجووم ئاوردن پەرێ کارزار
کوفار و ئیسلام داخل بین وەهەم
بی وە ڕستاخێز زوڵمات پڕ تەم
عووروج کەرد وە عەرش دوود پڕ غوبار
موئمین و کافر دەست کەرد وە کوشتار
عەلی وێنەی شێر نە ڕووی کارزار
جۆشا و خرۆشا دەست وە زولفەقار
نە چەپ و نە ڕاست مەشەندن وە دەو
دنیا وە کوفار کەرد وە نیمەشەو
وەختێ زولفەقار مەشانا وەقین
هەفتاد گەز دراز مەبی نە زەمین
وەئەمر فەرمان پادشای بێچوون
هەفتاد جە کوفار مەوی سەرنیگوون
کێ بۆ وەی گوفتار[14] بکەرۆ گومان
یە کەرامەتەن چە شاه مەردان
جە شەحنەی دوڵدوڵ جە نەعرەی حەیدەر
جە زەرب شمشێر قودرەتی دوو سەر
فەوج[15] فەوج نەو سوپای گەور دین عەدەم
تەشریف مەبەردن پەرێ جەهەننەم
جەو تەرەف سوپای ئیسلام کوفار
داخل بین وە یەک نە ڕووی کارزار
چاچی[16] کەمانان ئاوردن وە کار
تیر وێنەی باران مەڕێزا بە وار

(يَنْفَخُ في الصور) ئامایە وە دیار
جە نەعرەی شێران جە نرکەی زامدار
لاشە چون پشتە کەفت بە ڕووی مەیدان
سەیل خوون خێزا چون بەحر عومان
وە ئەمر فەرمان ستارەلعیووب
ئیسلام بی غاڵب کوفار بی مەغلووب
نە مەوج مەیدان نە داشتن قەرار
یەکسەر گورێزان شین وە تۆی حەسار
جە زندەگانی بڕیشان ئومید
دەروازەی حەسار کەردشان کلید
تەدبیر کەردشان کوفار دڵ سەرد
ئیمجار وە یەک یەک بکەران نەبەرد
یەک قاقیل نامێ ئاما وە مەیدان
پەرێ موباریز فەرەسدا جەولان
کێشا نەعرەتە مەلعوون بێ دین
لێتان مەعلووم بۆ سوپای موسلمین
بشناسۆن بەندە نامەن قاقیل
وە چل هەزار مەرد مەبۆن موقابیل
هەر کەس مەنازۆ بە زۆر بازوو
بەیۆ بە مەیدان وە هامترازوو
تاکە بزانیم گەردانای گەردوون
کێمان مەکەرۆ غەڵتان چەنی خوون
عامر ئێد شنەفت ئاما بە خرۆش
پەی ڕەزم مەلعوون جۆشیا بە جۆش
ئاما بە خزمەت ڕەسووڵ سەروەر
بەوسەدا ڕیکاب شای خەیرەلبەشەر
واتش: یا ڕەسووڵ بدەرەم دەستوور
بشۆن وە مەیدان ئی گەور مەغروور

بکەرە دووعا نە پەردەی دەروون
زەرەر ناوەرۆن بە دەست مەلعوون
بەڵکە بە تەوفیق دەهندەی داوەر
جە یومن نفووس ڕەسووڵ سەروەر
غاڵب بۆم نە ڕەزم گەور پەتیارە
نە مەوج مەیدان کەرۆش ئاوارە
ساکە ئێد شنەفت فەخر دوو جیهان
بۆسا دوو دیدەی عامر پەهلەوان
وات: بشوو بە ڕەزم خودا یارت بۆ
یەکتای بێ هەمتا مەدەد کارت بۆ
ئێد شنەفت بە گۆش عامر ئەژدەر
بۆسا خاک و پای ڕەسووڵ سەروەر
ڕوو کەرد وە مەیدان چون شێر غوڕان
پەی قەست قاقیل مەرکەبدا جەولان
هەردۆ نە مەیدان مدران بەرابەر
داشان وەهەمدا شمشێر و شەشپەڕ
ئەوەند دان وە یەک وە نێزە و سەنان
هەردۆ مەجروح بین نە عەرسەی مەیدان
ئاخر کە عامر واتش یا سوبحان
پەیکا وە مەلعوون نێزەی جان سیتان
جە زۆر بازووی ئەژدیهای ئەرقەم
ڕۆحش داخل بی وە ڕووی جەهەننەم
دووبارە عامر مەرکەبدا جەولان
موباریز واز کەرد نە مەوج مەیدان
جە سوپای کافر بەرشی یەک سوار
نامش سیغەم بی مەلعوون مردار
جە پەهلەوانان هونەرمەندتەر بی
پەهلەوان خاس مەلیک ئوشتەر بی

هەفت زرێی ئاهن پۆشابی نەوەر
ئاما وە مەیدان وێنەی خوک و خەر
هەر نام هوبەل، بی نە دەهانش
لات و عوزا بی زیکر زوبانش
جەولاندا فەرەس بێ دین و مەزهەب
نە عەرسەی مەساف عامر کەرد تەڵەب
عامر ئێدش دی وە بێ خەوف و غەم[١٧]
ئاما وە مەیدان پەی قەست سیغەم
جەولاندا مەرکەب نە مەوج مەیدان
زوبان هەر وە زیکر پادشای یەزدان
ئومێد بەست بە زات شای پەروەردگار
مدرا بەرابەر گەور بەد کردار
دەسدا وە نێزە عامر پەهلەوان
کەردش حەواڵەی گەور بێ ئیمان
مەلعوون وە تەعجیل سپەردا نەوەر
ئەسڵا بە موویەش نەیاوا زەرەر
نۆبەت کەفت بە دەست سیغەم کافەر
دەسدا وە دەستەی گورز گاوسەر
هەوادا پەرێ عامر پەهلەوان
قەڵغاندا نە ڕاش مەرد ڕووی مەیدان
مەلعوون وە غەزەب پێکا وە ئیسپەر
پەراشەی ئاهر سەما گرت نەوەر
جە زۆر بازووی مەلعوون ناپاک
قوببەی قەڵغانش ڕێزیا نەخاک
عامر سالار جە زەرب سیغەم
پێچاوپێچش وەرد، چون مار ئەرقەم[١٨]
دوو دیدەش گێلا بی وە تاس خوون
وەخت بی جە مەرکەب ببۆ سەرنیگوون

جە ئاب و عەرەق مووش بی وە زەنگۆڵ
موغزش شلقیا جە کاسەی کاپۆڵ
جیهان نە دیدەش بی وە ئاسیاب
هەردۆ پاش بەرشی جە خانەی ڕیکاب
چونکە بەردەبی پەناه وە داوەر
جە زەرب مەلعوون هیچ نەدی زەرەر
چونکە ئەجەلش نامابی جە سەر
سەلامەت بەرشی جە ڕەزم خەتەر
غیرەتدا بە ویش ئەژدیهای دلێر
مەردانە دەستوور دەسدا وە شمشێر
پێکا وە ڕووی فەرق مەلعوون بێ دین
بی وە دوو پارە تا بە خوان زین
مەلعوون وێنەی کۆ غەڵتان بی نە خاک
سوپای کافران گشت بی زەهرە چاک
جە زۆر بازووی ئەژدیهای ئەرقەم
ئەرواحش لوا پەرێ جەهەننەم
دووبارە عامر فەرەسدا جەولان
موباریز واز کەرد نە مەوج مەیدان
وە ئەمر ئوشتەر دە نەفەر کوفار
هجووم ئاوردن پەرێ نامدار
گرتن ئیحاطەی عامر چون نگین
وە نێزە و وە گورز تیغ و تەبەرزین
عامر پەنا بەرد بە زات یەزدان
دەسدا وە شمشێر مەودای بێ ئامان
چەنی کافران مدرا بەرابەر
ساکە ئێدش دی ئیمام حەیدەر
نەعرەی حەیدەری کێشا نە دەروون
سەداش نیشت وە ڕووی سەمای لالەگوون

وات: سەبرم نەمەند دنیا لێم بی تەنگ
تا کەی من چەنی کوفار نەکەم جەنگ؟
من چۆن سەبرم بۆ وە بی فرزەندان؟
هەردۆ چون ئەسیرهانە تۆی زیندان
هەردۆ چون بولبول گیرۆدەی قەفەس
زەلیلەن بە دەست کوفار ناکەس
هەردۆ چون یوسف نە چاه کەنعان[19]
بێ کەس و بێ ناز وە بێ ئاب و نان
ساکە ئێدش وات ئیمام ئەبرار
هەی کەرد وە دوڵدوڵ پەرێ کارزار
کێشا زولفەقار بوڕندەی دوو سەر
هجووم بەرد وە تیپ تایفەی کافەر
نەعرە مەکێشا مەشەند زولفەقار
کافر چون گەڵا مەرێزا بە وار[20]
گاهێ چل نەفەر گا گاهێ پەنجا[21]
مەوەست بە زەمین چون شێر هەیجا
گاهێ شەست نەفەر گاهێ هەم هەفتاد
سوپای کافران تەمام بی بەرباد
جە دەنگ نەعرە و زەرب زولفەقار
سی هەزار کافر جە گیان بین بێزار
جە زۆر بازووی ئیمام ئەکرەم
ئەرواحشان[22] لوا وە ڕووی جەهەننەم
جەو تەرەف سوپای ئیسلام و کوفار
داخل بین وە یەک نە ڕووی کارزار
هجووم ئاوردن دوو سوپای گران
بی وە مەغلووبەی ڕووی ئاخر زەمان
چاچی کەمانان ئاوردن وە کار
تیر وێنەی باران مەرێزا بە وار

شەقەی شمشێران دوو گۆش مەکەرد کەڕ
تەقەی تەبەرزین نە ئەوج کەرد گوزەر
جە قاژەی خەدەنگ تەراقەی عەموود
نەعرەش مەیاوا وە چەرخ کەبوود
نرکەی زامداران نەو عەرسەی خەتەر
کەس نەبی وە کەس چون ڕۆژ مەحشەر
هورگێلا نە ڕەزم ئیمام حەیدەر
ئاما بە خزمەت ڕەسووڵ سەروەر
تەپڵ باز گەشتەن ژەنیا نە مەیدان
جودا بێن جە هەم دوو سوپای گران
مەغرب بی جیهان بی وە شەوەزەنگ
دەست کێشان نەجەنگ[23] شێران سەرهەنگ
هەر کەس ڕوو نیا[24] وە خەیمەی وێشان
ئیسلام خاتر شاد کوفار پەریشان
جە هەردۆ جانب جەرخەچی لەشکەر
بەرکەردن وەبەر شێران سەروەر
سەر نیان بە خاب تا وە سوب سەحەر
تاکە تلّووع کەرد خورشید نە خاوەر
کوفار و ئیسلام بێدار بێن نە خاب
پۆشاشان جەوشەن ئەسلیحەی ئەسپاب
سوار بێن وە ئەسپ پەرێ دار و گیر
دان نەتەپڵ کووس نەقارەی نەفیر
تیپ تیپ ڕوو نیان بە مەیدان کار
مدران ئامادە پەرێ کارزار
نەوتەرەف سوپای کوفار بێ پیر
پەی عەرسەی مەساف کەردشان تەدبیر
واتن کەس نییەن ئیمرۆ نە مەیدان
بۆ موقابیل عەلی شای مەردان

مەگەر هەم ئوشتەر شەهزادەی شەریف
چەنی ئەو ببۆ نە مەیدان حەریف
وەرنە وە هیچ ڕەنگ عیلاجش نییەن
شانازی حەیدەر جە حەد بەرشییەن
واتن: شەهزادە بشۆ بە مەیدان
باوەرۆ ئەسیر عەلی شای مەردان
غەیر جە تۆ مەردێ نییەن جە کوفار
بۆ موقابیل عەلی جادوگار
ئەر[25] قەتلش کەری وە تیغ ئەڵماس
جەی[26] دەردو میحنەت گشت مەوین خەڵاس
هاواتیم وە تۆ ئەحواڵان تەمام
ئەختیار وە تۆەن (باقي والسلام)
ئوشتەر ئێد شنەفت وە ئەسپ بی سوار
واتش: ئەی یاران بزانن وە کار
من چەنی عەلی ئارۆ مەکەم جەنگ
سەر زەمین وە ڕووی ئیسلام مەکەم تەنگ
ئێد وات[27] و ویداع کەردش جە لەشکەر
جەولاندا وە ئەسپ ئاما پەی حەیدەر
کێشا نەعرەی سەخت مەلعوون بێ دین
وات: عەلی کییەن جەی مەساف کێن؟
بەزۆر قووەت بازووش مەنازۆ
کەس نمەزانۆ وە هامترازوو
بەیۆ بە مەیدان مەعرەکەی نەبەرد
بنۆشۆ شەربەت نە چنگاڵ مەرد
نماز چاشت کەرد عەلی مورتەزا
مەشغووڵ بی بە ویرد مەکەردش دوعا
وەختێ فارغ بی جە زیکر و نماز
سوار دوڵدوڵ بی[28] شاه سەرفراز

جەولاندا بە جەنگ یاوا بە مەیدان
کێشا نەعرەی سەخت چون باد تۆفان
جە سەدای نەعرەی شێر سەهمناک
زەهرەی دلێران کوفار مەبی چاک
غورِا وە ئوشتەر واتش: ئەی بێ دین
ناپاک نامەرد شەیتان[29] لەعین
تۆ بیت فریبدای فرزەندان من
ئاوردی وەی جا دڵبەندان من
چون دیل و ئەسیر کەردت گرفتار
هەردۆ وەستەنی نە زیندان تار
هیچ شەرمت نەکەرد نە دەرگای جەبار؟
کەردەنی نەبەند دوو توفڵ شیر خوار
ئوشتەر وات: تۆ هەم مەکوشۆن وە تیغ
ڕیشەی ئەولادت ماوەرۆن جە بیخ
شەرت بۆ وە تەورێ عاقڵت کەرۆن
نام عەلی نام جە یادت بەرۆن
عەلی وات: ئوشتەر باوەرە ئیمان
وە یەکتائی حەق پادشای سوبحان
نەکەردش قەبووڵ گەور بەد گومان
هەردۆ مەشغووڵ بین نە مەوج مەیدان
حەیدەر و ئوشتەر نە مەیدان کار
داشان وە هەمدا وە تیغ ئاودار
وە گورز و شمشێر خەدەنگ و نێزە
زرێ و چارائین بی ڕێزە ڕێزە[30]
ئەوەند کەردن جەنگ هەردۆ پەهلەوان
خوون بە وێنەی ئاو لێشان بی ڕەوان
تا وە عەسر تەنگ کەردن کارزار
ئوشتەر وە حەیدەر ئەسڵا نەبەرد چار

تاقەتش نەمەند جە عەرسەی خەتەر
وە شاه مەردان نەبی بەرابەر
قەمچیدا نە ئەسپ دەردەم بی فیرار
شی وە سوپای وێش خەستەی خاکسار
ڕەنگ زەرد و زەعیف بەدەن خوون[31] ئالوود
غەمین و مەغلووب مەلعوون مەردوود
تەپڵ باز ئارام ژەندن نە مەیدان
جیا بین جە هەم دوو سوپای گران
هەر کەس ڕوو نیا وە خەیمەی وێشان
ئیسلام خاتر شاد کافر پەریشان
فارغ بی نە جەنگ عەلی شای مەردان
دەردەم دەر ساعەت بەرشی نە مەیدان
لوا وە لەشکر ئیسلام بێ مودار
جە پوشت دوڵدوڵ پەیابی بەوار
لەشکر ئیسلام سەندن دەستنماز
مەشغووڵ بین بە زیکر حەیی کارساز
تەڵایەی لەشکر بەر کەردن وە بەر
ڕاحەت بین جە ڕەزم دەعوای شۆڕ شەڕ[32]
سەر نیان نە خاب دوو سوپا و لەشکەر
کەس نەوی بێدار تا وەسوب سەحەر
بە ئەمر و فەرمان دەهندەی داوەر
موئەذین واناش ئەڵڵاهو ئەکبەر
بێدار بین نە خاب ئیسلام و کوفار
پۆشاشان سیلاح پەرێ کارزار
دان نە تەپڵ و کووس هورگرتن عەلەم
دەنگ نەقارەی ساز و زیل و بەم
ئەوەڵ کەس عەلی سوار بی وە زین
واناش ئیسم پاک (رَّب العالمین)

وەتاو هەیبـــەت ئامـــا وە مـــەیدان
نە عـەرسەگـای ڕەزم دوڵدوڵدا جـەولان
مـوباریز وازکـەرد نە عـەرسـەی مـەساف
لەرزا جە نەعرەش سیمورغ نە کۆی قاف
زەهرەی چەند لەعین ئەو نەعرە چاک کەرد
چەند مەرد مەنشوور غەڵتان خاک کەرد
سـوار بی ئوشـتـەر ئامـا وە مـەیدان
مــدرا مــوقــابیل وە شــاه مــەردان
دیســـان نە مـــەیدان نمانان هونەر
دوو قـــۆچ جـــەنگی مـــدران بەرابەر
گــاهێ وە نێــزە گــاهێ وە خــەدەنگ
ڕووی مـەیدان وە یەک ئاوردن وە تەنگ
گـاهێ وە کـوشـتی دەعـوا مـەکـەردن
یـەک دیـگـەر بـە زۆر ئـاوردن بـەردن
یاوا بە مـەغـرب سـەروەخت ئێـوار
هیچ کـام وە یەکـتـر نە بەردشـان چار
وەلحاسڵ هەفت ڕۆژ، هەفت شەو جەی میسال
مـەکـەردن دەعـوا دوو مـەرد قـەتال
ڕۆژ هەشـتـەمین دیسـان بەو دەسـتوور
مـەکـەردن نەبەرد دوو شـێـر پڕ زوور
یەکێ حـەیدەر بی دامـاد ڕەسـووڵ
یەک مـەلیک ئوشـتـەر ناپاک فـەزوول
هەردۆ نە مـەیدان بەدەن غـەرق خـوون
نە ئەو بی غـالّب نە ئێـد بی زەبوون
جـەو تەرەف سوپای ئیسـلام و کوفـار
کـەردن مـەغلووبە نە مـەیدان کـار
هجـــووم ئاوردن پیـــادە و ســـوار
داخل بین وە یەک نە ڕووی کـــارزار

ئەو ڕۆژ ڕەزم حـەرب یەکـجـار بی زیاد
جە نەعرەی شێـران جیـهـان شی وە باد
سەد هەزار کافر ئەو ڕووز کەردن جەنگ
جیـهـان وە ئیـسـلام ئاوردن وە تەنگ
نـاڵەی گـــاوســـەر دەنـگ هاوهۆ
کەفت وە ڕووی مەیدان لاشە وێنەی کۆ
وە گـورز و خـەنجـەر وە نێـزە و سـونگی
داخل بین وە یەک دوو سـوپای جـەنگی
چاچی کـــەمـــانان ئاوردن وە کـــار
تیـــر وێنەی باران مـــەڕێـزا بە وار
لاشـەی جـوانان نە ڕووی خـاک خـوون
چون کەشتی بێ باد ئیفتادەی جەیحوون
کەس نەبی وە کەس چون ڕۆژ مەحشەر
فـــرزەند جـــە پدەر نەبی باخـــەبەر
بی وە کـەشـاکـەش پیـادە و سـوار
کـــەس نمەزانا کـــامـــەن شـــەهریار
نرکـەی زامـداران نە مـەوج مـەیدان
شـەرارەی شـمـشـێـر دەنگ ئەلئـامـان
زەلـزەلەی زاری پیـــر و جـــوانـان
غـەلغـەلەی غـری و قـاژەی کـەمـانان
جـە تۆز و غـوبار کـەس نمەبی فـەرق
جـەنگی سـواران نە خـوون بوین غـەرق
عـەلی شای مەردان شی وە ڕووی مەساف
تیغ زولفـەقـار کـێـشـا نە غـیـلاف
وەخـــتێ مـــەشـــەندن وە یەقین ســـاف
سـەداش مـەیاوا تا بە قـوللەی قـاف
تیـپـان مـەشکنا ئی سـەر تا ئەوسـەر
ســوپای کــافــران مــەکــەردن نەزەر

جە هەیبەت دەنگ زەرب زولفەقار
جە نەعرەی عەلی شای دولّدولّ سوار
ئاما وە لەرزە سەما و سەر زەمین
زەهرە تەرەک بین کوفار بێ دین
بەئەمر خالق پادشای بێ باک
کافر چون گەلاّ مەڕێزا نە خاک
بێ شەک مەواتی قەیامەت ئیزهار
سوور ئیسرافیل ئەو ڕۆژدا دیار
چمان کە دەوران مەهدی بی زهوور
خرووج دەجال بازاڕ مەنسوور
سەد ئەسکەندەر جە بێخ هورکنیا
یەئجوج و مەئجووج ئاما بە دنیا
بازاڕ قابز گەرم بی نەڕووی کار
عاجز بی جە قەبز ئەرواح کوفار
بەعزێ وەعەموود بی ڕێزە ڕێزە
بەعزێ پارە بی وە سونگی و نێزە
بەعزێ مەجرووح بی وە تیر و پێکان
بەعزێ مەقتوول بی نە مەوج مەیدان
بەعزێ ڕای فیرار گرتەبی نەوەر
بەعزێ جە کەنار مەکەردن نەزەر
یاوا بە مەغرب سەروەخت ئێوار
خورشید خاوەر دەردەم بی پێوار
تەپلیباز ئارام ژەندن نە مەیدان
جیا بین جە هەم هەردۆ سوپاهان
پەنج هەزار ئەسحاب غازی بی شەهید
بە دەست کوفار ناپاک پەلید
واسلّ بە ڕەحمەت (رَّب المجید) بین
داخل بە دەفتەر جەمع شەهید بین

مەلیک حەرب شووم حەساب کەرد لەشکەر
مەقتوول کوفار دریا نە دەفتەر
دە هەزار نەفەر سوپای دین عەدەم
تەشریف بەردەبین وە ڕووی جەهەننەم
لاشەشان بێ ڕۆح نە مەیدان کار
کەفتەبی وێنەی کەلاک کەمتیار
بە دەست ئیسلام تەمام بین هیلاک
شاه مەلیک حەرب وێش نیا نە خاک
ئەو شەو مەنالاّ وێنەی خوک و خەر
مەکەردش زاری تا وەسوب سەحەر
وەخت سوب سەحەر سوار بین وە زین
بەرشین جە قەلعە کوفار بێ دین
دان جە نەقارەی نەفیر و ناقووس
زەمین و سەما بی وە ئابەنووس
لەشکر ئیسلام سوار بین وە زین
پەناه بەردشان وە ڕەبەلموعین
تیپ تیپ ڕوو نیان پەرێ کارزار
مدران موقابیل بەو سوپای کوفار
ناگاه کافرێ ساحێب تیغ و گورز
ئاما وە مەیدان نامش بی هورموز
نەعرەدا وە قار مەرکەبدا جەولان
موباریز واز کەرد نە مەوج مەیدان
شی وە مەیدانش جابرلئەنسار
مدرا موقابیل بەو گەور بەدکار
هەردۆ جە ئەسپان ئامان وە زەمین
بە کوشتی بازی مەشغووڵ بین وەقین
پەنجەدان وەهەم بە کردار شێر
سینەدان وە یەک مەردان دلێر

خەیلێ کەردشان دەعوای کارزار
هیچ کام وە یەکتر نەبەردشان چار
هورموز وات: سەنەم بکەرەم قورتار
جابر وات: مەدەد کەریم جەبار
ئاخر ناعیلاج بەردان کەمەربەند
فارغ بین نە ڕەزم هەردۆ هونەرمەند
جودا بین چە یەک خاتر پەریشان
هەر کەس ڕوو نیا وە خەیمەی وێشان
یەک خڕخڕ نامێ جەولاندا مەرکەب[33]
ئاما وە مەیدان وەخەشم و غەزەب
نەعرەدا وە قار گەور بێ ئیمان
موباریز واز کەرد نە مەوج مەیدان
جە سوپای ئیسلام ئیبن مەسعوود نام
ئاما وە مەیدان ئەو گەور بێ ڕام
جە عەرسەی مەیدان هەردۆ کەردن جەنگ
سەر زەمین وە ڕووی وێشان کەردن تەنگ
ئاخر بن مەسعوود وە زەرب شمشێر
پێکا وە ڕووی فەرق خڕخڕ بێ پیر
تا وە کەمەرگاش جودا کەرد جە هەم
ئەرواحش لوا وە ڕووی جەهەننەم
دیسان عەبدوڵڵا جەولاندا مەرکەب
مەکەرد جە کوفار موباریز تەڵەب
هەم جە شۆن ئەو ئاما یەک سوار
ئامانش نەدا شێر کارزار
یەک جە شۆن یەک هەفت نەفەر کوفار
وە زەرب ئەو شێر جە گیان بین بێزار
یەکایەک وە زۆر عەبدوڵڵای ئەرقەم
ڕۆحشان شاد بی بە ڕووی جەهەننەم

دیسان عەبدوڵڵا جەولاندا مەرکەب
ئاما بە مەیدان شێر پڕ غەزەب
کافرێ ئاما نامش بی سەرهەنگ
مەیدان وە ئیسلام ئاوردش وە تەنگ
جەولاندا وە ئەسپ گەور بێ ئەدەب
کەردش جە ئیسلام موباریز تەڵەب
جە سوپای ئیسلام مەعاذ بن جەبەل
لوا وە مەیدان شێر بێ بەدەل
غوڕا وە مەلعوون وات: ئەی بێ هونەر
حەریفت منم نەعەرسەی خەتەر
ئێد وات و مەعاذ شێر چنگ بە خوون
شمشێرێ پێکا بە فەرق مەلعوون
بی وە دوو پارە کەفت بە ڕووی مەیدان
ڕۆحش داخل بی وە نار نیران[34]
دیسان هەم مەعاذ جەولاندا مەرکەب
مەرد موباریز مەکەردش تەڵەب
یەکێ جە کوفار ئاما بە مەیدان
نامش مەنشوور بی وە سام سەهان
ئەویش هەم وە زەرب مەعاذ نامدار
بی وە دوو پارە نە ڕووی کارزار
ڕۆحش داخل بی وە نار سەجین
چەنی عاسیان دۆزەخ هام نشین
تا وە سە ساعەت مەعاذ پەهلەوان
هەفتاد جە کوفار نە خوون کەرد غەڵتان
یەکایەک وە زۆر ئەڵماس دوو دەم
ڕۆحشان شاد کەرد بە ڕووی جەهەننەم
دووبارە مەعاذ جەولاندا مەرکەب
مەرد موباریز مەکەردش تەڵەب

یەک پەهلەوانێ جە سوپای کوفار
مەنشوور مەعلووم مەردوود مردار
جە پەهلەوانان هونەرمەند تەر بی
پەهلەوان باش مەلیک ئوشتەر بی
سوار بی وە ئەسپ لەعین غەدار
ئاما وە مەیدان ڕەزم کارزار
لاف بێ شومار ئاوردش وە کار
غوڕا وە سوپای ئیسلام سالار
واتش: عەلی بەیۆ بوینۆش وە چەم
وە یەک زەرب گورز بکەرۆش عەدەم[35]
ئەنەس بن مالیک لوا وە مەیدان
مدرا موقابیل گەور بێ ئیمان
واتش: ئەی مەلعوون بێ دین و بێ پیر
جە تەنخوای عەلی من بکەر ئەسیر
بەو وە ڕووی مەیدان مەساف نەبەرد
بنۆشە شەربەت دلێران مەرد
تاکە بزانیم[36] گەردانای گەردوون
کێمان مەکەرۆ غەلتان چەنی خوون
ساکە ئێد شنەفت لەعین نادان
ئاما ڕووبەڕووی ئەنەس پەهلەوان
ئەنەس وە شمشێر پۆلاد دوو دەم
چون خەیار تەڕ بکەردش قەلەم
یەک هەنی ئاما وە مەیدان کین
ئەویش وە یەک زەرب وەست بەڕووی زەمین
وەلحاسڵ یەک یەک ئەنەس وە بێ باک
نەوەت پەهلەوان غەلتان کەرد نە خاک
وە زەرب شمشێر ئەلماس دوو دەم
ڕۆحشان شاد کەرد بە ڕووی جەهەننەم

بەرشی جە مەیدان شێر پڕ ئوسووڵ
ئاما بۆسەدا دوو دەست ڕەسووڵ
یەک ئەبلەق نامێ جە سوپای کوفار
فرێ هونەرمەند مەرد کارزار
ئاما وە مەیدان ئەسپشدا جەولان
موبارێز واز کەرد جە ئیسلامیان
ئەبو هرێرەی ئەسحابەی کوبار
ئاما بە خزمەت سەیید موختار
واتش: یا ڕەسووڵ دەستوورم بدەر
بشۆن وە مەیدان ئی گەبر کافەر
بەڵکەم بە تەوفیق دەهندەی داوەر
جە یومن نفووس ڕەسووڵ سەروەر
سەرنیگوون کەرۆن گەور دین عەدەم
ڕۆحش بکیانۆن پەرێ جەهەننەم
ڕەسووڵ دەستووردا بەو ئەسحاب دین
پادا وە ڕیکاب سوار بی وە زین
مدران بەرابەر هەردۆ هونەرمەند
یەکێ یەکێشان نەکەردەن پەسەند
خەیلێ کەردشان مەساف پێکار
وە نێزە و وە گورز نە ڕووی کارزار
ئاخر کە ئەبلەق مەلعوون پەلید
ئەبو هرێرەی غازی کەرد شەهید
واسڵ بە ڕەحمەت (رَبّ المجید) بی
داخل وە دەفتەر جەمع شەهید بی
زوبەیر بن جەللاح ئەسپشدا جەولان
یاوا وە ئەبلەق نە موج مەیدان
مەلعوون ئێدش دی نە کەردش مودار
قەمچیدا نە ئەسپ دەردەم کەرد فیرار

زوبەیر نەعەقەب چون باد سەڕ سەڕ
جەولاندا مەرکەب وێنەی شێر نەڕ
هەرچەند قەترەدا کەردش وە یەلغار
نەیاوا وەنەش زوبەیر سالار
تا سوپای کوفار نەکێشا نەفەس
نەیاوا پەنەش ناوردش وە دەس
هورگێلا وە پەس زوبەیر نامدار
نەو دەم خرۆشا قەوشەن کوفار
یەکسەر جلّەوڕێز پەی سوپای ئیسلام
کەردن مەغلووبەی ڕووی یەومەلقیام
لەشکر ئیسلام تەمام سەراسەر
هجووم بەردشان نەعەرسەی خەتەر
داخل بین وە یەک دوو سوپای گران
بی وە مەغلووبەی توران و ئێران
بی وەچکا چاک نە ڕەزم خەتەر
نالّەی گورز و تیر سوپاه مەکەرد کەڕ
سوار دولّدولّ بی عەلی بێ قەرار
گرت بە دەستەوە تیغ زولفەقار
نەعرەی حەیدەری کێشا نە دەروون
هجووم بەرد وە تیپ کوفار مەلعوون
وێنەی بەرق ڕەعد مەشەند زولفەقار
مەوەست وە زەمین لار وە بان لار
جە نەعرەی عەلی و سەدای زولفەقار
زەمین نیشت بە لەرز سەما بێ قەرار
ئاما وە خرۆش چەرخ هەفتەمین
مەلائیک نە عەرش کەردن ئافەرین
هەزار ماشەلّلا وە نەعرەی ئیمام
بەر موحەممەد بۆ سەلّات[37] و سەلام

نەو جۆش خرۆش ئیمام حەیدەر
نە مەوج مەیدان یاوا وە ئوشتەر
گرت نە کەمەربەند مەلعوون بێ دین
جە پشت فەرەس داش وە ڕووی زەمین
وە یەد قودرەت بەستش مورتەزا
ئاما بە گوفتار شێر ڕووی غەزا
فەرما وە ئوشتەر باوەرە ئیمان
وە یەکتائی حەق پادشای یەزدان
تا فەردا نە حەشر بەهەشت بۆ وە جات[38]
ڕەسوولّ سەروەر بۆ وە شفا خوات
ئوشتەر چون شنەفت ئەمر شای مەردان
پڕ بی قەلب ئەو جە نوور ئیمان
ئیمانش ئاورد بە خودای جەبار
شەهادەت وە شەئن ڕەسوولّ موختار
(آمنت بالله واحد الأحد)[39]
بە مەلایکان هەم بە موحەممەد
هەم وە کتوبات هەر چەهار یاران[40]
(تەورات)و(ئینجیل)،(زەبوور) و(فورقان)
هیدایەتشدا پادشای سوبحان
بە سیدق و ئیخلاس ئاوردش ئیمان
حەیدەر ئوشتەرش جە بەند کەرد ئازاد
جە غەم واندەوە تەمام بی دلّشاد
ساکە ئێدش دی قەوشەن کوفار
یەکسەر جلّەوڕێز کەردشان فیرار
تاکە داخل بین وە قەلعەی ویشان
مەغلووب و مەحزوون مات و پەریشان
بەلّێ تۆ بشنەو جە مەلیک ئوشتەر
شی وە دماوە ئەژدیهای ئەژدەر

پەرێ تەجروبەی ڕەنج زەمانە
مودارا نەکەرد شی وە بوتخانە
سوجدەی زەمین بەرد قامەت کەردش خەم
کەردش ئیلتیماس جە بوت و سەنەم
ڕوو مالا نەخاک پەی دەفع بەلا
چریش وە عوزا وە هوبەل ئەعلا
هەرچەند هاوار کەرد بە جەرگ کەباب
چە زەڕ و زیوەر هیچ ناما جەواب
ئەوەند ڕەجا کەرد عاجز بی جە گیان
زار زار مەگرەوا مەکەردش فوغان
فایدەش نەبی شەهزادەی مسکین
جە بوت و سەنەم تەمام بی حەزین
ڕوو کەرد وە سەما[41] واتش یا ئەحەد
هەر تۆ مەناسۆن جە تومەن مەدەد
نیدایە ئاما نە جانیب ڕەب
لەبیەیکە یا عەبد چێشتەن مەتلەب؟
هەرچە مەوازی بکەرە بەیان
بکەرۆن حاسیڵ پەرێت دەر زەمان
وشتەر چون شنەفت نیدای ڕەببانی
یەقین بەست بە زات سونع سوبحانی
دەردەم دەر ساعەت نەکەردش درەنگ
جەمیع بوتان شکەستدا وە سەنگ
ئەو زەڕ و دینار کەردەوە لێشان
بەرشی جە بورهەن خاتر پەریشان
لەعنەت کەرد جە بوت بوتخانەی کوفار
یەقین بەست بەزات پادشای جەبار
پشت کەرد جە سەنەم ڕوو کەرد وە سەمەد
پەناه بەرد بەزات (واحد الأحد)

نەکەردش درەنگ وە ئەسپ بی سوار
ئاما بە خزمەت ڕەسووڵ موختار
کەفت نە خاک و پای حەزرەت ڕەسووڵ
ڕای دین ئیسلام تەمام کەرد قەبووڵ
ئیمانش ئاورد وە حەیی ئەکبەر
تەسدیق کەردش قەوڵ ڕەسووڵ سەروەر
جەو دما ئوشتەر واتش یا عەلی
وەنەت مەعلووم بۆ یا شاه وەلی
من ئیمرۆ زانام خوداوەند حەقەن
کەریم و ڕەحیم حەیی موتڵەقەن
موحەممەد حەبیب ڕەسولەڵلاهەن
شافع ئوممەت پشت و پەناهەن[42]
ئەلحەمد و لیللا مەقسوود بی حاسڵ
وە دین ئیسلام شاد بیم بە واسڵ
ساکە ئێد شنەفت عەلی شێر دین
کەردش شوکرانەی (رَّب العالمین)
مەزهەر ئیمان نوور کائینات
بەر موحەممەد بۆ سەلام و سەڵات[43]
ئیمجار بشنەوە جە سوپای کوفار
هەم جە مەلیک حەرب شووم نابەکار
لەشکرش جەم بی نە تۆی خەیمەگاه
دەست کەرد[44] وە شین زاری و واوەیلاه
مەلعوون مەگرەوا وێنەی خوک و خەر
گاهێ پەی خەنجەر گاهێ پەی عەنتەر
واتش: داد جە دەست فرزەند فائین
نوتفەی ناخەڵەف خەفیف خائین
فرزەندم ئوشتەر تەرسا جە حەیدەر
داخل بی وە دین زات پێغەمبەر

نە جەمع بوتان وێش کەرد ڕوو سیاھ
مەحرووم بی جە فەیز سەنەم و عوزاھ
ھەر ئێدش مەوات تا وە سوب سەحەر
تا خورشید نە بورج مەشرق کێشا سەر
نە وەخت شەفەق ھەنگامەی خرووس
سوپای کافران دان نە تەپڵ و کووس
وە ئەمر مەلیک سوار بێن وە زین
دلێر دلێران سەلاسیل زەمین
بەرشێن جە قەلعە ئامان وە ھامۆن
ھوردان نە سەحرا خەیمەی لالەگۆن
لەشکر ئیسلام ھورێزان نە خاب
پۆشان وە بەدەن سیلاح و ئەسپاب
ھورگرتن عەلەم سەبز موستەفا
مەکتووب وە ئایەت (نَصرٌ مِنَ اللّه)
(نَصرٌ مِنَ اللّه وَفَتْحٌ قَرِيب)
بەشارەت وە تۆ ڕەسووڵ حەبیب
ئامادە پەی حەرب سوپای موسڵمان
سەف سەف ڕوو نیان بە مەوج مەیدان
وەختێ قەرار گرت دوو سوپا و لەشکەر
جەولاندا وە ئەسپ مەلیک حەرب شەڕ
ئاما وە مەیدان فەرەسدا جەولان
غوڕا وات: جە کۆن عەلی شای مەردان؟
بەیۆ بە مەیدان بێ لاف و گەزاف
بدین وە ھەمدا نەعەرسەی مەساف
تاکە بزانیم کێ مۆ سەرنیگوون[٤٥]
دایەی کامین مەرد مەبۆ جگەر خوون
ئوشتەر چون شنەفت ئاواز پدەر
ئاما بەرابەر ڕاگەشت بەست نەوەر

قەمچیدا نە ئەسپ خرۆشا وە قار
وات: وە مەلیک حەرب ناپاک بەدکار
وە سیدق و ئیخڵاس باوەرە ئیمان
وە یەکتائی حەق پادشای سوبحان
بوەز نە ئاتەش لات و مەناتت
بێ دین و مەزھەب بێ کەراماتت
تاکە ئاخیرەت بەھەشت بۆ جات
حەزرەت ڕەسووڵ بۆ وە شفا خوات
ھاواتم وە تۆ ئەحواڵان تەمام
ئەختیار وە تۆن (باقي والسلام)
مەلیک حەرب شنەفت گوفتار فرزەند
خرۆشا وە خەشم گەور ناپەسەند
جە قەھر غیرەت ناپاک مەلعوون
دوو دیدەش گێڵا بی وە تاس خوون
جەولاندا فەرەس پەی قەست پسەر
ھورکێشا شمشێر بڕندەی شەشپەڕ[٤٦]
ھجووم بەرد پەرێش چون باد سەڕ سەڕ
داشان وە ھەمدا ھەردۆ دیلاوەر
گاھێ وە عەموود گاھێ وە نێزە
زرێ و چوارائین بی ڕێزە ڕێزە
ھەردۆ مەشغووڵ بێن نە مەیدان جەنگ
یەکێ وێنەی شێر یەکێ چون پڵنگ
بەڵێ جەو تەرەف ئیسلام و کوفار
داخل بێن وە یەک نە ڕووی کارزار
داشان وە ھەمدا وە تیر و تەبەر
مەیدان بی[٤٧] وە ڕۆژ زەلزەلەی مەحشەر
سوار دوڵدوڵ بی شێر کارزار
گرت بە دەستەوە قەبزەی زولفەقار

داخل بی وه تیپ تایفەی کوفار
لاشە چون خەزان مەڕێزا بەوار
چەند سەفدا شکەست چەند سینە کەرد چاک
چەند مەرد جەنگی غەڵتان کەرد نە خاک
وەختێ زولفەقار مەشانا وە قین
زەربێ چل سوار مەوەست وە زەمین
موستەفای مورسەل وە ئەسپ بی سوار
تەشریف بەرد وە سەیر ڕەزم کارزار
ئەسحابان دیشان شوعلەی نوور زات
بە دیدار پاک داشان سەڵەوات
دین وە چەم جەماڵ پاک پێغەمبەر
بەرق مەدا شوعلەش چون شەمس و قەمەر
وە یەک جار کێشان گوڵبانگ تەگبیر
هجووم بەردشان سەغیر و کەبیر
جە عەشق جەماڵ فەخرەلمورسەلین
جە زەوق بەهەشت جە غیرت دین
جۆشیا سوپای ئیسلام سالار
دەستدان وە شمشێر سی هەزار سوار
چەنی کافران داخل بین وە هەم
داشان وە یەکدا قەدارەی دوو دەم
پەنجا هەزار مەرد کوفار بێ ڕام
مەغلووبە کەردن وە سوپای ئیسلام
داخل بین وە یەک دوو دەریا لەشکەر
جیهان یەکسەر بی وە تیر و تەبەر
تا وەخت ئێوار جەنگیان کار
نە جۆش جەنگ بین نە ڕووی کارزار
مەغرب ئاماوە قەوشەن کوفار
پشتدان وە ئیسلام کەردشان فیرار

یەکسەر جڵەوڕێز بە قەترە و یەلغار
تا نام قەلعە نە کەردن مودار
تەپڵ ئاسایش ژەندن نە مەیدان[48]
جودا بین جە یەک دوو سوپای گران
هەر کەس ڕوو نیا وە خەیمەی وییێشان
ئیسلام خاتر شاد کوفار پەریشان
ئەو شەو[49] مەلیک حەرب شووم نابەکار
جە داخ عەلی لێش بڕیا قەرار
مەدا وە سەردا مەکەردش فوغان
داد مەکەرد جە دەست عەلی شای مەردان
دەردەم فەرماندا گەور بێ ئیمان
چەند نەفەر فەڕاش بشۆ بە زیندان
وە نەفت و هێزم شوعلەی شوور بار
حەسەن و حوسەین بسوزان وە نار
حەسبولفەرموودەی مەلیک حەرب کەلب
چەند نەفەر کوفار بێ دین و مەزهەب
چەند خەروار هێزم چەند هیزەی پڕ نەفت[50]
ئامادە کەردن تایفەی بەد ڕەفت
ئەو شەو شین وە سەر زیندان پڕ تاو
دین نەڕە[51] شێرێ نەحس ناهەموار
بە قەد و قامەت چون کۆی بێستوون
دوو چەمش وێنەی کاسەی پڕ جە خوون
دەهەن واز کەردەن شێر بێ ئامان
ئاب دەهەنش چون دەریا ڕەوان
دەم دەم مەکێشا نەعرەی سەهمناک
زەهرەی زەهرەدار زیرۆح مەبی چاک
دەم مەدا نە خاک دەم مەکەرد گوشاد
وێنەی ڕەعد ئەبر مەکەردش فەریاد

پڕ[52] زۆر و پڕ خەشم پڕ سام هەیبەت
پڕ جۆش و پڕ تاب شێر پڕ شەوکەت
جە خەوف دەهشەت سەبع سەهمەگین
ئاما وە دما گەوران بێ دین
کەردشان فیرار گەوران ناپاک
ڕەنگ زەرد و خایف هەم خوار و خوفناک
واتشان: بشیم وە بالآی حەسار
هێزم چەنی نەفت بوەزیم بە وار
بسوزیم وە نار هەردۆ فرزەندان
ببۆ وە بوریان جەرگ شای مەردان
تا عەلی دەستش سست ببۆ نە کار
تاقەتش نەبۆ پەرێ کارزار
ڕیشەی ئەولادش براریم جە بیخ
جەو دما هەم وێش قەتل کەیم وە تیغ
ئێد واتن لوان وە بالآی حەسار
هێزم چەنی نەفت وەستشان بە وار
ئاهیردان تەمام نەفت چەنی هێزم
بی وە شەرارەی شوعلەی جەهەننەم
یاوا وە سەما بەرق نار و دوود
چون ئاتەشکەدەی قەدیم نەمروود
ئاهیردان وە ڕووی فرزەند حەیدەر
شەرارەش لوا پەی چەرخ ئەخزەر
ئاهیردان وە ڕووی فرزەند زوهرا
نەسڵ نەتیجەی خەدیجەی کوبرا
جە دوود دوخان جە شەرارەی نار
مەیدان مەحشەر ئەو ڕۆژ بی ئیزهار
حەسەن و حوسەین جە هەیبەت نار
پەناه بەردشان وە پەروەردگار

کەردشان زاری هەردۆ بێ چارە
مادەر ئەلئامان پدەر هاوارە
حەیدەر چون شنەفت ئاواز حەسەن
مووش وێنەی نشتەر بەرشی جە بەدەن[53]
ئیرادەش ئێد بی ساحێب زولفەقار
وێش بوەزۆ وە نام ئەو زیندان تار
واتش: ئەی یاران لێم بڕیان قەرار
حەسەن و حوسەین سوزیان وە نار
حەرام بۆ وەنەم ئی زیندەگانی
بێزارم جە دەست دەوران فانی[54]
قەرارش بڕیا شای خەیبەر شکەن
مەگرەوا پەرێ حوسەین و حەسەن
بە دیدەی ئەسرین کەردش موناجات
نالآ بە دەرگای (قاضي الحاجات)
واتش: یا خالق شای[55] پەروەردگار
یا تەقسیم ڕزق مەل و موور و مار
یا ساحێب فەرمان حوکم کون فەیەکوون[56]
بێ میسل و شەریک پادشای بێچوون
یا دەلیل ڕاه زومرەی حایرین
یا ساحێب ئیحسان (رَّب العالمین)
یا کەریم کار کەرەم بێ شومار
ستار سیڕ پۆش (واقف الأسرار)
یا حەیی ئەکبەر زات (ذوالجلال)
ئاگاه جە حەساب ڕۆز و ماه و ساڵ
نەجات دەهندەی زەلیلان زار
فەوت فەناکەر زاڵم و ئەشرار
یا رەب بەحورمەت[57] شای قاب قەوسەین
نەجات بدەرە حەسەن و حوسەین

مەحفوزشان بکەر جە شەرارەی نار
نەجاتشان بدەر جە دەست کوفار
جەی موناجات بی حەیدەر وە زاری
مەڕێزا نە چەم ئەسر مرواری
دوعاش وە هەدەف ئیجابەت ڕەسید
یاری کەرد وەنەش پادشای مەجید
وە ئەمر و فەرمان (رَّب العالمین)
جبرائیل جە عەرش ئاما بەزەمین
پەی ڕەسوولەڵڵا ئاوردش پەیغام
وات: ئەمرش کەردەن حەیی لایەنام
واچە وە حەیدەر حەبیب بەرحەق
وە تەنها بشۆ وە تۆی مەنجەلەق[٥٨]
هەواش بدەران پەی فەوق حەسار
تا بگنۆ وە ناو ئەو زیندان تار
خەڵاس بکەرۆ فرزەندان جە بەند
جە نار کوفار نەداران گەزەند
ئەخی ئێدش وات: غایب بی نە چەم
فەرما وە حەیدەر ڕەسووڵ خاتەم
بەوسە ئەمرش کەرد پادشای جەبار
تۆ جە تۆی قەڵماس بگێری قەرار
هەوات بدەران وە دلێی حەسار
تاکە فرزەندان ئازاد کەی جە نار
عەلی چون شنەفت گوشاد کەرد جەمین
وانا شوکر زات (رَّب العالمین)
گێلان جە لەشکر شێران شەیدا
یەک مەنجەلەقێ[٥٩] کەردشان پەیدا
ئاوردن پەرێ عەلی مورتەزا
شی وە تۆی قەڵماس شێر ڕووی غەزا

زولفەقار تیز بەست وە ڕووی کەمەر
پەناه بەرد وە زات ئەڵڵاه و ئەکبەر
وەختێ هەواشدان پەی بورج حەسار
فڕان بەست حەیدەر چون مورغ باڵدار
وەیەرد جە قەلعە کەفت وە تۆی زیندان
دیش وە چەم جەماڵ هەردۆ فرزەندان
گرت وە ڕووی ئاغۆش نەودەم هەردۆشان
وێنەی دەستەگوڵ بۆ کەرد وە بۆشان
ئەو دوود و دوخان ئەو شەرارەی نار
ئەسڵا وە حەیدەر زەڕەی نەکەرد کار
بە ئەمر و فەرمان دەهندەی داوەر
هەم وە فرزەندان نە یاونا زەرەر
بە فەزڵ فەرمان پادشای جەلیل
بی وە گوڵستان ئیبراهیم خەلیل
حەیدەر فرزەندان برئاورد جە نار
جەو دوود دوخان جەو زوڵمات تار
داخل بی وە تۆی قەلعەی سەلاسیل
نەعرەدا چون نەفخ سوور ئیسرافیل
یاوا وە قاپی حەسار کوفار
زۆردا وە بازووش شای دوڵدوڵ سوار
هورکەندش جە بێخ قاپی قەڵای[٦٠] شەهر
هەواشدا وە دوور جە خەیبەر بەتەر
ئەو بورج و بار و ئەو قەلعەی حەسار
وە مشت و لەکەد کەردش یەختەسار
سوپای موسڵمان داخل بین وە شار
هورکێشان شمشێر پەی قەتل کوفار
هجوومدان وە یەک ئیسلام و کوفار
بی بە واوەیلا نە تۆی ئەو حەسار

عەلی زولفەقار مەشانا وە قین
زەربێ هەفتاد کەس مەوەست وە زەمین
وە چەپ و وە ڕاست مەشانا حەیدەر
مەیدان وە کوفار کەرد وە ڕووی مەحشەر
چرپ و چاپ تیغ فڕەی فەرق سەر
شەقەی شمشێران شەرارەی تەبەر
وە سکەی گورزان تەڕاقەی سوپەر
سەدای ئەلئامان جیهان مەکەرد کەڕ
چون ڕۆز مەحشەر نەبی ئیمداد ڕەس
کەردن قەتل و عام کوفار ناکەس
ئەوەند کەردن قەتل جە شار کوفار
خێزا مەوج خوون چون سەیل بەهار
چاچی کەمانان ئاما وە ڕووی کار[61]
خەدەنگ چون باران مەڕێزا بە وار
تەراقەی توراق عەموود و خەنجەر
مەیاوا بە گۆش کەیوان ئەخزەر
شەهزادە ئوشتەر یاوا وە بابۆش
پەرێ قەست قەتل ئەو بی ئارەزووش
هجووم بەرد پەرێش شێر سەرفراز
بە وێنەی کنجشک نە چنگاڵ باز
وەزەرب شمشێر ئەڵماس دوو دەم
ئەرواحش کیاست وە ڕووی جەهەننەم
لاشەی مردارش بی وە دوو نیمە
گۆشتش چون قەساب کەرد قیمە قیمە
پەیابی چە ئەسپ مەرد پڕ هونەر
سەرش جودا کەرد وە نێش خەنجەر
سوپای کافران ئێد کە دین وە چەم
کەردن ئەلئامان تەمام کوللی جەم

سەغیر و کەبیر جەمع هەژاران
کفن نە گەردن چون گوناهکاران
یەکسەر واتشان ئامان ئەلئامان
بەندە فەرمانیم یا شاه مەردان
هەر چە مەواچی بەو تەور مەکەرۆن
ئەمر و فەرمانت بە جا ماوەرۆن
ڕای دین ئیسلام مەکەرین قەبوول
ئیمان ماوەرین بە خودا و ڕەسووڵ
ئێد واتن یاران بە خاتر مەلوول
ئامان بەخزمەت حەزرەت ڕەسووڵ
تەمامی یەکسەر ئامان وە ئیمان
جە بوت پەرستی گشت بین پەشیمان
شکەستن بوتان کلیسای کوفار
قەبووڵ کەردن دین ئەحمەد موختار
کلیساخانە وە مەسجید کەردن
بوتان شکەستن ئیمان ئاوردن
(آمَنْتُ باللە واحِدُ الأحَدْ)
بەمەلایکان و هەم بەموحەممەد
هەم بەکتوبات هەر چەهار یاران
(تەورات)و(ئینجیل)،(زەبوور) و(فورقان)
ئەو شار سابت نەجەنگ بین ڕاحەت
مەشغووڵ وە نماز جمعەی جەماعەت
سەغیر و کەبیر ئەهل شار تەمام
ئامان وە ڕای حەق وە دین ئیسلام
بەیعەت کەردشان بە سیدق و سەفا
پڕ بی سەلاسیل جە[62] نوور موستەفا
تەعلیم کەردشان ئەرکان ئیسلام
بەر موحەممەد بۆ سەڵەوات و سەلام

شاد و خەندان بین جەمع موئمنین
کەردن شوکرانەی (رَّب العالمین)
ڕەسووڵ وات: یاران بزانن خەبەر
سەردارتان بۆ شەهزادە ئوشتەر
خەلعەت شاهی بکەردێش نەوەر
کەس جە فەرمانش بەرنەشۆ وە بەر
قەلعەی سەلاسیل فەتح بی تەمام
بە فەیز و فرسەت حەیی لایەنام
وە ئەمر ڕەسووڵ سەیید نازدار
ئوشتەر نەو شارە کەردن وە سەردار
موطیع بین وە ئەمر تەمام ئەهل شار[٦٣]
بی وە پادشاه نە جاگەی پدەر
پەوسە فەرماندا سەیید کەونەین
ئاوردن وە لاش حەسەن و حوسەین
موحەممەد بۆسا دیدەشان وە شاد
جە غوسەی غەمان تەمام بی ئازاد
چون ئاوات وازان ئاغۆش بکەرد واز
بۆسا هەردۆشان وە سەد عیزز و ناز
دوو گۆشوارەی عەرش دوو نوور ئەبرار
شاد بین بە دیدار جەد سایەدار
ئاما بە گوفتار سەیید سەروەر
جە دورج دەهەن ڕێزنا گەوهەر
حالّتان چونەن (قُرَّة العَیْنم)؟
فرزەندان خاس زیادی زەینم
عەزیزان دڵ ئارام جانم
نووری دوو دیدەم ڕۆحی ڕەوانم
ئەسحابان یەک یەک شاد و بەشارەت
حەسەن و حوسەین کەردن زیارەت

هەفت شەوو هەفت ڕۆژ نیشتن نەو حەسار
جە شادی فرزەند شای دوڵدوڵ سوار
نە ڕۆژ هەشتەم سەیید سەروەر
پەرێ مەککە شار ئەو کەردش سەفەر
ڕەسووڵ فەرماندا ماڵ غەنیمەت
یەکسەر وە ئەسحاب بکەران قیسمەت
ئەو گەنج و ئەسپاب ئەو ئەسلیحەی ماڵ
وێش تەقسیمش کەرد ئەو ساحێب کەماڵ
تەمامی یەکسەر بەخشا وە لەشکەر
خەلعەت سەنگین هەم زەڕ و زیوەر
غەنی بی فەقیر سوپای موسلمین
کەردن شوکرانەی (رَّب العالمین)
ئەوسا ڕەوان بین لەشکر ئیسلام
پەی شار مەککە کۆچ کەردن تەمام
دان نە تەپڵ و کووس هورگرتن عەلەم
وەسەدای تەگبیر دەف و زیل و بەم
وەزیکر پڕ شەوق سوپای حەق پەناه
تاکە نزدیک بین بە مەککە مەئواه
خەبەر شی پەرێ فاتیمەی پەری
ئاما وە پێشواز زوهرە و موشتەری
کێشا بانگ بەرز هەڵهەڵەی خرۆش
حەسەن و حوسەین گرت وە ڕووی ئاغۆش
یەکێش وە یەمین یەکێش وە یەسار
مەبۆسا پەی پەی مەگرەوا وە زار
ڕوخسارشان ماڵا وە جەماڵشان
پەرسا ماجەرای گشت ئەحواڵشان
وە ئاه و حەسرەت وە ئەشک دیدە
شاد بی وە دیدار هەردۆ گوزیدە

ئەوسا جەو دما داخل بین وە شار
بزانە چێش کەرد ڕەسووڵ نازدار
خومس ئەو ماڵە سەیید سەروەر
پەرێ حیسەی وێش قەراردا یەکسەر
هیچ طەمع نە کەرد ڕەسووڵ موختار
یەکسەر تەقسیمش کەرد وە ئەهل شار
یەک درهەم جەو ماڵ وێش نەکەرد قەبووڵ
بەخشاش نە ڕای حەق حەزرەت ڕەسووڵ
بەخشا وە مسکین گەدایان شار
دەروێش و فەقیر مسکین و هەژار
ئەهل مەککە شار تەمام بین خۆشحاڵ
جە شەوق شادی شانان پەڕ و باڵ
کەردن شوکرانەی دەهندەی داوەر
تابع بین وە ئەمر ڕەسووڵ سەروەر
عەلی مورتەزا و ڕەسووڵ سەروەر
فاتیمەی پەری و عایشەی ئەطهەر
شاد بین بە دیدار فرزەند حەیدەر
حەسەن و حوسەین دوو نوور بەسەر
هەر چوار وە دڵشاد گوشادە جەمین
کەردن شوکرانەی (رَّب العالمین)
بە تەوفیق حەق زات (ذوالمَنَن)
تەمام بی داستان حوسەین و حەسەن
بە تەوفیق حەق پادشای جەلیل
فەتح کەرد عەلی قەلعەی سەلاسیل
یاران یاوەران هامسەران یەکسەر
نەبۆن خەجاڵەت جە یەومەلمەحشەر
تا نەفەس داران جە حاڵ حەیات
بە رۆح ڕەسووڵ بدەران سەڵەوات[64]

ئیستیدعام ئێدەن پادشای جەبار
ببەخشە گونای جەمع گوناهکار
خسووس ئی مەجلیس جە پا تا وەسەر
سەغیر و کەبیر ئونثا و موذەککەر
سەعید و شەقی ئەر خێر و ئەر شەڕ
ببەخشە بە نوور پاک پێغەمبەر
عەفو کەر گونای مەجلیس ئەحباب
(کاتبُ سامع قارئ الکتاب)[65]
سەیید سادات نووری[66] کائینات
بەر موحەممەد بۆ سەلام و سەڵەوات.[67]

تەواو

پەراوێزەکان

داستانی حەسەن و حوسەین

* واتە: چیرۆکی حەسەن و حوسەین.

١- عەلی: کوڕی ئەبی تاڵیب کوڕی عەبدولموتتەلیبە، لە ساڵی (٦٠٠ی ز) لە مەککە لە دایک بووە، ئامۆزا و زاوای محەممەد پێغەمبەرە (د. خ) لەپاش کوشتنی (عوسمان) لە ساڵی (٦٥٥ ی ز) بووە بەدوا خەلیفەی ڕاشدین، لە ساڵی (٦٦١ی ز) بەدەستی عەبدولڕەحمان کوڕی مولجەم کوژرا.

٢- فوزوول: ئەو کەسەی بەکاری بێ کەڵک هەڵدەستێ.

٣- مەککە: شارێکی پیرۆزی موسڵمانانە، لە وڵاتی عەرەبی و سوعودیدایە، محەممەد پێغەمبەر (د. خ) لەوێ لە دایک بووە.

٤- وەلی: پیاوچاک، پیاوی خوا، دۆست، یاریدەدەر. = وەسی = (وَصی)، کەسێک کە وەسیەت بکات بۆ ڕاپەڕاندن، یان ئەنجامدانی کارێک. بەتوول: نازناوی فاتیمە زەهرای کچی محەممەد پێغەمبەرە کە ژنی ئیمامی عەلییە، واتە: من زاوا و دۆستی پێغەمبەرم، لەسەر وەسیەتی خۆی بووم بەخەلیفە و لە شوێنی دانیشتووم.

٥- داماد: زاوا.

٦- سەفدەر: ئازا و چاونەترس.

٧- قەڵای خەیبەر: جبەخانە و سەنگەرێکی زۆر سەختی سەربازانی یەهودییەکان بووە، لە جەنگێکدا لە نێوان موسڵمانەکان و یەهودییەکاندا ڕوویداوە، لەشکری یەهودییەکان شکاون و هەڵاتوون قەڵاکەش لە لایەن ئیسلامەوە داگیرکراوە، حەزرەتی عەلی لەو جەنگە و داگیرکردنی قەڵاکە دەورێکی جوامێرانە و پرشنگداری بینیوە.

داستانە شیعرێکی فۆلکلۆری کوردی بەناوی فەتحی قەڵای خەیبەرەوە هەیە، بۆ چەندین جار لە لایەن (عەبدولخالق محەممەد ئەمین عەسری)یەوە لە چاپدراوە، دوا چاپیشی لە ساڵی (١٩٨٠ی ز)دا بووە

٨- سەڵسال: دێو، سەرۆکی ئەو دێو و درنجانە بووە کەوا حەزرەتی عەلی باڵبەستیانی کرد و کوشتیانی، لە ئەفسانەی ئایینیدا باسی کراوە.

٩- ئەم نیو باڵە دەسنیشانە بۆ ئەم سەرگوزەشتەیە:

(دەگێڕنەوە گوایە لە ژوور شارۆچکەی (خانەقین) شێر و ئەژدیهایەک پەیدا بوون بەنیازی ئەوەی بچن بەگژ سوپای ئیمامی عەلیدا، حەزرەتیش دەیانگرێ و

ئەژدیهاکە لەپشت شێرەکە دەبەستێتەوە و بەیەخسیری دەیانهێنێتە ناو لەشکرەکە).

١٠- لە فۆلکلۆریدا سەرگوزەشتەیەک هەیە گوایە لە سەردەمی پێغەمبەردا ئەژدیهایەک بۆ تاقیکردنەوە هەبووە، هەر منداڵێک لەدایک بووایە دایک و باوکی پێشکەشی ئەو ئەژدیها دڕندەیەیان دەکرد، جا ئەو منداڵە زۆڵ بووایە یەکسەر لووشی دەکرد و دەیخوارد، بەپێچەوانەی ئەوەوە نەیدەخوارد، کە حەزرەتی عەلی هاتە دنیاوە و لەپێشیدا دایاننا حەزرەت بەیەک ئیشارەتی ئەنگوشت مارەکەی شەق کرد و بێ گیان بوو، ئیتر لەو ڕۆژەوە ئەو نەریتە پرووپووچە نەما.

١١- قەمەر: غولام و جڵەوداری ئیمامی عەلی بووە، ئەمە دەسنیشانە بۆ ئەم سەرگوزەشتەیە: (وا دەگێڕنەوە کابرایەک دێتە خزمەتی حەزرەتی عەلی و پێی دەڵێ: قوربان کەسوکار و منداڵەکانم هەر هەموویان لە لایەن بێ دینانەوە دیل کراون و بەرامبەر بەرزگار بوونیان داوای زێڕی زۆر دەکەن، ئەویش پێی دەڵێ فەرموو ئەوە وشترێ بەبارێ زێڕەوە بۆیان بەرە، ئەویش دەڵێ گەورەم ئەمە کەمە و ئەوان پێی ڕازی نابن، حەزرەتی عەلی لە وەڵامدا دەفەرمێ: فەرموو غولامەکەیشم بۆ خۆت بەرە، خوا یار بێ لە ڕێگاوباندا چەند وشترێکی تریش بە بارە زێڕەوە دەکەونە دوات، بەڵام بەمەرجێ تا ئەوێ بەر بەدواوە نەکەی... کابرا (قەمەر) و وشتری بەبارە زێڕەوە برد و ڕۆیشت، لە نزیکی ماڵ بۆ تاقیکردنەوە ئاوڕێک بەدواوە دەدا دەبینێ یەک (قەتار) وشتر بەبارە زێڕەوە ها بەدواوە، لێرەدا گەلێ دڵخۆش دەبێ قەمەریش ئازاد دەکات و بۆ لای ئیمامی عەلی دەگەڕێتەوە، کابرا بەو وشتر و زێڕانە سەرجەم خزم و کەسوکارەکەی ئازاد دەکات، ئەم سەرگوزەشتەیە لە کتێبەکانی بەکتاشییەکاندا بەشیعرەوە تۆمار کراوە.

١٢- ئەسەد: شێر، لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (عفریت).

١٣- ئەم نیو خشتە دەسنیشانە بۆ ئەم سەرگوزەشتە فۆلکلۆرییە: (دەڵێن گوایە سەلمانی فارسی کە یەکێک بووە لە ئەسحابەکانی پێغەمبەر (د. خ) لە دەشتی (ئەرجنە) لە کانی ئاوێک خۆی دەشوات، لە پڕێکدا نێرە شێرێک دێ و لەسەر کەلوپەلەکەی قنج قنجێ دادەنیشێ و لێی مۆن دەبێتەوە بەنیازی ئەوەی هێرشی بۆ بەرێ و بیخوا، کاکە سەلمان ترسی لێ دەنیشێت و پەناو هاوار بۆ خوا دەبات تا فەریاڕەسێکی بۆ بنێرێ و لە چنگ ئەم ئاژەڵە دڕندەیە ڕزگاری بکات، ڕوانی ئیمامی عەلی بەسواری دوڵدوڵ و بەزولفەقارەکەیەوە ئامادە بووە، شێرەکە کە چاوی بەعەلی دەکەوێ بەخێرایی دادەپەڕێ و دەڕوا، بەم جۆرە کاکە سەلمان لە شێرەکە ڕزگاری دەبێ.

ئەم سەرگوزەشتەیە لە دەسنووسەکانی بەکتاشییەکان و ئەهلی هەقەکاندا هاتووە و

بەدرێژی باسی دەکات. شاعیر فەقێ قادری هەمەوەندی لەم بارەیەوە وتویەتی:

هەم ڕوح بی نە چنگ دوڕندەی غـوران
ڕەها کـەرد سـەلمان چە ئاب عـوریان

بڕوانە ل ١٩١ دیوانی فەقێ قادری هەمـەوەند، مـەلا عـەبدولکەریم مـودەڕیس و فاتیح مەلا عەبدولکەریم - بەغدا ١٩٨٠ی ز.

١٤- توتیا: جۆرە دەرمانێکی جارانە بۆ چاوئێشە بەکاریان دەهێنا، وا دەگێڕنەوە کابرایەکی کوێر داوای چاک بوونەوە و شیفای لە ئیمامی عەلی کردووە ئەویش تۆسقاڵێ خاکی لە ئەرز هەڵگرتووە و پێی وتووە ئا ئەم دەرمانە بکەرە چاوت، کوێرەکە بەقودرەتی خوا بەوە چاک بووەتەوە.

١٥- مـورە کـوڕی (قـەیس)ە: ناوی گـاورێکە لە گـاورەکـانی قـەڵای خـەیبـەر، لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (مرە).

١٦- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (و)دا بەم جۆرە هاتووە:
(مونکیران واتن ئامانە و سەدەق)

١٧- مەرحەب مەعدی: ناوی سەردارێکی گاورە لە گاورەکانی قەڵای خەیبەر.

١٨- جەمشید: کوڕی (تەهمووت)ە، چوارەمین پاشای بنەماڵەی پێشدادیە.

١٩- واتە: عەلی مورتەزا کوشندەی کافرەکانە.

٢٠- لەعین: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: مەلعوون.

٢١- لە دەسنووسەکەی (ع)دا ئەم نیو خشتە بەم جۆرە نووسراوە: (کەردش وە دوو نیم بەوێنەی خەیار).

٢٢- ئەم نیو خشـتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا وا نووسراوە: (سـوار بی دوڵدوڵ عـەلی شای مەردان).

٢٣- عەنتەر: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا ئەم وشەیە لەپێش (خەنجەر) نووسراوە.

٢٤- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (خ)دا بەم شێوەیە نووسراوە: (چەپێ ڕیش وێش کەندش داش وەباد).

٢٥- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم جۆرە نووسراوە: (یەقە گردشان بە داد و بێ داد)، لە دەسنووسەکەی (و)دا بەم شێوە نووسراوە: (یەقەشان کەرد چاک بە داد و بێ داد)، چاک: دڕاندن.

٢٦- کـۆتەڵ: جـاران لە کـوردەواریدا نەریت وابووە ئەگـەر نەوجـەوانێک یان شۆڕەسوارێک، یان: پیاوێکی ناودار ئەمری خوای بکردایە نەریتی کۆتەڵ کۆیان بەم جۆرە بۆ دەگێڕا: پەیکەرێکیان لە دار دروست دەکرد و جلوبەرگی مردووەکەیان لە بەر دەکرد و بەدەوریدا شین و شەپۆڕیان بۆ دەگێڕا، یان: مردووەکەیان دەخستە

سەر ئەسپ و بەناو دێدا دەیانگێڕا و بەدوایا دەگریان و شیوەنیان بۆ دەکرد.

٢٧- کەس: لە دەسنووسەکانی (ع، و)دا نووسراوە (شەخس).

٢٨- سەلام: ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (کەلام).

٢٩- کەلام: ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (سەلام).

٣٠- عەنتەر: لە دەسنووسەکەی (ع)دا ئەم وشەیە لەپێش وشەی (خەنجەر) نووسراوە.

٣١- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکانی (خ) و (ع)دا وا تۆمار کراوە: (هەفت ڕۆژ پێدەر بی بە داد و بێ داد).

٣٢- یاران: لە جیاتی ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (یەکسەر).

٣٣- مەکەردشان: لە دەسنووسەکانی (خ) و (ع)دا نووسراوە (مەکەردش).

٣٤- چە: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە (کە).

٣٥- ئەم خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم جۆرە نووسراوە (ساحێب تەدبیران ئەو شەو جەم کەردن، وەڵای مەلیک حەرب تەمامی بەردن).

٣٦- دانەی: لەجیاتی ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (دانای).

٣٧- ئەم خشتە لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نییە.

٣٨- لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە (شەهر).

٣٩- ئالا: بەرز، باشترین.

٤٠- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم جۆرە نووسراوە: (ساتێ نە خزمەت بنیشین وەهەم، بەرشۆ چە لامان کۆی خەرمان غەم).

٤١- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم جۆرە هاتووە: (یا ڕەب تۆ هیچ کەس خوار و زار نەکەی، وەدەست نامەرد گرفتار نەکەی).

٤٢- وە تەم: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (ماتەم).

٤٣- گوفتار: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (ئەلفاظ).

٤٤- شەند: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (دا).

٤٥- ئێوەش: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (ئێوە).

٤٦- وە ڕاه: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (ویجاه).

٤٧- تەزرە: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە (تەگرەک) کە هەمان مانا دەبەخشێ.

٤٨- وەقار: لەجیاتی ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (وەکار).

٤٩- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (خ)دا بەم جۆرە نووسراوە: (تا دڵەی عەلی پڕ دەرد بکەرۆ)، لە دەسنووسەکەی (و)دا وا نووسراوە: (تا دڵەی حەیدەر پڕ جە دەرد کەرۆ).

٥٠- گەوران: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (کوفار).

٥١- ئەم نیو باڵە لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا وا نووسراوە: (تەن لوخت و عوریان بە داد و بێ داد).
٥٢- سەلات: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (سەڵەوات).
٥٣- کافەر: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (یەکسەر).
٥٤- پاک: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (گشت).
٥٥- جەنگ: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (ڕەزم) = جەنگ.
٥٦- ئی: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (ئەو) کە هەمان واتا دەبەخشێ.
٥٧- ئەم نیو باڵە لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا بەم جۆرە داڕێژراوە کە شیعرەکە لەنگ دەکات: (مەمانۆ تێدا تا ڕۆژ مەردەن).
٥٨- سەلات: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (سەڵەوات).

خَبَر شُدَن حضرة فاطمة رَضِي اللّهُ عَنها

١- واتە: ئاگاداربوونی حەزرەتی فاتیمە خوای لێ ڕازی بێ.
فاتیمە: کچی موحەممەد پێغەمبەرە و ژنی حەزرەتی عەلییە و دایکی حەسەن و حوسێنە.
٢- ئەحمەد: مەبەست لە موحەممەد پێغەمبەرە (د.خ).
٣- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا بەم جۆرە هاتووە: (ئەسرش ئەسەردا جۆشیاش جگەر).
٤- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم جۆرە نووسراوە: (پەی پەی مەکێشا هەناسان سەرد).
٥- نەبی: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (نەوی).
٦- بەردش: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (شی وەباد).
٧- مەککە: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (مەکتەب).
٨- ئەم خشتە لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نییە.

آمَدَن جناب أمير المؤمنين أز غزا گَوَيدْ

١- واتە: هاتنی جەنابی ئەمیرولموئمنین (عەلی) لە غەزاوە دەڵێ.
٢- ئەم خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا وا نووسراوە:
(پەیابی چە زین حەیدەر کەڕاڕ، بۆسا دوو دیدەی فاتیمەی نازدار).
٣- عەنان = جڵەو: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە (مەیان).
٤- ئەم خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم شێوە نووسراوە: (نەوددم غازیان ڕاهی بێن ڕەوان، تەوەکەل کەردن وەزات سوبحان).

٥- بشنەوین: لە دەسنووسەکانی (خ) و (ع)دا نووسراوە (بکەرین).
٦- لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (تاجیران).
٧- پڕفەن: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (پڕفەند) کە هەمان واتا دەبەخشێ.
٨- کەمەن: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (کەمەند) کە هەمان واتا دەبەخشێ.
٩- واتە: ئیمانم بەخودای تاک و تەنیا.
١٠- جەبار و جەلیل: دوو ناوە لە ناوە جوانەکانی خوای مەزن.
١١- کینایەیە بۆ (سورة الصف الآية ١٣).

جَنگ كردَنْ شاه مَردان با سُپاي كُفّار

١- واتە: شەڕکردنی شای مەردان لەگەڵ لەشکری کافران.
٢- پەی = بۆ، ئەم وشەیە لە دەسنووسەکانی (خ) و (ع)دا نووسراوە (وە).
٣- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم جۆرە نووسراوە: (حەتا مەتاوان بنمانۆن هونەر).
٤- بێ دین: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (مەلعوون).
٥- پانایی: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (پەهنایی) کە هەمان واتا دەبەخشێ.
٦- ئی: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (ئەو).
٧- قار: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە (قەهر).
٨- بزانن: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (بزانان).
٩- شەدید: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (ڕەشید).
١٠- نێزە: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (تیر).
١١- کەرد: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (بی).
١٢- ئەم خشتە لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا بەم جۆرە نووسراوە: (سالووخ براش رووش کەرد نەمەیدان، پەی قەتل عامر ئەسپش دا جەولان).
١٣- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا بەم جۆرە نووسراوە: (بەر موحەممەد بۆ هەزاران سەڵەوات).
١٤- گوفتار: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (تەور).
١٥- فەوج: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (سەد).
١٦- چاچی: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (چاجی)، لە دەسنووسەکەی (و)دا نووسراوە: (جاچی).
١٧- لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا ئەم نیو خشتە بەم جۆرە داڕێژراوە: (عامر ئێد شنەفت وە بێ خەوف و بیم).

١٨- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (خ)دا بەم جۆرە هاتووە: (پێچاوپێچ وەردەن چون مار ئەرقەم).
١٩- کەنعان: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (زیندان).
٢٠- وار: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (خاک).
٢١- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم شێوە هاتووە: (گاهێ چل نەفەر گاهێ هەم پەنجا).
٢٢- ئەرواحشان: لە دەسنووسەکانی (خ) و (ع)دا نووسراوە: (ڕوحشان).
٢٣- جەنگ: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە (ڕەزم) = جەنگ.
٢٤- نیا: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە (نیان).
٢٥- ئەر: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (مۆ).
٢٦- جەی: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (چە).
٢٧- وات: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (واتش).
٢٨- لە دەسنووسەکەی (خ)دا وشەی (بی) لەپێش وشەی دوڵدوڵ نووسراوە.
٢٩- شەیتان: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (خەبیس).
٣٠- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم جۆرە نووسراوە: (زرەی چوار بی ڕێزە ڕێزە)، لە دەسنووسەکەی (و)یشدا بەم شێوەیە هاتووە:
(زرێ و چوار بی ڕێزە ڕێزە).
٣١- خوون: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (خاک).
٣٢- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (ع)دا بەم جۆرە داڕێژراوە:
(سوپا خاوش کەرد تا وە سوب سەحەر).
٣٣- لە دەسنووسەکەی (ع)دا ئەم خشتە بەم جۆرەی خوارەوە داڕێژراوە:
(یەک خرخڕ نامێ مەرکەبدا جەولان، ئاما وە مەیدان چون شێر غوڕان).
٣٤- ئەم نیو خشتە و خشت و نیوێکی پاشەوەی لە دەسنووسەکەی (ع)دا نییە.
٣٥- عەدەم: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (قەڵەم).
٣٦- بزانیم: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (بزانین).
٣٧- سەڵات: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (سەڵەوات).
٣٨ بۆ وەجات: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (بیۆجات).
٣٩- واتە: ئیمانم بەخوای تاک و تەنیا.
٤٠- چەهار یار: مەبەست لەو چوار پێغەمبەرەیە کەوا کتێبیان بۆ هاتە خوارەوە لە لایەن خودای مەزنەوە ئەمیش ناوی خۆیان و کتێبە پیرۆزەکانیانە: (١) داود - زەبوور (٢) موسا - تەورات (٣) عیسا - ئینجیل (٤) موحەممەد - قورئان.

٤١- سەما: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (دما).
٤٢- پەناهەن: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (پەنامەن).
٤٣- سەڵات: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (سەڵەوات).
٤٤- کەرد: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (کەردن).
٤٥- سەرنیگوون: لە دەسنووسەکەی (خ)دا نووسراوە: (نیگوون)، لە دەسخەتەکانی (ع) و (و) وشەی (مۆ) نووسراوە: (مەبۆ)، جا بەو جۆرانە شیعرەکە لەنگ دەبێ.
٤٦- شەشپەڕ: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (دوو سەر).
٤٧- بی: ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (ع)دا نییە.
٤٨- ئەم خشتە لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا بەم جۆرەی خوارەوە نووسراوە:
تەپڵ ئاسایش ژەندن نە مەساف
قەدارە و شمشێر کریانە خیلاف
٤٩- شەو: ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (ڕۆ).
٥٠- ئەم نیو خشتە لە دەسنووسەکەی (خ)دا بەم جۆرە نووسراوە: (چەند خەروار هێزم چەنێ هیزەی نەفت) نووسەر بەخەتێکی ورد لەسەر نیو خشتەکە دووبارە وای نووسیوە کەوا لەم کتێبەدا تۆمار کراوە.
لە دەسنووسەکەی (ع)دا نیو خشتەکە بەم جۆرە نووسراوە: (چەند خەروار هێزم چەندێ هیزەی نەفت)، لە دەسنووسەکەی (و)دا نووسراوە: (چەند خەروار هێزم چەن هیزەی نەفت).
٥١- نەڕە: ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (نەعرە) بەڵام نیو خشتەکە لە دەسنووسەکەی (و)دا بەم جۆرە نووسراوە: (دین نەبەرد شێرێ نەجس ناهەموار).
٥٢- پڕ: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (چە).
٥٣- جە بەدەن: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (نەجەوشەن).
٥٤- لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا ئەم نیو خشتە بەم شێوە نووسراوە: (بێزارم چە دەست ئی دونیای فانی).
٥٥- شای: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (یا).
٥٦- کون فەیەکون: لە دەسنووسەکانی (خ) و (ع)دا نووسراوە: (کون فەکوون).
٥٧- حورمەت: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (حاجەت).
٥٨- مەنجەلەق: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (مەنجەنیق) کە هەمان واتا دەدا، بەڵام سەرەوای شیعرەکە لەنگ دەکا.

٥٩- مەنجەلەقێ: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: مەنجەنیقێ.
٦٠- قەلای: لە دەسنووسەکانی (خ) و (و)دا نووسراوە: (قەلعە).
٦١- لە دەسنووسەکەی (ع)دا ئەم نیو بەیتە بەم جۆرە نووسراوە: (چاچی کەمانان ئاوردن وەکار).
٦٢- جە: ئەم وشەیە لە دەسنووسەکانی (خ) و (ع)دا نەبوو.
٦٣- لە دەسنووسەکەی (ع)دا لەم نیو خشتەوە دوانزە خشتی پاش و پێش کراوە.
٦٤- سەڵەوات: لە دەسنووسەکانی (ع) و (و)دا نووسراوە: (سەلات).
٦٥- واتە نووسەر و خوێنەر و گوێگری ئەم کتێبە.
٦٦- نووری: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (نوور).
٦٧- سەڵەوات: لە دەسنووسەکەی (ع)دا نووسراوە: (سەلات).

فەرهەنگۆک

أ

ئاب: ئاو
ئابەنووس: ئەبەنۆش، جۆرە درەختێکە تەختەکەی بەنرخە، لە هندستان زۆرە
ئاتەش: ئاگر
ئاخوون: زانای ئایینی شیعە مەزهەب
ئاراستە: ڕازاوە
ئارۆ: ئەمڕۆ
ئازەر: ناوی مۆغێکی ئاگرپەرستان بووە، ئاتەشکەدەیەک بووە لای شاری تەبرێز
ئاسیاب: ئاش، ئاسیاو
ئاغۆش: باوەش
ئالا: ئەعلا - بەرز، زۆر باش
ئامان: هات
ئوشتەر: کوڕ مەلیک حەربە، سەردارێکی گاورە، لە پاشان دەبێتە موسڵمانێکی باش
ئەبر: هەور
ئەبڵە: شێتوویت، نەزان
ئەبڵەق: (١) سوارێکی گاورە (٢) باز، ڕەش و سپی
ئەبو هرێرە: سەردارێکی بەناوبانگی موسڵمانە، گەلێ لە فەرمایشتەکانی پێغەمبەری کۆکردەوە و لە نەمان ڕزگاریانی کرد
ئەژدیهای ئەژدەر: مارێکی گەورەیە لە ئەفسانەدا
ئەسپاب: جلوبەرگ
ئەستر: هێستر
ئەسکەندەر: کوڕی فیلیپۆس ئیمبراتۆری مەکدوونی بووە، بە(ذوالقرنین)یش بەناوبانگە
ئەشک: فرمێسک
ئەندێش: مەترسی، سڵکردن
ئەنەس: پاڵەوانێکی موسڵمانە
ئەنەگبین: هەنگوین

ئەوج: (١) ئاسۆ (٢) ئاسمان

ئەیوان: هەیوان

ئی: ئەمە

ئێد: ئەمە

ئیبرام: هەر شتێ کۆتایی پێ بێنی

ئیسپەر: سوپەر، قەڵغان

ئیستوار: ئەستوور، بتەو

ئیفتادە: زەبوون، پیری لێکەوتوو

ئینە: ئەمە

ب

بابۆ: باوک

باد: با

برئاما: دەرچوو

برادەر: برا

برادەرزادە: برازا

بشیم: بڕۆین

بشین: بڕۆین

بکەردش: دەیکرد

بگرەوان: بگرین، گریان

بگنۆ: بکەوێ

بگێرۆن: بیگرە، گرتن

بلوک بلوک: کۆمەڵ کۆمەڵ، بڕ بڕ

بمانۆ: بمێنێ

بواچە: بڵێ

بواچۆن: بڵێن

بوراق: ئەو ئەسپەیەکە موحەممەد پێغەمبەر (د. خ) بەسواری پێی ڕۆیشت بۆ میعراج

بورهەن: ناوی بتێکی عەرەبە

بوریان: برین

بوزرگان: گەورەکان

بۆ: (١) ببێ (٢) وەرە

بۆسە: ماچ

بووم: جێگا، وڵات

بووەز: فڕێیدە، بیهاوێژە

بەر: بیبە

بەردن: بردیان

بەرۆ: بیبا

بەرۆم: دەیبەم

بەن: داو

بەور – (پیاوخۆر): ئاژەڵێکی دڕندەی کێوییە، لە پڵنگ دەچێ، زۆر بەهێز و پڕندەیە، حەزی لە گۆشتی ئادەمیزادە، بۆیە ناویان ناوە (پیاوخۆر)

بەوسە: (١) بەم جۆرە، (٢) ماچ (بۆسە)

بەهادەر: قارەمان

بەد گەوهەر: بەد ڕەفتار، خراپ، نائەسڵ

بێدار: ئاگادار

بێ دەر: بێ دەرگا

بیم: (١) ڕوخسار، (٢) ترس

پ

پادشای مەجید: گەورەی هەمیشەیی، خودا

پادشای وەهاب: گەورەی بەخشندە، خودا

پدەر: باوک

پسەر: کوڕ

پشتە: گرد، تەپە

پیر: ڕەهنومای ئایینی و خاوەن مورید

پەتیارە: بەڵا، ناشیرین، فێڵ

پەدید: دەرکەوتوو

پەرواز: فڕین

پەرێ: بۆ

پەریەم: پەرێم، بۆ من

پەس: پاش، دوا

پەلید: گڵاو

پەڵاس: جۆرە بەرگێکی زبرە لە خوری دروست دەکرێ

پەنهان: شاراوە

پەوسە: بەم جۆرە

پەی: بۆ

پەیا پەی: پەیتا پەیتا

پەیغام: پەیام

پەیکەر: (١) نیشانە (٢) لەش

ت

تاب: تاو

تالووخ: (طالوخ): پاڵەوانێکی گاورە

توران: وڵاتی تورکیا

توون وەتوون: تەفروتونا

تەبەرزین: تەوەرزین، جۆرە تەورێکی مشت و کورتە، جۆرە چەکێکی سادەی سەردەمی کۆنە.

تەپڵباز ئارام: ئەو دەهۆڵەی یان: ئەو تەپڵەی لە کاتی جەنگ وەستانە لێ دەدرێ

تەپڵباز گەشتن: بڕوانە تەپڵباز ئارام

تەجیر: پەردەی گەورە لەناو ماڵا هەڵی دەدەن و ژوورەکە دەکا بەدوو بەش

تەعجیل: پەلەکردن

تەعزیم: کۆس کەوتوو، پرسەدار

تەگرەک: تەرزە

تەلەسم: نوشتە و جادوو

تەڵا: زێڕ

تەڵایە: سەرەتای لەشکر

تەن: لاشە

تەناب: تەناف

تەنخوا: بریتی

توتیا: کل، خۆڵی زۆر ورد

توفڵ: (طفل) مناڵ

تەور: شێوە، جۆر

تیز: تێژ

ج

جابرلئەنسار: ئەسحابەیەکی موسڵمانە

جارییە: جاران لە بازاڕا ئافرەتیان دەفرۆشت و دەکڕی و پێیان دەگووت (جارییە)، پیاوە گەورەکان دەیانکڕی بۆ خزمەت و ڕابواردن

جاگە: جێگا

جالینووس: زانا و دکتۆرێکی یۆنانی کۆن بووە

جام: ئاوێنە

جان: گیان

جاه: جێگا

جستوجۆ: سۆراغکردن

جە: لە

جەخت: پەلەپەل، بەتاو

جەمشید: کوڕی (تەهمووت)ە، چوارەمین پاشای بنەماڵەی پێشدادیە.

جەی: لێرە

جەمین: ڕوخسار

جەنگی: جەنگاوەر

جەوشەن: زرێ

جەولان: سووڕخواردن

جەیحوون: سوور

(چ)

چاچی کەمانان: کەوانی دروستکراو لە شاری (چاچی) کە زووتر ناوی (تاشقەند) یا (کاشفەر) بووە.

چارئین: چوارەمین

چاه: چاڵ، بیر

چاه کەنعان: ئەو بیرەیە کەوا یوسف پێغەمبەریان خستە ناویەوە

چکاچک: دەنگی بەیەکاچوونی تیر و شمشێر

چنگاڵ: قولاو

چە = (جە): لە

چەپێ: دەستەیەک، باقەیەک

چەم: چاو

چێش: چی

چی وەرتەر: لەمەوپێش

ح

حوسەین: کوڕی ئیمامی عەلییە (٦٢٥-٦٨٠ی ز) لەسەر خیلافەت لەگەڵ یەزیدی کوڕی موعاویە تێک چوون، لە ئەنجامی جەنگێکدا لە کەربەلا ڕوویدا، حوسەین کوژرا و یەزید بەخەلیفە مایەوە، لە کەربەلا نێژراوە.

حەریف: هاوتا

حەسەن: کوڕی ئیمامی عەلییە لە ساڵی ٤١ک لە پاش کوشتنی باوکی بووە خەلیفەی موسڵمانان بۆ ماوەی (٦) مانگ و (٥) ڕۆژ لە پاش ئەو موعاویە بووە خەلیفە، لە ساڵی (٥٠ی. ک) سمنەجەعدەکچی ئەشعەث کە ژنی بووە ژەهری داوەتێ و مردووە، لە مەدینە بەخاک سپێرراوە

حەیدەر: ئیمامی عەلی

خ

خاب: خەو

خاس: چاک، باش

خاشاک: دڕک و پڵوپووش

خاک ئالوود: خۆڵاوی، تێکەڵ بەخاک

خاکسار: مرۆڤی پەک کەوتوو

خانە: ماڵ، یانە

خاوەر: ڕۆژهەڵات

خراش: بریندار

خرۆس: کەڵەشێر

خرۆش: جۆش

خڕخڕ: سوارێکی گاورە

خواجە: (١) مامۆستا، مەلا، (٢) بۆ خوایش بەکار دێ

خورشید: خۆر

خوک: بەراز

خوون: خوێن

خەدیجە: کچی خووەیلدە، خێزانی موحەممەد پێغەمبەرە (د. خ)

خەر: کەر

خەروار: جۆرە سەنگێکە (٣٠٠) کیلۆ دەبێ

خەزان: پاییز، وەرزی گەڵاڕێزان

خەشم: ڕق و کینە

خەنجەر: سەردارێکی گاورە

خەیلێ: زۆر

خێزا: ڕاپەڕین

د

داروو: دەرمان

داماد: زاوا

داوەر: خودا

دراز: درێژ

دلێ: دڵ: ناو

دڵپەزیر: دڵگیر

دما: پاش

دوڕ: مرواری

دوزدی: دزی

دوستاغ: گیرۆده

دوڵدوڵ: ناوی ئەسپەکەی ئیمامی (عەلی)یە

دوود: دووکەڵ

دەجال: کەسێکی ئەفسانەیی درۆزنە، گوایە پێش ڕۆژی حەشر بەسواری کەرێکەوە دەردەکەوێ، گەلێ کەس باوەڕی پێ دەکا و دوای دەکەوێ، لەپاشاندا محەمەدی مەهدی و عیسا پێغەمبەر پەیدا دەبن و دەیکوژن.

دیدە: چاو

دیش: دیویە، بینین

دیگەر: یەکێکی تر

دەرحاڵ: دەستبەجێ

دەهشەت: سەرسوڕمان

دەهەن: دەم

دەهندە: بەخشندە

ڕ

ڕاویار: ڕێبوار

ڕاه: ڕێگا

ڕس: ڕست، پەتی هۆنراوی باریک، ئەو پەتەی دەکرێتە ملی گوناهباران.

ڕستاخێز: ڕاپەڕین

ڕوها: بەرەڵلا

ڕۆ: ڕۆژ

ڕۆز: ڕۆژ

ڕۆزو: ڕۆژو

ڕووی مەساف: مەیدانی جەنگ

ڕەخت: جنک، جلوبەرگ، پۆشاگ

ڕەزم: (١) جەنگ، (٢) تەپڵ

ڕەزمگاه: مەیدانی جەنگ

ڕەسەن: پەتی هۆنراوی باریک، ئەو پەتەی دەکرێتە ملی تاوانباران

ڕەسید: گەیشت

ڕەم: ڕاکردن

ڕەها: بەرەڵلا

ڕەهبان: ڕەبەنی

ڕەهبەر: ڕەهنوما، ڕێگا پیشاندەر

ڕێش: برین

ڕیکاب: ئاوزەنگی

ز

زاغ: قەلەڕەش

زامەت: بریندار

زانۆ: بزانێ

زایەڵە: دەنگی هاوار و گریان

زرێ: گوللەبەند

زگار: هاوار

زوبەیر بن جەللاح: سەردارێکی موسڵمانە.

زوج البتول: مێردی فاتیمەی زوهرا، دەستنیشانە بۆ ئیمامی عەلی.

زونار: پشتێنی قەشەی گاوران.

زوهرە: ناوی ئەستێرەیەکە لە ئەستێرە گەورەکان.

زەبەرجەد: زەمرووت

زەبوور: ئەو کتێبە ئایینییەی کەوا بۆ داود پێغەمبەر دابەزی.

زەڕ: زێڕ

زەلزەلە: بوومەلەرزە

زەن: ژن

زەندیق: بێ باوەڕ، ئەوانەی باوەڕیان بەبوونی خوا نییە.

زەنگی: زنجی، ڕەش

زەهرە: (١) زراو، (٢) نازناوە بۆ فاتیمەی کچی محەمەد پێغەمبەر (د. خ)، ژنی ئیمامی عەلییە.

زیرۆح: گیاندار، ئەوەی ڕۆحی هەیە.

زیل و بەم: دوو ئامێری مۆسیقایە.

س

سابتشار: قەڵای سەلاسیل، قەڵایەکی ئەفسانەییە

سارا: دەشت

ساکە: کاتێ

سالووخ: سەردارێکی گاورە

سام سەهان: سەردارێکی گاورە

سان: (١) کورتکەرەوەی (سوڵتان)ە، (٢) چەک و کەرەسەی شەڕ.

سایەبان: چەتر

ستارەلعیوب: ئەوەی ناتەواوی خەڵک دەپۆشێ، دەستنیشانە بۆ خودا.

سککە: (١) ئاسن، (٢) دراو

سوب: سبەینێ

سوبحان: خودا

سوپەر: گوللەبەند، قەڵغان

سوخەن: قسە، ئاخافتن

سوزنا: سووتاندن

سۆقات: دیاری

سە: سێ، ژمارەی (٣)

سەبا: بەیانی

سەبز: ڕەنگی سەوز

سەرنیگوون: سەرەوخوار، نەمان

سەرهەنگ: (١) سەرتیپ، (٢) سەردارێکی گاورە

سەڕسەڕ: (١) بای توند و سارد، (٢) پلەیەکە لە پلەکانی دۆزەخ، زۆر ساردە

سەفدەر: ئازا و چاو نەترس

سەقەر: جێگایەکە لە دۆزەخ

سەلمان: سەردارێکی موسڵمانە، بەسەلمانی فارسی ناسراوە، مرۆڤێکی ژیر و دانا بووە.

سەمت: لایەن

سەمرەق: سەردارێکی گاورە.

سەمسام: شمشێر

سەننان: جۆرە چەکێکی جارانە.

سەنجەق: وڵات

سەنگ: بەرد

سەواد: ڕەش

سەهمەگین: ترسناک

سەیلاب: لافاو

سیاه: ڕەش

سیتان: سەندن

سیغەم: سەردارێکی گاورە.

سیم: زیو

سیمورغ: باڵندەیەکی ئەفسانەییە.

ش

شاتر: سەردارێکی گاورە

شام: ئێوارە

شوستن: شوشتن

شومار: ژماردن

شەحنە: حیلکاندنی ئەسپ و ماین.

شەشپەڕ: شەش لق، جۆرە تیرێکی جارانە.

شەقی: بەردەڵبەرد، هیلاک بوون

شەهباز: شاباز، هەڵۆ

شەهر: شار

شەهریار: میر

شی: ڕۆیشت

شیرخوار: شیرخۆر

شین: ڕۆیشتن

ع

عالی جەناب: پایە بەرز

عامر: ناودارێکی موسڵمانە

عایشە: خێزانی موحەممەد پێغەمبەرە (د. خ) کچی ئەبوبەکری سەدیقە.

عوروج: ڕۆیشتن

عوزا: ناوی بتێکی گاورە.

عەبدولڕەحمان: سەردارێکی موسڵمان بووە.

عەبدوڵلا: سوارێکی موسڵمانە

عەرسەی خەتەر: مەیدانی شەڕوشۆڕی ترسناک

عەنتەر: ناودارێکی گاورە

غ

غایەڵە: دوودڵی

غریو: هاوار

غوتە: چوون بەنوقمدا

غوڕا: لێخوڕین

غوسە: خەم

غوڵام: خزمەتکار

غوول: دێو، دێو و درنج

ف

فاتیمە: کچی پێغەمبەرە و خێزانی ئیمامی عەلییە، بەناوبانگە بەفاتیمەی زوهرا، لە ساڵی (١١ک) ئەمری خوای کردووە و لە مەدینە نێژراوە.

فرزەند: کوڕ، ڕۆڵە

فروخت: ئاڵوگۆڕکردن، سەرف کردن

فورقان: قورئانی پیرۆز

فوزوول: ئەو کەسەی بەکاری بێ کەڵک هەڵدەستێ.

فەزل: (فازل کوڕی عەباس) – سەردارێکی موسڵمانە.

فەزوون: زیاتر

فیتراک: پاشکۆ، سەرزەن

ق

قاب قەوسەین: نزیکە لە خواوە ئەوەندەی دوو کەوان، دەستنیشانە بۆ موحەممەد پێغەمبەر (د. خ).

قاقول – قاقیل: پاڵەوانێکی گاور بووە.

قاو کەردن: هێرشیان کرد.

قوللەی قاف: کێوێکی ئەفسانەییە، لە کتێبە ئایینییەکاندا بەزۆری ناوی هاتووە.

قەبڵیدان: پەلاماردان

قەتران: ڕەش

قەدارە: شمشێر

قەراواش: خزمەتکار

قەرەقووش: سەردارێکی گاور بووە.

قەقنەس: پەلەوەرێکی ئەفسانەییە، زۆر حەزی لە فڕینە، تا پەلەکانی نەوەرێ نانشێتەوە، پەل و پێستەکەی ڕەشە.

قەلعەی سەلاسیل: ناوی قەڵایەکە لە چەشنی قەڵای خەیبەر.

قەڵماس: قەڵماسنگ، قۆچەقانی، بەردەقانی.

قەمقام: جۆرە چەکێکی جارانە.

قەناوێز: قەنەوز، جۆرە قوماشێکی گرانبەهای دێرزەمانە.

قەوشەن: لەشکر

ک

کارزار: جەنگ

کردگار: خوا

کلید: کلیت

کنجشک: چۆلەکە

کنیا: هەڵکەنرا، کەنرا

کوللی: هەموو

کوناکوون: جۆراوجۆر

کۆبان: کوتان، لێدان

کۆهـ ئەلبورز: کێوێکە ها لە هەرێمی مازندەران لە ئێران.

کۆهەن: کۆنە

کۆی بێستوون: ئەو کێوەیە کە فەرهاد کۆشکی تێدا دروستکرد لە عەشقی شیرین.

کووس: جۆرە ئامێرێکە لە شێوەی تەپڵ.

کەبرکە: جۆرە ئامێرێکی مۆسیقاژەنی جەنگییە.

کەبۆتەر: کۆتر

کەبوود: ڕەنگی شین.

کەرد: کردی

کەراڕ: نازناوی ئیمامی عەلی (خ. ل).

کەمەر: پشدێن

کەمەند: داو، تەڵە

کەیوان: ئاسمان

کیاست: ناردن

کیشک: ئێشک، ئەو پاسەوانەی کەوا بەئاگادارییەوە شەوان نانوێ.

گ

گاو: گا

گاو کۆساڵ: ناوی بتێکی گاورە

گاو کۆهسار: (١) بەراز، (٢) گای کێوی

گاه: جارێ

گاه گاه: جار بەجارێ

گرەوا: گریان

گورز گاوسەر: گورزی گەورە وەک سەری گا.

گورێز: هەڵاتن، ڕاکردن

گوزیدە: هەڵبژاردە

گوسفەند: مەڕ

گوشاد: ڕووناکی، کراوە

گۆش: گوێ

گۆشوارە: گوارە

گوڵبانگ: بانگدان، بانگی دەنگ خۆش و ناسک.

گوڵنار: سوور وەک گوڵی هەنار.

گوناگوون: (١) جۆراوجۆر، (٢) ڕەنگاوڕەنگ

گەبر: گاور، مەجووسی

گەزاف: درۆ

گەزەند: گەزین

گەنج: دارایی

گەور: گاور

گەهوارە: بێشکە

گێجیا: گێژخواردن.

گیس: پرچ

ل

لات: ناوی بتێکی گاورە.

لار: لەش

لاف: فیشاڵ

لالەگوون: سوور وێنەی ئاڵی ڕووی گۆنا.

لاڵ: بەردێکی بەنرخە ڕەنگی شەرابیی هەیە لە شاری بەدەخشان لە تورکستانی ڕووسیادا.

لوا: ڕۆیشت

لوئلوی قوماش: مرواری

لوخت: ڕووت

لەببەیکە: پەنابردن

لەعل دێز: بڕوانە لاڵ

لەکەد: لەقە، شەق لێدان

لیوا: ئالا، بەیداخ

م

ماجەرا: ڕووداو

ماچان: دەڵێن

مادەر: دایک

مادیان: ماین

ماری ئەرقەم: ماری پڵپڵەدار، ماری ڕەش و سپی.

مالاً: ماڵتان

ماه: مانگ

مورەی بن قەیس: ناوی گاورێکە لە گاورەکانی قەلای خەیبەر.

موباریز: جەنگاوەر

مودار: ڕاوەستان

مورغ: پەلەوەر

موور: مێرووله

موونس: هاوڕێی گیان بەگیانی.

موهەیا: ئامادە

مەئجووج: لە ئەفسانەی ئاییینیدا گەلێ جار ناوی هاتووە، گوایە لەگەڵ یەئجووج لە کێوی قاف بەند کراون.

مەدەد: یارمەتی

مەرحەب: ناوی سەردارێکی گاورە لە گاورەکانی قەلای خەیبەر.

مەردان – کۆی (مەرد): پیاو، مێرد

مەرز: شوێن

مەشی: (١) دەڕۆم، (٢) دەڕۆیشت

مەعاذ بن جەبەل: سەردارێکی موسڵمانە.

مەکەردش: دەیکرد

مەکەری: (١) دەکەم، (٢) دەکەی

مەگێری: (١) دەیگرم، (٢) دەیگری

مەگێلا: دەگەڕا

مەگێلۆم: دەگەڕێم

مەلیک حەرب: میرێکی گاورە.

مەن: جۆرە کێشێکە بۆ کڕین و فرۆشتنی دانەوێڵە بەکار دێ.

مەنات: ناوی بتێکی عەرەبە.

مەنجەلەق: (مەنجەنیق): جۆرە چەکێکی جارانە بۆ هاوێشتنی بەرد یا گلۆڵەی ئاگر بەکارهێنراوە.

مەحفوز = (مەحفوظ): بەهرەمەند، خۆشبەخت

مەنسوور: حوسەین کوڕی مەنسوور بەناوبانگە بەهەللاج، لە سێدارە درا لەسەر ئەوەی ئەیوت (أنا الحق)، لە (٢٤٤ – ٣٠٩) کۆچیی ژیاوە، ناودارێکی بەناوبانگی سۆفیگەرییە.

مەوات: دەیگووت

مەواچی: دەڵێی

مەوی: (١) دەبی، (٢) دەبم

مەهدی: کوڕی حەسەن عەسکەرییە، بەناوبانگە بەمەهدی ئاخرزەمان.

مەهمان: مێوان

مەهمیز: تەکان دان

مەیان: دێن

میرغوزار: سەوزایی و گوڵزاری چڕ، بناغەکەی یا (مێرگزار) یا (مورغ زار)ە.

ن

ناخەڵەف: نادروست

نار سەجین: ئاگری دۆزەخ.

ناشونەخت: نەناسراو

ناقە: وشتری مێینە.

ناگاهـ: لە ناکاو

نام: ناو

نگین: (١) ئەنگوستیلە، (٢) بەخت

نماز: نوێژ

نمەبی: نەدەبوو

نمەز: نازانم

نمەشی وەبەر: دەرناچی

نەڕ: نێر

نەعرە: خوڕین

نەکەردەن: نەیکردووە

نەکۆ: نەکات

نەم: تەڕایی، شیداد

نەهیب: ترس

نەیاونا: نەیگەیاند

نیجا: لەم جێگایە.

نێزە: ڕم

نیگوون: نەمان

و

وات: وتی

واتش: وتی

واردشان: خواردیان

وەدەو: بەتاو

وەسەن: بەسە

وەسی (وصی): دەستنیشانە بۆ ئیمامی عەلی چونکە لە شوێن و جێگاکەی پێغەمبەر (د. خ) نووست.

وەلوەلە: هەراوهوریا

وەلی: دەستنیشانە بۆ ئیمامی عەلی.

وەنەت: بەتۆ

وەهەم: پێکەوە

وێردە: تێپەڕبوون، ڕابردوو

وێشان: خۆیان

هـ

هاشتن: هێشتیان

هاموون: دەشت و دەر، بیابان

هاوهۆ: تێخوڕینی سوار

هوبەل: ناوی بتێکی عەرەبە.

هوود: یەهوود، جوو

هورداشت: هەڵیان گرت

هوردان: هەڵیان دا

هورکەند: هەڵی کەند

هورگرت: هەڵی گرت

هورمز: سوارێکی گاورە.

هورێزا: هەستا

هووەیدا: ئاشکرا

هەردۆ: هەردوو

هەلات: ناوی بتێکی عەرەبە.

هەمتا: هاوتا

هەیجا: شەڕ

هێزم: سووتەمەنی

هیزە: ژنان لە پێستەی ئاژەڵ بۆ پاراستنی ڕۆن دروستی دەکەن.

ی

یار: دۆست، خۆشەویست، دڵدار

یانە: ماڵ

یوسف: یوسف پێغەمبەر، ناوی لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە و سوورەتێکیشی بەناو ئەمەوەیە (سورة یوسف).

یۆشان – (وێشان): خۆیان

یە: ئەمە

یەئجووج: بڕوانە مەئجووج.

یەختەسار: وێرانە

یەعووق: ناوی بتێکی عەرەبە.

یەغووث: ناوی بتێکی عەرەبە.

یەکتەن: تاکە کەس، مەبەست لە خوایە.

یەگانە: تاقانە، بۆ خوایش بەکار دێ.

یەل: ئازا و چاو نەترس، قارەمان (مێرد – کەڵەمێرد).

یەلغار: ڕاکردن